

**JOHN STEINBECK'İN "GAZAP ÜZÜMLERİ"
İLE ORHAN KEMAL'İN "BEREKETLİ
TOPRAKLAR ÜZERİNDE" ESERLERİNDE
GÖÇ VE İNSAN OLGUSU**

Aytaç ŞENCAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2018

**JOHN STEINBECK'İN “GAZAP ÜZÜMLERİ” İLE
ORHAN KEMAL'İN “BEREKETLİ TOPRAKLAR
ÜZERİNDE” ESERLERİNDE GÖÇ VE İNSAN OLGUSU**

Aytaç ŞENCAN

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı

Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2018

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĐÜ'NE

Aytaç Şencan tarafından hazırlanan John Steinbeck'in "Gazap Üzümleri" ile Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" Eserlerinde Göç ve İnsan Olgusu başlıklı bu çalışma 07/6/2018 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Dr. Öğr. Üyesi Fesun KOŞMAK

Üye Dr. Öğr. Üyesi Engin BÖLÜKMEŞE
(Danışman)

Üye Dr. Öğr. Üyesi Őerife ÇELİKKAYA

ONAY

.../ .../ 2018

Prof. Dr. Nurullah UÇKUN
Enstitü Müdürü

7 / 6 /2018

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

AYTAÇ ŞENCAN

ÖZET

**JOHN STEINBECK'İN “GAZAP ÜZÜMLERİ”
İLE
ORHAN KEMAL'İN “BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE”
ESERLERİNDE
GÖÇ VE İNSAN OLGUSU**

ŞENCAN, Aytac

Yüksek Lisans-2018

Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Engin Bölükmeşe

Bu karşılaştırmalı edebiyat çalışmasının amacı, John Steinbeck'in “Gazap Üzümleri” ile Orhan Kemal'in “Bereketli Topraklar Üzerinde” eserlerinde göç ve insan olgusunu karşılaştırmalı edebiyat bilimi yöntemlerini kullanarak karşılaştırmaktır.

Çalışmada, farklı kültürlere ait eserlerde, benzer ekonomik ve sosyal koşulların ve yazarların hayat tecrübelerinin göç ve insan olgularında işlenişi karşılaştırılarak incelenecektir. Toplumcu gerçekçi her iki eserin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulurken sosyolojik eleştiri yöntemi ile pozitivist eleştiri yöntemi bir araya getirilerek çoğulcu eleştiri yöntemi kullanılacaktır.

Çalışmanın sonucunda, farklı kültürlere ait toplumcu gerçekçi her iki eserde, farklı toplumlarda benzer ekonomik ve sosyal koşulların neden olduğu göçün nasıl benzer şekilde yansıtıldığı, yazarların içinde buldukları toplumu yansıtırken kendi hayat tecrübelerini eserlerde nasıl aktardıkları karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Toplumcu Gerçekçilik, Çoğulcu İnceleme, John Steinbeck, Orhan Kemal.

ABSTRACT

MIGRATION AND HUMAN IN
“GRAPES OF WRATH” BY JOHN STEINBECK
AND
“BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE” BY ORHAN KEMAL

ŞENCAN, Aytaç

Master Degree-2018

Department of Comparative Literature

Advisor: Engin Bölükmeşe, Assistant Professor

The aim of this comparative literature study is to compare the phenomenon of migration and human in “Grapes of Wrath” by John Steinbeck and “Bereketli Topraklar Üzerinde” by Orhan Kemal using the methods of comparative literature.

In this study, how similar economic and social situations and author’s life experiences are discussed in novels of different cultures will be examined. While revealing the similarities and differences in both novels, which are known to be social realist novels, eclectic approach, with a combination of sociological criticism and biographical criticism, will be applied.

The result of this study indicates how similarly migration, which was caused by similar economic and social situations in different societies, is told in both of the social realist novels, and how authors explicate their life experiences in their novels while reflecting their social environment will be compared in terms of comparative literature study.

Key Words: Migration, Social Realism, Eclectic Method, John Steinbeck, Orhan Kemal.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT

1.1. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT	3
1.1.1. Karşılaştırmalı Edebiyat Ekolleri	6
1.1.2. Karşılaştırmalı Edebiyat Eser İnceleme Yöntemleri	10

2. BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE 1930'LARDA VE TÜRKİYE'DE 1950'LERDE EKONOMİK, SİYASİ VE TOPLUMSAL DURUM VE GÖÇ

2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE 1930'LARDA EKONOMİK, SİYASİ VE TOPLUMSAL DURUM	14
2.1.1. Büyük Buhran Dönemi.....	15
2.1.2. 1930'larda Kuraklık ve Kum Fırtınaları.....	19
2.2. TÜRKİYE'DE 1950'LERDE EKONOMİK, SİYASİ VE TOPLUMSAL DURUM	21
2.3. GÖÇ.....	25
2.3.1. Göç Türleri	29
2.3.2. Göç Kuramları.....	31

3. BÖLÜM

YAZARLARIN HAYATLARI VE SANAT ANLAYIŞLARI

3.1. JOHN STEINBECK'İN YAŞAMI VE EBEDİ KİŞİLİĞİ.....	38
3.2. ORHAN KEMAL'İN YAŞAMI VE EBEDİ KİŞİLİĞİ	51

vii

4. BÖLÜM

“GAZAP ÜZÜMLERİ” VE “BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE” ESERLERİNDE GÖÇ VE İNSAN OLGUSU

4.1. JOHN STEINBECK’İN “GAZAP ÜZÜMLERİ” VE ORHAN KEMAL’İN “BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE” ADLI ESERLERİNİN ÖZETLERİ	61
4.1.1. John Steinbeck’in “Gazap Üzümleri” Adlı Eserinin Özeti	61
4.1.2. Orhan Kemal’in “Bereketli Topraklar Üzerinde” Adlı Eserinin Özeti	63
4.2. “GAZAP ÜZÜMLERİ” VE “BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE” ESERLERİNDE GÖÇ VE İNSAN OLGUSU	64
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	93

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi yöntemleri kullanılarak Amerikan edebiyatı yazarı John Steinbeck'in (1902-1968) 1939 yılında *Grapes of Wrath* adıyla yayımlanan ve Türkçe'ye *Gazap Üzümleri* olarak çevrilen eseri ile Türk edebiyatı yazarı Orhan Kemal'in (1914-1970) 1954 yılında basılan *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserindeki göç ve insan olgusu çoğulcu yöntem kullanılarak karşılaştırılacaktır.

Bu karşılaştırmalı çalışma, farklı coğrafyalarda yaşayan insanların benzer ekonomik ve sosyal koşulların ve değişimlerin neden olduğu göç sürecinde yaşadıklarını, bu değişim karşısında insanların nasıl benzer tepkiler verdiklerinin eserler yazarak anlaşılmasını sağlarken, farklı davranışların nedenlerinin daha iyi ortaya konmaya yardımcı olacaktır.

Kendisinden çok şey öğrendiğim, yüksek lisans eğitimim boyunca ve bu çalışmanın ortaya konmasında sergilediği yoğun emek, sabır ve anlayışından dolayı değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Engin Bölükmeşe'ye içten teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum.

Ayrıca, yüksek lisans eğitimimdeki emeklerinden dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Ali Gültekin, Prof. Dr. Yüksel Kocadoru, Prof. Dr. Medine Sivri, Doç. Dr. Şeyda Ülsever, Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Semerci ve Dr. Öğretim Üyesi Fesun Koşmak'a ve desteklerinden dolayı, sevgili anne ve babama, anlayış ve sabırlarıyla bana destek olan eşim, oğlum, kızıma ve her zaman yanımda olan dostlarıma teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi yöntemleri ışığında Amerikan edebiyatının usta yazarlarından olan John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* romanı ile Türk edebiyatının önemli yazarlarından Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserlerindeki göç ve insan olgusunu çoğulcu bir yöntemle ortaya koymaktır. Bu çalışma ile farklı ülke edebiyatlarında göç olgusunun karşılaştırılması hedeflenmektedir. Çalışmanın amacı, farklı ülkelerde benzer ekonomik nedenlerle ve tarımda makineleşmenin toplumsal yansıması olarak buldukları yerden göç eden insanların, bu göç sürecinde yaşadıklarının benzerlik, paralellik ve farklılıklarının eserlerde işlenişini ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışma toplam dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, karşılaştırmalı edebiyat bilimi hakkında bilgi verilirken, karşılaştırma ekolleri kısaca açıklanacaktır. Bu ekollere yer verilmesinin nedeni bu çalışmada yapılan karşılaştırmaların her üç ekolün bakış açısını içermesidir. Bu bölümde ayrıca eser karşılaştırmasında kullanılacak olan çoğulcu inceleme yöntemi ve bu yönteme bağlı olarak sosyolojik ve pozitivist inceleme yöntemlerine değinilecektir.

İkinci bölümde eserlerin yazıldığı dönemlerde her iki ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi koşulları üzerinde durulacaktır. Bu nedenle, Amerika Birleşik Devletleri'nde Büyük Buhran Dönemi ve kuraklığın hâkim olduğu 1930'lar anlatılacaktır. Aynı şekilde tarımda makineleşmenin, ekonomik ve siyasal koşulların 1950'ler Türkiye'sinde nasıl bir ortam oluşturduğu üzerinde durulacaktır. Bu bölümde ayrıca her iki roman anlatısının ortak noktası olan göç konusu kuramsal olarak ele alınacaktır. Göçün tanımının yapılacağı bu bölümde, belli başlı göç kuramları ve göç türleri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde, Amerikan edebiyatının usta yazarı John Steinbeck ile Türk edebiyatının önemli isimlerinden Orhan Kemal'in biyografilerine yer verilecektir. Bu bölümde ayrıca karşılaştırılan eserlere ağırlık verilerek yazarların sanat anlayışları hakkında aktarılacaktır.

İncelenen eserlerin özetlerinin verilerek başlandığı dördüncü bölümde ise *Gazap Üzümleri* ve *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı romanlar sosyolojik ve pozitivist eleştiri yöntemlerinin bir araya getirildiği çoğulcu eleştiri yöntemi kullanarak göç olgusu ve göç sürecindeki insan olgusu karşılaştırılarak incelenecektir.

Çalışmanın son kısmı ise sonuç bölümüdür. Bu bölümde yapılan karşılaştırmalar ile ulaşılan sonuçlar hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT

1.1. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT

Dil, duygu, düşünce, hayal gücü ve yaratıcılık yeteneğinin harmanlanıp esere dönüştüğü sanat dalı olan edebiyatın amacı, hayatı daha anlamlı hale getirmektir. Bunun için bu çok boyutlu sanat eserlerinin içeriklerini anlamak, onları incelemek gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu incelemeler eserin kendine ait özelliklerini irdeleme şeklinde yapılabildiği gibi başka eserlerle karşılaştırma şeklinde de olabilmektedir. Eserin tek başına kendi özellikleriyle incelenmesi genel edebiyat biliminin uğraşı iken, farklı iki eserin incelenmesi karşılaştırmaya dayandığından karşılaştırmalı edebiyat biliminin kapsamında bulunmaktadır.

Ünlü Alman yazar Goethe'nin birinci kalite edebiyat eserlerini nitelemek için kullandığı “*Weltliteratur*” kavramından yola çıkan karşılaştırmalı edebiyat, farklı ulusların edebiyat eserlerini karşılaştırarak, kendi edebiyatımıza farklı açıdan bakabilmeyi ve başka edebiyatların bakış açılarını anlayıp, Türk edebiyatını geliştirmeyi hedefler. Fakat tek amaç sadece ulusal edebiyatı ileriye taşımak değildir. Farklı edebiyatların eserlerinin başka dillere çevrilmesi, eserler arasında etkileşimi daha mümkün kıldığından edebiyatlara karşılaştırmalı olarak bakmayı ihtiyaç haline getirmiştir (bkz. Aytaç, 2003b: 9). Eserler arası etkileşimin boyutunu ve yönünü saptamak, kendi kültüründe olanla farklı olanı ayırt etmek, özünü korurken gelişimi sağlamak ve kendine ait olanın ötekenden ne kadar etkilendiğini bulmak gereklilik haline gelmiştir. Eserler arasındaki benzerlik ya da farkları tespit etmenin gerekli ama yeterli bir amaç olmadığını varsayarsak, edebiyatlara karşılaştırmalı olarak bakmanın amacını Cemal Sakallı şöyle dile getirir;

Yazınsal karşılaştırmada amaç benzerlik ve farklılıkları saptamak değil, aksine benzerlik ve farklılık ilişkisinin nedenini açıklamak, genel görüngüleri aydınlatmaktır. Ancak bu biçimde nesnelere özellikleri arasındaki benzerliğin yapısı, derecesi, özdeşlik, eşitlik, benzerlik, ayrışma ve farklılık gibi temel görüngülerin niteliksel ve niceliksel ayrımları, bağlamsal yönleriyle ortaya konabilir. (Sakallı, 2006: 241)

Karşılaştırmalı edebiyatın Türkiye’de bir bilim dalı olarak kabul görmesi için uğraş veren Gürsel Aytaç da karşılaştırmalı edebiyatın “aynı dilde veya farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından inceleyerek ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerine yorumlar getirmekle” (Aytaç, 2003a: 13) görevli olduğunu belirtir. Benzer şekilde İsmail Çetişli karşılaştırmalı edebiyatı “dilleri farklı olan iki milletin edebi eserleri / yazarları arasındaki yakınlık, benzerlik, ortaklık ve farklılıkların tespit ve tasviri ile bunun mahiyeti, boyutları ve sebeplerinin ortaya konmasını esas alan disiplin” (Çetişli, 2008: 320) olarak tanımlar. Yapılan karşılaştırmaların sonunda ortaya çıkan sonuçların içeriği, niteliği ve boyutlarının yorumlanması karşılaştırmalı çalışmaların amaçları arasında bulunmaktadır.

Emel Kefeli’nin karşılaştırmalı edebiyat tanımı, karşılaştırmalı edebiyat biliminin diğer bilimlerle olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Onun tanımıyla karşılaştırmalı edebiyat, “kültürler arası etkileşimin edebi eserlere yansıyan yönlerini araştırarak edebiyat tarihi, sosyal tarih ve kültürel değişim tarihine ışık tutmayı hedefleyen bir alandır” (Kefeli, 2006: 349). Bunun nedeni ise yazarın bir yandan içinde yaşadığı toplumun kültürel, ekonomik ve sosyal durumunu ve değişimleri, diğer yandan da başka kültürlerle olan iletişimini eserlerine yansıtmasıdır. Karşılıklı olarak süregelen bir etkileme-etkilenme süreci sadece eseri değil, o eserin ait olduğu kültürü ve toplumunu da kapsadığından, eser karşılaştırmalarının bir parçası olan çok disiplinli çalışma alanlarından biri haline gelmektedir. Böylece karşılaştırmalı edebiyat, bulgularıyla başka bilimlere ışık tutan, başka bilimlerin verilerini kullanarak daha etkili karşılaştırmalar yapabilmeyi sağlayan bir disiplin olarak ortaya çıkmaktadır.

Benzerlik ve farklılıkların ortaya konması ve eserler yoluyla kültürlerin ortak ve farklı yönlerini açıklayabilmeyi, farklılık ve benzerliklerin nedenleri üzerinde yapılan yorumlarla kendini ve karşısındakini apaçık bir şekilde görebilmeyi sağlayan karşılaştırmalı edebiyat, böylece karşılaştırılan eserlerin toplumları arasında bir

köprü oluşturmaktadır. Paul Van Tieghem oluşan bu köprüyle, karşılaştırmalı edebiyatın uluslararası anlaşma aracı olduğunu belirtir ve bu durumu şöyle ifade eder;

...Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları, öncekinden daha kapsamlı ve verimli, toplumlari, toplumlari birbirine yaklaştırmaya çok daha elverişli bir hümanizmaya zemin hazırlamaktadır. (...) Karşılaştırmalı edebiyat, kendisinin uygulayanlara, “insan” kardeşlerimize karşı hoşgörülü ve anlayışlı bir davranış, bir aydın liberalizmi empoze etmektedir. Bunlar olmadan, toplumlar arasında hiçbir ortak eser meydana getirilemeyecektir (akt. Rousseau & Pichois, 1994: 99).

Karşılaştırma, eski deyişle mukayese ya da kıyas, eserleri olumsuz yargılarla değerlendirmek veya eserlerden birinin diğlerinden daha değerli olduğu gibi bir sonuç çıkarmak değildir. Tieghem’in de belirttiği karşılaştırmannın amacı, farklı kültürlere ait eserleri karşılaştırtırken birbirini tanımak ve birbirini anlamaya çalışmaktır.

Karşılaştırmalı edebiyatın özgün bir bilim dalı olarak kabul edilme sürecinde, Stephen Nicholls ve Richard Volwes gibi karşılaştırmalı edebiyatı, edebiyatın tüm dallarıyla ilgilenen bir disiplin olarak görenlerin yanı sıra, Ulrich Weisstein ve J.M.Carré gibi karşılaştırmalı çalışmaların edebiyat tarihinin kapsamında olduğunu ifade edenler de olmuştur. Bu anlayış, edebiyat eserlerinin farklı sanat dallarının eserleriyle karşılaştırılabileceğini kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Buna karşın, karşılaştırmalı edebiyatın bir disiplin haline gelmesi Realist-Natüralist akımın sona erdiği 1900’lü yılların başlarına denk gelmektedir. Joseph Texte ile Paul Bertz’in doktora tezleri ile akademik bir disiplin olarak adından söz ettirmeye başlayan karşılaştırmalı edebiyatın, akademik bir disiplin olmasının tam bir tarihini vermek gerektiğinde, Fernand Baldesperger’in Fransa’da “Karşılaştırmalı Edebiyat Enstitüsü”nü ve “Karşılaştırmalı Edebiyat Dergisi”ni kurduğu 1921 yılı kabul edilmektedir (bkz. Aydın, 1999: 21-22). Birbirinden farklı düşünen edebiyatçıların ve eleştirmenlerin, karşılaştırmalı edebiyatı özgün bir bilim dalı olarak kabul etmeleri tartışmalı ve uzun bir süreci kapsamaktadır.

Karşılaştırmalı edebiyatı akademik bir disiplin olarak kabul edenlerin karşısında karşılaştırmalı edebiyatın, genel edebiyatın bir alt dalı olduğunu ya da onun bir bilim olmadığını düşünenler de bulunmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyatı bir bilim olarak kabul eden çağdaşlarıyla aynı fikirde olmayan Benedetto Croce ve Lane Cooper karşılaştırmalı edebiyatı eleştirenler arasındadırlar. Croce, karşılaştırmalı edebiyatı sadece düşünce ve konularda farkların betimlenmesine dayanan yavan bir

alan diye nitelerken, Cooper ise anlamsız ve yapay bir bilim olmakla itham etmekte ve alaya almaktadır (bkz. Aydın, 1999: 21-22). Oysaki karşılaştırmalı edebiyat, ulusal edebiyatları zemin alarak onların üstünde oluşmuş ve her türlü teknolojik gelişmenin doğal sonucu olarak kaçınılmaz hale gelen ülkeler ve kişiler arası iletişim ve etkileşimin her geçen gün daha da arttığı modern çağın ihtiyaç duyduğu bir bilim dalıdır. Hem disiplinlerarası, hem de çok disiplinli çalışmalar yapabilmeyi mümkün kılan karşılaştırmalı edebiyat, her türlü eser karşılaştırılması yoluyla bireylerin evrensel bakış açısı kazanmalarını sağlarken, uluslararası da birbirini tanımak ve anlamak için gerekli köprüleri inşa etmektedir.

Eserlerdeki konu, motif ve biçim açısından ortaklıkların tespit edilmesi ya da iki eser arasında metinlerarasılığın araştırılması yanında edebi eserlerde imge çalışmaları da karşılaştırmalı edebiyatın çalışma alanlarındandır. Karşılaştırmalı edebiyat kapsamındaki imgebilim çalışmalarının amacını Engin Bölükmeşe şöyle açıklar;

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin bir parçası olan imgebilim de yabancı ulusların durum ve imgelerini o ulusların edebiyatlarında araştırır. İmgebilim ulusal, etnik, ve ırksal klişe ya da kalıpyargıların ve fonksiyonların edebi imgeler açısından inceler. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi kapsamında imgebilim, edebi metinler aracılığıyla bir ulusun imgesinin ne derece taşındığı hatta ideolojik ve politik akımları ne ölçüde ilettiği ve fikirleri etkilediğini göstermeye çalışır (Bölükmeşe, 2009: 20).

Kendi ulusunun farklı kültürlerde nasıl anlaşıldığının araştırılması, kendine bakmaya ve anlamaya yardımcı olur. Böylece karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları, farklı kültürlerin eserlerinde kendini görebilmeyi sağlayabildiği için bir ayna görevi görmektedir.

1.1.1. Karşılaştırmalı Edebiyat Ekolleri

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları temelde üç farklı ekole dayanmaktadır. Bu ekoller, onları sistemleştiren edebiyatçıların ülkelerinin adlarıyla ya da onları yönlendirenlerin isimleriyle anılmaktadır. Eleştiri yöntemlerine temel olan bu ekoller, eser incelemelerinde yönlendirici konumundadırlar. Bu ekolleri bilmek

karşılaştırmalı incelemelerin neden ve nasıl yapıldığını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle karşılaştırmalı edebiyat biliminin üç temel ekolüne kısaca değinilecektir.

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarını eserler arasında “etki” araştırmasına dayandıran Fransız ekolü, karşılaştırmaların mutlaka iki farklı dile ve kültüre ait imgeler, konular, tipler, türler, eserler ya da şairler/yazarlar üzerinde yapılması gerektiğini belirtir. Fransa’da karşılaştırmalı edebiyatı bir disiplin olarak kuran Van Tieghem’e göre, bu çalışmalarda, dilsel ve siyasal sınırların olduğu bir etkile(n)menin, gönderen -taşıyıcı- alımlayan kapsamında ele alınması gerekir. Bu etkileme-etkilenme durumu, gönderici konumundaki yazarın yapıtıyla düşüncesini göndermesi, dil sınırının birey, çeviri ya da özgün eser taklidi ile taşınması ve alımlayıcı konumundaki yazarın yapıtında duygu veya düşüncüyü ortaya çıkarması şeklinde meydana gelmektedir. Tieghem, etki araştırmalarında toplumsal ve tarihsel olayların, edebi toplulukların ve araçların önemli bir yeri bulunduğunu ve araştırmacı inceleyeceği eserin diline, eserin ait olduğu edebiyata ve o edebiyatın yazarlarına, biçem ve üslup özelliklerine yabancı olmaması gerektiğini düşünür (akt. Enginün, 1999: 12-14). Bu nedenle karşılaştırmacı olmak için her iki eserin dil ve edebiyat bilgisine sahip olmak gerekmektedir.

Fransız ekolünün bir diğer önemli ismi Jean Marrie Carre de, karşılaştırmalı edebiyatı, edebiyat tarihinin bir alt dalı olarak görürken, karşılaştırmalı çalışmaların yazarlar ve yapıtlar arasındaki gerçek ilişkileri saptadığını, bu nedenle sadece etki çalışmaları olmadıklarını belirtmektedir. Bu yüzden de eserlerdeki alımlayan-alımlanan üzerinde durulması gerektiğini vurgular. Bu da, alımlama yoluyla farklı uluslara ait imgelerin tespiti, imgebilim çalışmalarının başlamasına katkı sağlamıştır (akt. Sakallı, 2006: 40). Kısaca Fransız ekolünde bağımsız kendi içine kapalı edebiyatlardan söz edilebildiği için birden fazla ulusal edebiyatın karşılaştırmalı çalışmalara dâhil edilmesi söz konusudur. Karşılaştırmalı çalışmalar etki, alımlama ve imge çalışmaları olarak ve farklı bilimlerinin verilerinden faydalanılarak yapılmaktadır.

Fransız ekolüne tepki olarak gelişen Amerikan ekolünün bilinen ismi ve Yeni Eleştiricilik akımının önde gelen temsilcisi Rene Wellek ise, Van Tieghem’in görüşlerine karşı çıkmaktadır. Wellek’e göre, bir esere etki eden kaynakları inceleyip ayırmaya çalışmak eserin bütünlüğünü, ahengini bozar (bkz. Enginün, 1999: 16).

Ayrıca genel edebiyat, karşılaştırmalı edebiyat sınıflandırılmalarına karşı çıkan Wellek, edebiyat tarihi ve edebiyat biliminin tek nesnesinin edebiyat olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle karşılaştırmalı edebiyatı etki araştırmalarına indirgemek, ona göre “karşılaştırmalı edebiyat bilimini edebiyatlar arası dış ticarete indirgemeye kalkmak, onun önünü tıkamak demektir” (akt. Aytaç, 2003b: 77). Diğer yandan, Carre’yi de alımlama ve imge çalışmalarının, karşılaştırmalı edebiyatı karşılaştırmalı sosyoloji ve psikoloji çalışmalarına çevireceğini belirterek eleştirir. Ona göre imgeler, sosyal tarihin kapsamında bulunmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyatla genel edebiyatın araştırma konularını ve metotlarını birbirinden farklı olarak görmemektedir (bkz. Aytaç, 2003b: 75, Sakallı, 2006: 44). Edebiyatın sınırlarının belli olduğunu savunan Wellek, karşılaştırmalar yaparken diğer bilimlere yönelmenin edebiyatın alanını genişlettiğinden ötürü başka bilimlerin edebiyat eserleri karşılaştırmalarında kullanılmasını onaylamaz. Bir bütün olarak kabul ettiği edebiyat biliminde farklı iki ulusa ait eserlerin karşılaştırılabileceğini ancak bu karşılaştırmanın eserlerin biçim ve estetik değerleri açısından yapılması gerektiğini savunmaktadır.

Henry Levin ise Fransız ve Amerikan ekollerini bir araya getirir. Levin’e göre her gün çoğalan iletişim ağlarıyla artan etkileşimden dolayı karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Karşılaştırma yapabilmek için en az iki dilde uzmanlaşmayı gerekli olarak gören Levin, karşılaştırmayı bir bilim dalı olarak değil, bir yöntem olarak görmektedir. Levin iki farklı ekolü bir araya getirirken, bir taraftan da onları eleştirmektedir. Eserler arasında gerçek ilişkileri saptanmanın zor olmasından dolayı Fransız ekolünü; eserler arasında tarihsel ilişkilerin saptanmasını ve önemsenmesini faydalı bulduğu için de Rene Wellek’i eleştirir. Karşılaştırma yaparken eser dışı kaynakların kullanılmasını ve ilişkilerin tesadüfi olması ya da tesadüfi saptanmasını bir araştırma alanı ya da yöntemi olarak düşünmez. Levin’e göre öncelikle eserlerin estetik, teknik ve biçim özelliklerine, daha sonra toplumsal ve tarihsel özelliklerine yoğunlaşarak karşılaştırma yapılmalıdır (akt. Sakallı, 2006: 46-48). Böylece Levin, Amerikan ekolünün eser özelliklerine önem vermesini ve Fransız ekolünün eser dışı toplumsal ve tarihsel bilgileri kullanmasını bir araya getirmektedir.

Benzer şekilde Levin'in çağdaşı Henry R. Remark da her iki ekolü bir araya getiren bir yol izlemektedir. Onun karşılaştırma edebiyat tanımı, bu sentezi net bir şekilde açıklamaktadır. Remark'a göre karşılaştırmalı edebiyat,

belirli bir ulusun sınırları dışına çıkan bir edebiyat çalışmasıdır; aynı zamanda bir yandan edebiyat, öte yandan resim, heykelticilik, mimarlık, müzik, felsefe, tarih, siyaset, ekonomi ve sosyoloji gibi diğer bilgi ve düşünce alanları arasındaki ilişkileri araştıran bir çalışmadır (akt. Aydın, 1999: 48).

Remark bu tanımıyla her iki ekolü bir araya getirerek karşılaştırmalı edebiyatın sınırlarını genişletir. Eserin hem estetik açıdan, hem de tarihsel bir belge olarak algılanması gerektiğini belirtir. Böylece karşılaştırmalar, güzel sanatların diğer dallarını ve başka bilim dallarını bir araya getiren bir alana yayılmaktadır.

Amerikan ve Fransız ekollerinin, karşılaştırmalı çalışmaların nasıl yapılması gerektiği ile ilgili çatışmaları devam ederken, karşılaştırmalı edebiyat Sovyetler Birliği ve Doğu Blok'u ülkelerinde de araştırma konusu olmaya başlar. Bu çevreden ortaya çıkan Marksist karşılaştırmalı ekolünü anlamak için Marksist düşüncenin sanata bakışını anlamak gerekir; çünkü Marx ve Engels, Marksist estetiği etkileyen fikirleri ileri sürerler. Buna göre, Marksizm'de toplum iki temel yapıdan oluşur: alt yapı (maddi değerler; somut madde dünyası) ve üst yapı (manevi değerler; din, ahlak, hukuk, sanat, bilim vs.). Toplumda üretim güçleri ve üretim yapan sosyal sınıfların ilişkisi toplumun ekonomik yapısını, yani alt yapısını oluşturur. Doğal olarak alt yapı da üst yapıyı belirlediğinden ekonomik yapı sanatı, sanat eserini belirleyen konumundadır. Bundan ötürü, üst yapının bir ürünü olan eseri açıklamak için öncelikle alt yapıyı bilmek ve incelemek gerekir. Bunun nedeni ise eserin egemen sınıfın çıkarına hizmet etmesi sebebiyle sanat eserinin bu sınıfın ideolojisini yansıtmasıdır (bkz. Moran, 2003: 42-43). Bu yüzden, Marksist kuram, edebiyat eserini tamamen ekonomik yapının ilişkileri, nedenleri ve sonuçları olarak görür ve eser karşılaştırmalarında bunları ele almaktadır. Bu nedenle Marksist ekol, edebiyat dışı kaynakların kullanımı açısından Fransız ekolüne daha yakındır.

Marksist ekolün önemli isimlerinden V. Zirmunskij de, eserler arasındaki benzerlik ve farklılıkların açıklanmasını tarih ve edebiyat dışı alanlarla yapılabileceğini belirtirken farklı ulusların eserlerinin karşılaştırılmasında önemli olanın toplumsal ve tarihsel gelişmelerde birlik olması gerektiğidir. Ona göre, bu birliği sağlayan ise uluslararası edebiyat akımlarıdır. Çünkü bu akımlar belli tarihsel

gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkarlar (akt. Sakallı, 2006: 69). Bu akımlar, her toplumda benzer koşullar meydana geldiğinde adlarından söz ettirirler. Bu nedenle de eserler arasındaki benzerlik ve farkların ortaya konmasında eserlerin yazıldıkları dönemlerin ekonomik koşulları ön plana çıkartılır ve bu durumun ortaya koyduğu toplumsal sonuçlar aracılığıyla eserler değerlendirilmektedir.

Özetlemek gerekirse, karşılaştırmalı edebiyat biliminde üç temel ekolden söz edilir: Fransız Ekolü, Amerikan Ekolü ve Marksist Ekol. Kendi içine kapalı ulusal edebiyatların varlığına inan Fransız ekolü, yapılan karşılaştırmalarda edebiyat dışı verilerin kullanılabilmesini belirtir. Diğer taraftan Amerikan ekolüne göre edebiyat bir bütündür ve karşılaştırmalarda estetik ön planda tutulmalıdır. Sanatı ekonomik süreçlerin bir ürünü olarak açıklayan Marksist ekolde ise Fransız ekolünde olduğu gibi karşılaştırmalarda eser dışı kaynaklar da kullanılabilir.

1.1.2. Karşılaştırmalı Edebiyat Eser İnceleme Yöntemleri

Her bilim dalı gibi karşılaştırmalı edebiyat biliminin de kendine özgü çalışma yöntemleri vardır. Fakat özünde edebiyat olduğu için, karşılaştırma edebiyat, genel edebiyat biliminin eleştiri yöntemlerinden yola çıkar. Tekşan, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi* adlı kitabında karşılaştırmalı edebiyat eser inceleme ve eleştiri yöntemlerini önce yedi ana gruba, daha sonra bunları alt gruplara ayırır. Eseri dış unsurlara dayanarak inceleyen eleştiriler tarihsel, sosyolojik ve Marksist eleştiri yöntemleridir. Yazarın hayatının ön plana çıkarıldığı sanatçıya dönük eleştiri yöntemleri ise psikoanalitik / Freudcu inceleme ve pozitivist / biyografik incelemedir. Eseri kendi içinde değerlendiren inceleme yöntemleri ise, metne bağlı inceleme, yapısal inceleme, yorumlayıcı / hermeneutik, arketipçi, hesaplaşmacı, dilbilimsel ve feminist inceleme yöntemleridir. Okuyucuyu merkeze alan inceleme yöntemleri ise duygusal etki kuramı ve alımlama estetiğidir. Eser incelemelerinde, felsefi bakış açısıyla felsefeye dayalı inceleme ve istatiksel açıdan da istatiksel inceleme yöntemleri kullanılabilir. Birden fazla inceleme yönteminin kullanımı söz konusu olduğunda ise çoğulcu yöntem kullanılmaktadır (bkz. Tekşan, 2011: 248-265).

Eser incelemelerinde bu inceleme ve eleştiri yöntemlerinden hangisi ya da hangilerinin kullanılacağını araştırmacıdan ziyade yazarın esere bakışı belirleyici olmaktadır. Bunun nedeni ise, her yazarın yazma ihtiyacının ve amacının birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Eserde baskın olan konu, dönem ve sanat anlayışı bu yöntemlerden birini ya da birkaçını seçmeye yönlendirmektedir.

Bu nedenle bu çalışmada kullanılacak yöntemler, eserlerdeki ortak sanat anlayışı göz önünde bulundurarak seçilecektir. İncelenen eserlerin toplumcu gerçekçi eserler olmalarından dolayı dış unsurlara bağlı inceleme yöntemlerinden sosyolojik eleştiri ve her iki yazarın hayat tecrübelerinin eserde yansımaları olduğundan sanatçıya dönük inceleme yöntemlerinden, pozitivist inceleme kullanılacaktır. Birden fazla inceleme yöntemini bir arada kullanmayı sağlayan çoğulcu incelemeyle bu yöntemlerin bir araya getirilmesi mümkün olmaktadır.

Bilimsel bir çalışmanın temelinde, bilimsel yöntemlerin kullanılması esastır. Edebiyat çalışmalarında bilimsellik eser harici döneme ait bilgilerle sağlanır. Bu nedenle edebi bir eseri incelerken yazar, çevre, dönemde baskın olan akımlar, tarz gibi dış etkenleri ele almak gerekir. Sözü edilen bu dış etkenler, ikincil eserler olarak adlandırılır ve bunlar yazarın diğer eserleri, röportajları, anıları, sohbetleri, sosyal çevresi, yazarın biyografisi ve otobiyografisidir. Bunların yanı sıra eserin yazıldığı dönemle ilgili sosyolojik eserler de eser incelemelerinde yararlanılan kaynaklar arasındadır. Tüm bunlar ve yazarın eseri yaratırken başvurduğu yöntem edebiyat incelemesinde yöntemi belirlemeye yardımcı olur (bkz. Tekşan, 2011: 248). Bu nedenle bu karşılaştırmada yazarların hayatı ve incelenen eserlerin yazıldığı dönemlerle ilgili bilgiler inceleme sürecinde kullanılacaktır. Bunun sebebi ise sosyolojik eleştiriye göre eserin tek başına var olmadığı; içinde doğduğu toplumun bir yansıması olarak görülmesidir. Bu nedenle edebi bir eseri incelerken toplumsal koşullar göz önünde bulundurulmalıdır (bkz. Tekşan, 2011: 250). Yazarın yaşadığı dönemin eserlerdeki yansımalarını anlamak için eserin yazıldığı dönemi bilmek gereklidir. Çalışmaya konu olan eserlerin toplumcu gerçekçi eserler oldukları göz önünde bulundurulduğunda ise sosyolojik inceleme her iki eseri karşılaştırmada en uygun yöntemlerden biri olarak ortaya çıkar. Çünkü toplumcu gerçekçi eserlerin amacı toplumda var olan gerçekleri yansıtırken eleştirmek ve toplumu bilinçlendirmektir.

Eser incelemede yazarın doğup yaşadığı toplumu göz önünde bulunduran sosyolojik eleştiri pozitivist edebiyat tarihine yansımadır. İlk defa Fransız düşünür Hippolyte Taine tarafından kullanılan *ortam kuramına* (Milieu Kuramı) göre yazarın içinde bulunduğu ırk, ortam ve an yazarın psikolojisini etkilerken, yazarın psikolojisi de esere yansıdığından eseri anlamak için yazarı ve eserin yazıldığı ortamı ve dönemi bilmek gerekir. Bir yazarın ait olduğu milleti, kökeni ile ilgili özellikler, bulunduğu iklime ve coğrafyaya göre şekillenir. Ortam ise yazarın toplumsal ve sanatla ilgili çevresini oluştururken, an da yazarın bulunduğu tarihi dönemi açıklar (bkz. Erkman-Akerson, 2010: 137). Bu yöntemin gelişiminde 19. yüzyılın bilim alanındaki ilerlemelerin ve edebiyat alanındaki tartışmalara nesnel bir çözüm getirme arayışının katkısı olmuştur. Edebi eserlerde deterministik bir çözümleme, yani inceleme yaparken eserdeki durumların nedenlerini ve etkilerini gösterme yöntemi, o dönemde yaygın olan pozitif bilimlerin gelişimine dayandırılır. Sosyolojik eleştiri bazı kesimlerce edebi eserden yola çıkarak dönemi anlama gayreti endişesiyle eleştirilmektedir (bkz. Moran, 2003: 85). Ancak unutmamak gerekir ki, edebiyat incelemelerinde esas olan yazarın dönemini göz önünde bulundurarak eseri anlamak ve yorumlamaktır. Tersine bir uygulama, yani eserden yola çıkarak dönemi ortaya koyma edebiyatın kapsamında olması beklenmeyen bir çalışmadır. Bu şekilde bakıldığında edebi eserlerde yazarın hayal gücü ya da kurgu yeteneği gibi etkenlerin varlığı bu şüpheleri haklı çıkarır. Oysa edebi çalışmalarda amaç, dönemden yola çıkarak eseri çözümlemek ve anlamaktır. Özellikle toplumcu gerçekçi eserlerin toplumda var olan gerçekleri eleştirip aktarmasından dolayı sosyolojik eleştiri, toplumcu gerçekçi eserleri incelemede başvurulması gereken yöntemler arasında bulunması gerekmektedir.

Bu çalışmada kullanılacak diğer bir inceleme yöntemi ise sanatçıya dönük inceleme yöntemi olan pozitivist inceleme yöntemidir. Pozitivist inceleme yazarın hayatının eseri şekillendirdiği esasına dayanır. Pozitivist incelemeye (biyografik inceleme olarak da bilinir) göre yazar hayatı boyunca yaşadıklarının bir ürünü olarak eseri yaratır. Bu yüzden yazarın yaşayıp tecrübe ettiklerini bilmek eseri anlayıp incelemede önemli rol oynar (bkz. Tekşan, 2011: 254). Bu çıkarıma dayanarak çalışmada John Steinbeck ve Orhan Kemal'in biyografilerine yer verilirken inceleme sürecinde yazarların hayat tecrübelerindeki benzerlikler ve bu deneyimlerinin

eserlere yansımalarına değinilecektir. Aytaç'a göre ise pozitivist inceleme yöntemi şu şekilde tanımlanmaktadır:

...yazarı kalıtım, yaşantı ve okuma yoluyla elde ettiklerinin bileşkesi olarak görme esasına dayanır. Bu görüş gereğince eseri çözümlerken, yazarın hayatı ön plana alınır ve onun bıraktığı belgelerden (mektuplar, yazılar, yakınlarının aktardıkları) kimden ne aldığı ve bunu eserine nasıl koyduğu, nasıl işlediği belirlenmeye çalışılır (Aytaç, 1997: 78).

Pozitivist inceleme sadece yazarın hayat hikâyesi ile değil yazarın deneyimlerinin eserle olan ilişkilerini de açıklama amacındadır. Yazarların hayat hikâyelerindeki ayrıntıları bilmek, eserleri yazdıkları dönemde ve o dönem öncesinde şahit oldukları gerçekleri, düşüncelerini ve deneyimlerini eserlerinde nasıl ve neden aktardıklarını anlamak, eseri daha iyi anlamak için gerekli hâle gelmektedir.

Bir eserin oluşumunu etkileyen birden fazla etkenin olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda eser incelemelerinde birden fazla yöntem kullanımı doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmaya konu olan eserler bir yandan toplumcu gerçekçi eserler olarak yazıldıkları dönemin ekonomik ve sosyal olaylarını konu edinirken, diğer yandan da benzer şekilde yazarlarının hayatlarında tecrübe ettiklerinin, yaşadıklarının bir yansımasıdır. Bu nedenle incelemede birden fazla inceleme yöntemini kullanma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Tüm bunların ışığında eserlerin yazıldığı dönemle olan ilişkilerini ortaya koymak için sosyolojik eleştiri, yazarların hayat tecrübelerinin eserlerdeki yansımalarını tespit etmek için pozitivist eleştiri yöntemi kullanılacaktır.

Tek bir yöntemin yeterli olmadığı ya da eserin / araştırmanın birden fazla yöntemi kullanmayı gerekli hale getirdiği durumlarda yapılacak olan şey, *çoğulcu (eklektik) yöntem* başvurmasıdır. Adından da anlaşılacağı üzere çoğulcu yöntem birden fazla yöntemin bir arada kullanılmasıdır. İnceleme sırasında ortaya çıkan veriler ışığında uygun yöntemleri bir araya getirmek eserlerin daha nesnel bir biçimde incelenmesine imkân sağlar. Aytaç'ın da dediği gibi “edebi eseri, ağır basan özelliklerine göre, bu özelliğe uygun düşen bir metoda ağırlık vererek” (Aytaç, 2003b: 101) incelemek gerekir. Bu sebeple çalışmada toplumcu gerçekçi yazarların yaşadıkları dönemi eserdeki göç olgusuyla nasıl aktardıkları sosyolojik eleştiri ile yazarların hayat tecrübelerinin eserde nasıl ifade edildikleri ise pozitivist eleştiri ile incelenecektir.

2. BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE 1930'LARDA VE TÜRKİYE'DE 1950'LERDE EKONOMİK, SİYASİ VE TOPLUMSAL DURUM VE GÖÇ

Yazar toplumun bir bireyi olarak içinde bulunduğu çevrenin ve dönemin sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel şartlarından doğal olarak etkilenmekte ve bunu yazdığı esere yansıtmaktadır. Bazı yazarlar ise yaşadıkları toplumu eserlerinde yansıtırken bunu bilinçli olarak yaparlar. Çünkü asıl istedikleri toplumun gerçeklerine karşı bir ayna görevi görmek, belki de aynadan yansıyanın gücüyle toplumda var olanı eleştirip değiştirebilmektir. Bu nedenle birer toplumcu gerçekçi olan John Steinbeck ve Orhan Kemal'in söz konusu eserlerini daha iyi anlamak için eserlerin yazıldığı dönemleri, yani 1930'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde ve 1940-1950'lerde Türkiye'de neler yaşandığını bilmek gereklidir.

2.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE 1930'LARDA EKONOMİK, SİYASİ VE TOPLUMSAL DURUM

John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* adlı eserini daha iyi anlamak için eserin konu edildiği döneme bakıldığında karşımıza iki önemli olay çıkar. Bunlardan ilki 1929-1939 yılları arasını kasıp kavuran ekonomik fırtına olarak bilinen Büyük Buhran Dönemi (Great Depression) iken, diğeri de gerçek anlamıyla ortalığı darmadağın eden (Dust Bowl) şiddetli kum fırtınalarının ve kuraklığın egemen olduğu dönemdir. Toplumcu gerçekçi anlayışı benimseyen Amerikalı yazar John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* adlı eserinin yansıttığı dönemi daha iyi anlamak için bu iki dönem hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

2.1.1. Büyük Buhran Dönemi

Büyük Buhran Dönemi, Ekim 1929'da, Wall Street Borsası'nın ani çöküşüyle önce Amerika'yı ve sonrasında dünya ekonomilerini de etkileyen işsizlik, düşük kazançlar, düşük kâr ve durgun ticaret dönemidir (bkz. Watts, 2010: 128). Amerikan halkının fakirlik, işsizlik ve açlıkla mücadele ettiği bu dönemin başlangıcı olarak borsanın ani bir şekilde çöktüğü "Kara Perşembe" gösterilir ancak Amerikan halkını perişan eden sıkıntılı dönemin tek nedeni bu değildir. 1929-1939 yılları arasındaki zorlu günleri hazırlayan başka nedenler de vardır.

1920'li yıllar Amerika Birleşik Devletleri için bolluk ve refah dönemidir. Ford Chrysler ve General Motors gibi büyük sanayilerin olduğu bu dönemde endüstriyel alanda büyük bir artış olur. Kazancın bol olduğu dönemde insanlar ellerindeki paraları New York'taki Wall Street Borsası'na yatırırlar (bkz. Trueman, 11 Mayıs 2018). Endüstriyel alandaki gelişmenin yanı sıra tarımda da ürün bolluğu yaşanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda ürünlerin fiyatının yüksek olmasından dolayı çiftçiler üretimi artırmak için bankalardan destek alarak toprak almaya ve aldıkları toprakları geliştirmeye çalışırlar. Fakat savaş sonrası ürün fiyatlarının düşmesinden dolayı bu aldıkları borçları geri ödemekte zorlanırlar (bkz. Romer, 11 Mayıs 2018). Bu durumdan en çok toprak sahiplerinden arazi kiralayan ülkenin güney ve orta bölgelerindeki ortakçıları etkilenir. Piyasadaki aşırı üretim nedeniyle tarım ürünlerinin fiyatlarının çok düşmesi nedeniyle borçlarını ödeyemeyen ortakçılar, karşılığında evlerini kaybederler (bkz. Trueman, 11 Mayıs 2018). İşte *Gazap Üzümleri* adlı eserdeki Joad ailesi de evlerini kaybeden bu ortakçılardan biridir.

İnsanların bolluk zamanında paralarını yatırdıkları borsa fiyatları yaz aylarında artış gösterirken aniden 24 Ekim 1929 Perşembe günü, 12,9 milyon hissenin satılması ve takip eden Salı gününde 16 milyon hissenin elden çıkarılması ile borsa çöker. Yazın bolluğunda bir balon gibi şişen borsa, Ekim aylarındaki arka arkaya olan ani hisse satışlarıyla bir anda tepe taklak olur. Ani düşüşe müdahale etmek isteyen bankalar, hisselerine yüksek fiyatlar verirler fakat bu alım işlemleri de onları iflasa sürükler. Bankaların iflasa sürüklendiğini gören banka müşterileri,

paralarını almak için başvurduklarında bankalar daha da sıkıntı yaşar. Bir anda ortaya çıkan ekonomik açıdan güvensiz ortam fabrikaların üretimi yavaşlatmasına, bu durum ise işçilerin işten çıkarılmasına ya da işi olacak kadar şanslı olanların ise düşük ücretlerle çalışmalarına neden olur. Halkın alım gücü iyice azalınca kredi kullanmaya başlar ve geri ödeme gücü olmadığı için de devamında hacizler gelir (bkz. History.com, The Great Depression, 11 Mayıs 2018). Böylece ekonomik çöküş kendini günlük hayatta hissettirirken zincirleme etkiler meydana gelmeye başlar.

Borsadaki ani hisse satışları bir hafta içinde ekonomik ortamı bir bataklık haline getirirken, üretimi ve üreticiyi derinden etkiler. 1933 yılında Amerikan bankalarının nerdeyse yarısının iflas etmesi ile işsiz sayısı 15 milyona yaklaşır (bkz. History.com, Stock Market Crash, 11 Mayıs 2018). Borsanın çöküşü pek çok bankanın batmasına neden olurken, bankalar da iflas etmemek için borcu olanlardan borçlarını ister. Ancak tarlasını ipotek ettiren çiftçi ile üretim için bankadan ipotek karşılığı borç alan sanayicinin borçlarını ödemeye gücü yoktur ve bu yüzden borçları karşılığında toprağından ve fabrikasından olur. Topraklarını kaybettiği için göç etmek zorunda kalan yoksul çiftçiler ve kapatılan fabrikaların işsiz kalan çalışanları ile işsizlik tüm ülkeyi kasıp kavurur. Fakirlik giderek artınca, iş bulmak umuduyla binlerce kişi yollara dökülür. Bu bağlamda *Gazap Üzümleri*, ayakta durabilmek için farklı yollara başvuran bankaları, işsizlik, yoksulluk ve kıtlığın yarattığı durumu ve halkın o dönemdeki umutsuz, fakir halini tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

Bu ekonomik kargaşa durumu ülke sınırlarını aşarak küresel bir ekonomik çöküşe neden olur. Ani borsa patlamasının etkisinden kurtulmak için Amerika Birleşik Devletleri daha önceden verdiği borçlarını toplamak ister. Bunun için de Amerika'da bolluk ve bereketin zirvede olduğu dönemde Birinci Dünya Savaşı'nda olan İngiltere, Fransa ve Almanya'ya gibi Avrupa devletlerine, verdiği borçları geri ister. Fakat Amerika'dan aldığı borçlarla ekonomisini iyileştirmeye çalışan Avrupa Devletleri, Amerika'nın bu mali çöküşünden doğal olarak etkilendiklerinden borçları ödeyemedikleri gibi ülkeler arası ticaretin durmasıyla ve Amerika'nın Avrupa'ya ekonomik desteğini kesmesiyle bu ülkeler de ekonomik krizin içine sürüklenirler (bkz. HistoryLearningSite.co.uk.2014, Causes of Great Depression, 11 Mayıs 2018). Böylece, Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan kriz, Birleşik Devletlerle ticaret yapan bütün ülkeleri içine alarak tüm dünyayı sarsan genel bir krize dönüşür. Ticaret

bağlarının kopmasıyla hem Avrupa, hem Birleşik Devletler için ekonomik sıkıntılar katlanarak artar.

Bazı ekonomistlere göre ise ekonomik krizin bu denli büyümesinin gerçek nedeni tamamen siyasi yetersizliktir. Milton, Schwartz ve Ludwig von Mises gibi iktisatçılara göre esas neden hükümetin yanlış politikalarıdır. Piyasa paraya sıkıştığında nakit para akışı sağlanmış olsa buhranın bir girdaba dönüşmeden engellenebileceğine inanarak, özel sektör ve altın standartlarının krize neden olmadığını belirtirler. Onlar buhranın asıl sorumlusu olarak, parayla oynayıp gerekli önlemleri almayan Herbert Hoover yönetimini ve merkez bankasını gösterirler ve onları bunalımın süresini uzatmak, kapsamını ve yoğunluğunu artırmakla suçlarlar (bkz. Acar, 2008: 11-12). Devlet yönetimi bunalım öncesi şişen piyasayı, düşen ürün fiyatlarını ve borsa çökmeden önce borsayı kontrol altına alabilmiş olsaydı krizin daha az sarsıntı ile atlatılabileceğine dair fikirler bulunmaktaydı. Zaten bu nedenle, ekonomik krizin bu denli büyümesinin sorumlusu tutulan Başkan Herbert Hoover, evsiz kalan halkın kaldıkları derme çatma barakaların da sorumlusu tutularak, bu çok kötü koşullu yerlere Hoover köyü anlamında Hooverville diye adlandırılmaktaydı (bkz. u-s-History.com, Hoovervilles, 11 Mayıs 2018). John Steinbeck de Büyük Buhran Dönemi göçmenleri hakkında gazete tarafından yazı yazmakla görevlendirildiğinde göçmenlerle birlikte bahsedilen barakalardan birinde kalır. *Gazap Üzümleri*'nde Joad ailesi de o dönemin evsiz insanları gibi Hooverville denilen bu yerlerden birinde konaklarlar.

Ekonomik açıdan sıkıntılı bu dönemde zengin ile yoksul arasındaki gelir farkı çok fazla artar. Bir tarafın artan gelirine rağmen işçilerin ücretleri aynı oranda düşer. Sanayi üretimi %50 artış gösterir fakat mali kriz nedeniyle işçi ücretleri buna paralellik gösteremez. Bu nedenle tüm ülkeyi vuran kriz en çok işçi sınıfını etkilerken, 1931-1932 yıllarında nakit sağlama girişimleri başarısız olunca durum daha korkunç bir hal alır. (bkz. HistoryLearningSite.co.uk.2014, Causes of Great Depression, 11 Mayıs 2018). Ülke içinde ekonomik dengelerin bozulması toplumsal sınıflar arasında büyük uçurumlara neden olur ve tüm ülke ekonomik krizden etkilenir.

1935 yılında başkan seçilen Franklin D. Roosevelt ülkeyi içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için bazı kanunlar yürürlüğe koyar. Bunlardan biri de Büyük

Buhran Dönemi göçmenlerinin sorununu çözmek için resmi kamplar kurulması kararıdır. Bu kamplar zor durumdaki göçmen işçilere kalacak yer ve iş sağlayacaktır. Kaliforniya, Bakersfield'in güneyinde kurulan Weedpatch kampı (Arvin Federal Hükümet Kampı, daha sonra Gün Batımı İşçi Kampı adıyla anılır) da bu on altı kamptan biridir. Kalacak yeri yolmayanlara çadır, tuvalet, banyo gibi sağlığa uygun imkânların bulunduğu kampta, parası olmayana gelir sağlayabileceği iş imkânları da sunulmaktadır (bkz. Weedpatch Kamp, 11 Mayıs 2018). Çoğunlukla Oklahamalı göçmenlerin kaldığı bu kampı, Steinbeck *Gazap Üzümleri* adlı eserinde gerçekçi olarak tasvir eder. Bunun nedeni ise kampın kurucusu olan Thomas Collins'le birlikte bu kampta gezerek göçmenlerle bizzat yakından ilgilenmiş olmasıdır. Thomas Collins, *Gazap Üzümleri*'nde Weedpatch kampı yöneticisi Jim Rawley olarak eserde yer alırken, Thomas Collins'in hayata bakışı Tom Joad karakterine ilham vermektedir. Öyle ki Steinbeck, *Gazap Üzümleri*'ni iki kişiye adar; Carol ve Tom. (bkz. Nealand, 12 Mayıs 2018). Karısı Carol, Steinbeck'in edebi çalışmalarında en büyük destekçisidir. Tom ise buhran dönemindeki devlet kampında göçmenler için canla başla çalışmış biri olarak hem eserin ana karakterine isminin verildiği, hem de eserde Jim Rawley karakteriyle yer alan Thomas Collins'dir. Steinbeck, gözlemlerinin yanı sıra o dönemde tanıştığı insanlara da eserinde yer vermektedir.

1929-1939 yılları arasında borsanın ani çöküşü Amerika Birleşik Devletleri'ni ekonomik açıdan alt üst eder. İşsizliğin çok yüksek olduğu bu dönemde açlıktan çocuklar ölürken, iş bulmak için ailelerinden ayrılan gençler trenlerle göç etmeye başlarlar ve aileler parçalanır. Ekonomik krizden tarla sahipleri, en çok da Great Plains'deki çiftçiler etkilenirler, çünkü bankalar ipotekli arazilere el koyarlar. Bu dönemde çiftçilerin ürün verimini etkileyen kıtlık ve toz fırtınalarının da etkisiyle çiftçiliklerini terk etmek zorunda kalan çiftçiler, tüm geçmişlerini arkalarında bırakarak "süt ve bal ülkesi" olarak tabir edilen Kaliforniya'ya doğru yola çıkarlar (bkz. FDR Library, Great Depression Facts, 11 Mayıs 2018). İşte John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri* adlı Pulitzer ödüllü eseri, bankaya olan borçları yüzünden çiftliklerini kaybeden evsiz ve işsiz Oklahamalı küçük çiftçi ailesini, ürünün ve işin bol olduğu Kaliforniya'ya gitmek için yollara düşmüş göçmenlerini gerçekçi bir şekilde anlatan bir yapıttır.

2.1.2. 1930’larda Kuraklık ve Kum Fırtınaları

Amerika Birleşik Devletleri’nin 1930’lu yıllardaki diğer bir sorunu da ovaları kurutup verimsiz hale getiren kuraklık, erozyon ve toz fırtınaları dönemidir. 1935’te gazeteci Robert Geiger’in kuraklıktan etkilenen orta Amerika’nın güney kesimlerini tanımlamakta kullandığı “Dust Bowl” (Toz Çanağı) ifadesi, bu bölgeyi tanımlayan bir terim haline gelir. Kansas’ın batısı, Colorado’nun güneydoğusu, Oklahama, Texas’ın kuzeyi ve New Mexico’nun kuzey batısının arasında kalan bölge toz dolu bir kâse gibidir (bkz. National Drought Mitigation Center, 11 Mayıs 2018). Biri birini takip eden toz fırtınaları tarladaki ürünleri ve günlük hayatı derinden etkiler. Verim düşüp tarlalar da borçlar yüzünden el değiştirdiğinde bu bölgedeki çiftçiler yurtlarını terk etmek zorunda kalırlar.

Bu çevresel felaket zincirinin nedenleri ise yıllar öncesine dayanmaktadır. 1800-1900 yılları arasında daha fazla ekili alan oluşturmak için kuzey Amerika bozkırlarında yaşayan halk batıya doğru kaydırılır. Daha önceden çiftçi olmayan bu halk yaban otlarını traktörler ve diğer tarım aletleri kullanarak işlemeye başlar. Birinci Dünya Savaşı sırasında tahıl ürünleri fiyatlarının yüksek olması, yağın yağmur ve verimli toprak çiftçilerin üretimini desteklerken, 1929 ekonomik krizi patlak vermesiyle buğday fiyatları ani düşüşe geçer. Aradaki farkı kapatmak isteyen çiftçiler, daha fazla üretip daha fazla satmak isterler, fakat otlak alanlarını tarım arazisine çevirip, toprağı etkili bir şekilde işlemeyi bilemediklerinden zaman içinde toprağın üst tabakasının aşınmasına neden olurlar. 1930’ların başında kıtlık yavaş yavaş belirmeye başlar. 1932’de kuvvetli rüzgârlar çiftçilerin kaldırdığı üst tabakayı arazilerin üzerine savurmasıyla toz fırtınaları tarım arazilerini tehdit etmeye başlar. 1933’te devam eden toz fırtınaları, 1934 Mayıs’ında bir buçuk gün süren fırtınayla tonlarca toprağı New York’a, Washington’a kadar taşır. 1935 Nisan’ında kara bir toz bulutu otlakların üzerini tamamen kaplar. Öyle ki güneş ışınlarının görülmediği günde sıcaklık bile çok düşer. Böylece ekonomik bunalımın zirve yaptığı bu dönemde bir de doğal felaketlerden kaynaklanan yeni kara günler eklenmiş olur. Her yerin tozdan kapkara olduğu, güneşin görülmediği 14 Nisan 1935, “Kara Pazar” (bkz. Debnam, The Dust Bowl, 03 Aralık 2015). Deyim yerindeyse, Amerika Birleşik Devletleri’nin o dönemdeki siyah beyaz fotoğrafları, o dönemde

fotoğrafların siyah beyaz olmasından değil de, sanki geçirilen o günlerin toz bulutlarıyla kaplanmış haliyle çekilmiş gibi görünürler.

Kuraklık sonucu toprağın aşınması ve kuvvetli rüzgârların üst tabakayı alıp savurması kırsal kesimde hayatı ve tarımı zor bir hale getirir. 1930-1940 yılları arasında erozyondan en çok etkilenen bölgelerdeki kırsal nüfus, erozyondan daha az etkilenen bölgelere doğru kaymaya başlar. Ekonomik buhran dönemini de kapsayan bu yıllarda işsizlik daha da artar, ücretler düşmüş, tarımda emek sermaye oranı yükselirken, Oklahoma, Kansas, Nebraska, Güney Dakota ve Kuzey Dakota’da 1930-1940 yılları arasında nüfus göç yoluyla %3 - %18 arasında azalır. Sınırlı sermaye çiftçinin tarım üretimini zorlamaktadır çünkü zaten ekonomik kriz nedeniyle sıkıntıda olan bankalar 1930’larda erozyona en çok maruz kalan bölgelere daha az kredi verirler. Yukarı bahsedildiği üzere ekonomik kriz nedeniyle pek çok banka iflas ederken, henüz iflas etmeyenler de sermaye yetersizliği nedeniyle kredi veremez duruma gelirler. Bankalar zayıflama veya iflas durumunda yerel yardım kredilerini önemli ölçüde azaltma yoluna gidebildiklerinden, özellikle bu dönemde küçük ve bölgesel olarak kredi vermeyi tercih ederler. Böylece erozyondan en çok etkilenen bölgelerde, toprak sahibi çiftçiler arazi değeri büyük ölçüde düşünce potansiyel teminatları kaybetmiş olurlar (bkz. Hornbeck, 2012: 1494). Erozyondan etkilenen topraklarda heba olan ürünlerle çiftçi, sermayesini de kaybeder. Yeni ürün için paraya ihtiyacı olan çiftçiye, yerel bankalar iflastan korktukları ve erozyondan etkilenen toprağın verimi ve değeri düştüğü için kredi vermezler. Ekonomik krizin üstüne doğal afetin getirdiği zararlar da eklenince erozyondan üst düzeyde etkilenen bölgedeki halk toprağını terk etmek zorunda kalır. Borca karşılık verilen topraklarda tarım makinaları kullanımı artarken sadece sınırlı sayıda kişi ücretli işlerde çalışıp bu bölgelerde kalabilir. Ancak pek çoğu, *Gazap Üzümleri*’nde de anlatıldığı üzere, Joad ailesi gibi ortakçı çiftçiler iş umuduyla yollara düşerler.

Özetle, 1929-1939 yılları arası Amerikan halkı için çok zorlu bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Bir yandan üretim durma noktasına geldiğinden işsizlik artmış, bu durum da açlık ve kıtlığı çok geniş bir alana yaymıştır. Topraklarını ve evlerini kaybeden pek çok çiftçi ve işsiz Amerikalı iş ve yiyecek bulmak için göç etmişlerdir. Amerika’nın ekonomik sıkıntılarının neden olduğu bu tozla kaplı dönemi toplumcu gerçekçi yazar Steinbeck *Gazap Üzümleri* adlı eserinde yansıtmaktadır.

2.2. TÜRKİYE'DE 1950'LERDE EKONOMİK, SİYASİ VE TOPLUMSAL DURUM

1930'lu yıllar dünya çapında Büyük Buhran'ın etkilerinin yaşandığı bir dönemken, bu yıllar Türkiye için ekonominin dışa kapatılıp devlet kontrolü altında sanayileşme çabalarına girildiği bir dönem olarak ortaya çıkar. Yapılan girişimlerle tarım sektöründe 1930'ların sonuna doğru üretimde artış yaşanmaktadır. Ancak İkinci Dünya Savaşı dönemine denk gelen 1940-1945 yılları ekonomik açıdan sıkıntılı bir gerileme dönemi söz konusudur. Bu sıkıntılı günlerde halkı daha da zor duruma sokmamak için hükümet, kontrollü bir şekilde buğday, pamuk ve şeker pancarını piyasa fiyatlarının altında alarak daha yüksek kârlarla satar. Böylelikle savunma için askerlere gerekli desteği bulabilmiş ve halka da ekmek ve kömür gibi temel ihtiyaçları sağlayabilmiştir. Fakat bu dönemde piyasa denetiminin olduğu her alanda karaborsa, istifçilik, rüşvet ve makamı kullanarak kendine çıkar sağlama gibi olumsuzluklar engellenememiştir (bkz. Akşin vd. 2007: 297-300). Fırsatçıların halkı sömürerek kendi ceplerini doldurmalarının engellenemediği bu dönem sosyal sınıflar arasında farkların açılmasına neden olur. Bu bağlamda *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde yazar, bu dönemin yokluklarına ve yolsuzluklarına yer verir. Rüşvet ve yolsuzluk dönemin iş halletme yöntemleri olarak her alanda kendini göstermekte ve toplum içinde haksızlıklara meydan vermektedir.

Kurtuluş Savaşı'nın izlerini yok etmek ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak için çaba sarf eden Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı'na dâhil olmasa da her an savaşabilme ihtimaline karşı büyük bir orduyu muhafaza eder. Bu nedenle üreten kesimdeki erkeklerin askere alınmasından dolayı üretim düştüğü için ithal mallarda kısıtlamalara gidilince piyasa fiyatları daha da artar. Dar gelirli aileler artan fiyatlardan olumsuz etkilenirken, ihtiyaç maddelerini istifleyen fırsatçı kesim ise bu durumu kâr elde etmek için kullanır. Halkın karneye bağlandığı bu dönemde yaşam, dar gelirli ve köylüler için zordur (bkz. Ünal, 2009: 75-77). Toplumdaki fakirleşme ve fırsatçıların kâr etmek için önceden stokladıkları ürünlerin fiyatlarını

daha da artırması halk için hayatı daha zor hale getirir. Bereketli topraklar üzerinde fakat dönemin fırsatçıları nedeniyle halk kıtlık içinde yaşamaktadır.

Tüm bunlar olurken dönemin hükümeti mevcut ekonomik durumu rahatlatmak ve tarımı desteklemek amacıyla farklı kanunlar uygulamak ister. Çünkü büyük toprak ağalarının elinde bulunan tarım arazilerine karşın, köylüye ait tarım arazileri bulunmamaktadır. Bu dengesizliği düzeltmek amacı ile *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu* 1947 yılından itibaren uygulanmaya çalışılır, ancak elinde büyük arazileri tutan bey ve ağalar bu sisteme razı olmadığından sadece devlete ait verimsiz araziler köylülere dağıtılır (bkz. Çamurcuoğlu, 2009: 1-2). Köyde ekecek arazisi bulunmayan köylü ya ağaların topraklarında ırgat olarak çalışır ya da iş bulmak için iş imkânlarının olduğu yerlere veya büyükşehirlere göç etmek zorunda kalır. *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserinde Orhan Kemal, Orta Anadolu'nun kıraç topraklarından Çukurova bölgesine verimli topraklara mevsimlik olarak göçlerinin konu edinir. Burada ya az ücretle fabrikalarda ya da başka ağaların topraklarında, artan makineleşmenin izin verdiği ölçüde ve zor koşullarda çalışan mevsimlik işçilerin yaşadıklarını özellikle Adana'da yaşayarak ve onlarla çalışarak gözlemlediklerini eserinde toplumcu gerçekçi bakış açısı ile yansıtmaktadır.

1930 Büyük Buhranı tüm dünya ülkelerini etkilerken, dolaylı olarak Türk toplum yapısında sosyal sınıfların şekillenmesine neden olur. Artan fabrikalarla bir işçi sınıfı ve onların işverenlerinden oluşan bir burjuva sınıfı oluşur. Bu sınıflar arasında gelir ve kültürel farklılıklar olmasına rağmen Ulu önder Atatürk bu sınıfları birbiriyle çatışan gruplar olarak görmediğini daha cumhuriyet ilan edilmeden İzmir İktisat Kongresi'nde belirtir. Ona göre çiftçi, tüccar, zanaatçı, memur ve işçiyi çatışan toplumsal gruplar olmamalıdır. Ancak buna rağmen, 1930'lu yıllarda izlenen devletçilik politikası, devlet eliyle küçük bir burjuva sınıfının doğmasını istemeden de olsa desteklemiş olur. Savaş dönemi sıkıntılarını fırsata çevirerek ticaret oyunları ve karaborsacılıkla zengin olanların yanı sıra tarımsal ürünlerin değer kazanmasından faydalanan büyük toprak sahipleri kârlarını artırır. Fakat bu aracı sınıflara hizmet eden işçi, köylü ve diğer emekçiler yoksul bir yaşantı sürmeye devam ederler. Bu şekilde ezilen halk, değişim istediğini 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'yi başa geçirerek gösterir. Bir süreliğine bu değişim halka para kazandırsa da bu durum Batı Anadolu gibi pazar ekonomisine açık olan bölgeleri

etkiler (bkz. Yasa, 1973: 166-169). Sosyal sınıflar arasındaki ekonomik farklar uçlara doğru kayarken, alt sınıftan üst sınıfa geçmek isteyenler ahlak kurallarını hiçe sayarak sadece para kazanmaya, ekonomik açıdan daha iyi hale gelmeye çalışırlar. Orhan Kemal'in eserinde üç arkadaşın hemşerisi olan fabrika sahibi de bu burjuva sınıfındandır. Ayrıca işçileri çalıştırırken onları sömüren çavuşlar ve ağaların ırgat başları işçinin sırtından gelir sağlayan dönemin fırsatçılarıdır.

Ekonomik olarak ezilen halk bu durumdan kurtulmak için özellikle fakir köylünün yanında olan Demokrat Parti'yi destekler. Ancak parti yönetimi işçi sınıfının sendikalaşması ve bilinçlenmesine destek vereceğini seçim propagandalarında belirtmiş olmasına rağmen iktidar olduğu süre içinde buna izin vermeyen uygulama ve engellemeler ortaya koyar. İşçiler bir sınıf bilinci içinde hareket edemediklerinden haklarını alamazlar (bkz. Yasa, 1973: 166-169). Orhan Kemal de eserinde o dönemin işçilerinin sınıf bilinci ile birbirlerine destek olmamasına, hak arayışından bihaber olmalarına *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserinde yer vermektedir. Ancak hak arayışında olan marabaların zor kullanarak susturulmasını, sanki hak aramanın kötü bir davranışmış gibi algılanmasını eserinde aktarmaktadır. Bu açıdan eser o dönemin işçi sınıfının ve toplumsal yapının durumunu gözler önüne sermekte, o dönemde bu açıdan yaşanan zorlukları anlatmaktadır.

Aslında 1950 seçimlerinde köylünün desteğini alarak yönetime gelen Demokrat Parti hükümeti, unutulmuş fakir köylüye odaklanıp, tarıma yatırım yapmaya başlar. Zaten o dönemde Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'yi *Yeni Dünya*'nın tarım destekçisi olarak gördüğünden, 1948 yılından itibaren Marshall yardımı çerçevesinde verilen kredilerle tarımda makineleşmeye ve tarımın geliştirilmesine destek verir. Marshall yardımı ve hükümetin çiftçiye sağladığı kredilerle amaçlanan traktör, pulluk gibi tarım araçları ve gübreleme sayesinde tarımda verimi artırmaktır. Ancak tarımda makineleşme, ırgatlıkla geçimini sağlayan köylüler için iş imkânlarını azaltır (bkz. Oktar, 2010: 5-6). Dönemin tarımsal atağı tarımda bolluğu yaratırken makineleşme tarım işçilerinin iş fırsatlarını azaltırken verimli arazilerin daha çok iş imkânı sunması bu bölgelere doğru göçlere neden olur. Diğer taraftan köyünde iş imkânı olmayan bir kısım köylü için traktör, patoz gibi tarım makineleri kullanımı yeni iş fırsatlarına dönüşürken yine de köylünün verimli

arazilere doğru göç etmeleri de dikkat çekmektedir. Eserin yazıldığı dönemde olduğu gibi Orta Anadolu'nun Ç. Köyü'nün erkekleri de eserin başında farklı illere çalışmak için dağılırlar. O dönem tarımsal faaliyetlerde kullanılmaya başlayan traktör ve patoz gibi tarım makineleri bir yeniliğin, değişimin göstergesi olarak eserde yansıtılırken, traktör sürmeyi bilen ve öğrenen kendini diğerlerinden üstün tutup, yeniliğe ayak uydurmanın gururunu taşımaktadır.

Türkiye'de sanayileşmenin arttığı 1950'ler kentleşme ve iç göç hareketlerinin yoğun olduğu bir dönemdir. Ancak Öztürk, bu iç göç hareketlerinin nedeni olarak sanayileşmeyi değil, kırsal alanda yaşamın zorluklarının itici koşulları oluşturduğunu, kent yaşamının şartlarının ise çekici koşulları sağlamasıyla açıklar (bkz. Öztürk, 2010: 250). Toprağın verimsiz ve yetersiz olması, Marshall yardımları ve tarımda makine kullanımını köyden kente göçü, yani içgöçleri yoğun bir hale getirir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde ırgatlar farklı illerden para kazanmak için Adana'ya gelirler.

1950'lerin tarımsal ve endüstriyel gelişiminin en yoğun olduğu bölgelerden biri olan *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde mekân olarak tasvir edilen Çukurova, yani Adana yöresi bu dönemde yoğun olarak mevsimlik içgöç alan yerlerden biridir. Marshall yardımıyla sağlanan tarım makineleri Adana yöresinde büyük arazilerde pamuk gibi endüstriyel ürünlerin üretim artışını sağlayarak, tekstil sanayisini de geliştirir. Böylece hem pamuk tarlalarında ırgatlar, hem de pamuk işleyen fabrikalarda çalışan işçiler iş fırsatlarından faydalanırlar. Bu bölgedeki Milli Mensucat, Güney Sanayi ve Bossa gibi büyük fabrikalarda çalışan on binlerce işçi bu bölgede işçi sınıfının doğmasına neden olur (bkz. Bahçıvan, 15 Mayıs 2018). İşte Orhan Kemal de 1938 yılında o fabrikalardan biri olan Milli Mensucat Fabrikası'nda hem kâtip, hem de ambar memuru olarak çalışır, ancak o dönemde yaygın olan rüşvet ve yolsuzluk olaylarına karışmadığı için iftirayla bu işinden olur (bkz. Bezirci, 2006: 24). Bu açıdan bakıldığında toplumcu gerçekçi yazarın söz konusu dönemde bu işlerde çalışırken edindiği tecrübe ve gözlemlerine eserinde ayrıntılarıyla yer verdiği görülmektedir.

Kısacası, 1940-1955 yılları arası Türkiye için ekonomik açıdan sıkıntılı bir dönemdir. Kurtuluş Savaşı'nın yaralarını sarmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamasına rağmen, ancak olası bir savaş tehdidinde karşı

ordusunu hazır tuttuğundan üreticinin iş gücü düşer. Savaş nedeniyle azalan üretim karşısında ithal malların artan fiyatlarından kendilerine fırsatlar yaratan bir kesim ortaya çıkar. Diğer yandan Marshall desteğiyle tarımda üretim artarken, köyünde toprağı olmayan ya da kıraç bölgelerde yaşayan köylüler, daha rahat koşullar sağlayan kente ya da iş imkânlarının ve üretimin daha bol olduğu bölgelere doğru göç ederler. Orhan Kemal'in memleketi olan Adana'nın verimli toprakları da bu göç alan, hem ürünün, hem de işin bol olduğu bölgelerden biridir.

Bu bölümde eserlere bakıldığında, her iki eserin yazıldıkları dönemin sosyal, ekonomik ve politik olaylarını yansıttıkları görülmektedir. John Steinbeck, Büyük Buhran ve toz fırtınalarının ekonomik ve sosyal açıdan Amerikan toplumu üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını *Gazap Üzümleri*'nde gözler önüne sererken; Orhan Kemal de 1940-1955 Türkiye'sindeki ekonomik ve siyasal koşulların toplum üzerindeki etkilerini *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserinde yansıtmaktadır.

2.3. GÖÇ

Gazap Üzümleri ve *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı romanların ortak temasını oluşturan göç olgusu, insanlık tarihinde en temel olgulardan olduğu için, edebiyat eserlerinde sık sık yer almaktadır. Çünkü insanlar tarih boyunca, tek tek ya da gruplar halinde çeşitli sebeplerden dolayı yaşadıkları yerleri terk edip bir yerden diğerine geçmişlerdir. Bazen gidilen yer sürekli kalınacak bir yuvaya dönüşürken, bazen de göç ileriye ya da geriye doğru hareketlilik göstermeye devam etmiştir.

Bu yer değiştirme, eşyalarını toplayıp taşınmaktan daha fazlası demektir ki tarihe bakıldığında en çok bilinen göçlerden biri olan Kavimler Göçü bugünkü Avrupa'nın oluşmasında en önemli etkenler arasında bulunmaktadır (bkz. Kınık, 2010: 37). Yer değiştiren kavimler, oranın yerli halkının ya göç etmesine, ya da zaman içinde birbirlerini etkileyerek yeni bir toplum yapısının ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Bu durum göçün sadece sınırların değişmesinde etkili olmadığını, aynı zamanda toplumların bünyesindeki değişimlerin, hem sebepleri hem de sonuçları üzerinde etkileri olan karmaşık bir süreç ve olgu olduğunu göstermektedir.

Göçün bu şekilde çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olması ona tek bir tanım getirme işini de zorlaştırmaktadır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde göç, “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” (Türkçe Sözlük, 2011: 954) olarak tanımlanır. İnsanoğlunun yaşadığı yeri değiştirmesinin sebeplerinin ekonomik, toplumsal ve siyasi olarak gösterildiği bu tanım, göçü anlamada yetersiz kalmaktadır. Çünkü göç, basit bir şekilde insanın bulunduğu coğrafyayı terk edip, bir başka coğrafyada yaşamını devam ettirmesi olarak bile tanımlansa, göç eden insanı, geldiği ve gittiği yerdeki yaşamı ve yaşadığı çevreyi açıklayan bütün bilimlere konu olmakta ve bu bilimlere etkilemekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle göçün pek çok disiplinin çalışma alanına dâhil olduğu ve onu açıklamada disiplinler arası bir tutum gözetmek gerektiği daha net hale gelmektedir. Örneğin; göçmenlerin yaşam alanları gelinen yerde mimariyi ve şehir planlamacılığını etkilemektedir. Gecekondulaşan bölgeler veya göçmenlerin sağlıksız yaşam yerleri göçün şehir planlamacılığına ve mimarisine etkisinin en belirgin örneğidir. Ele alınan eserlerdeki göçmenlerin yaşam alanları da, hem çevreyi, hem de göçmenleri olumsuz etkileyen yerlerdir. Göçün incelenen eserlere konu olması onun edebiyat açısından da incelenmesi gerektiğini göstermektedir çünkü göç toplumu derinden etkileyen bir olay olarak pek çok esere konu olmuş ve farklı şekillerde olmaya da devam etmektedir.

Göçün sebepleri ve sonuçları birbirlerinden etkilenirler. Göçü başlatan ekonomik, toplumsal ve siyasi nedenler göç sonuçlarına yansımaktadır. Terk edilen yerde nüfus azalırken, göçü çeken bölgelerde nüfus bazen kontrol edilemez şekilde artmaktadır. Umutların gerçekleşeceği yer olarak görülen göç alanı giderek kalabalıklaşmaya başlar. Bu hızlı nüfus artışı sadece sayısal artışın getirdiği sonuçlar ya da sorunları değil, elbette başka sorun ve sonuçları da beraberinde getirir. Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme* adlı eserinde göçün neden olduğu nüfus değişimiyle ilgili olarak şöyle söyler:

Göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya küçük toplulukların nüfusunun gelişmesini (artış veya azalmasını) etkileyen önemli faktörlerden biri olup nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında değişmeye sebep olurlar. Bu değişimler göç alan ve göç veren çevrelerde birbirine zıt şekilde gerçekleşmektedir. Göç alan yörenin nüfusu artarken diğerinde azalma olacaktır. Meydana gelen bu değişimler toplumun yapısını kültürünü, ekonomik, politik v.b. bütün müesseselerini kısa zamanda (göçün hacmi ile doğru oranlı olarak) etkileyecektir (Akkayan, 1979: 20).

Buradan anlaşılacağı gibi, göç sadece gidilen yerde değil, geride bırakılan topraklarda da değişime neden olmaktadır. Nüfus sadece sayısal olarak değil aynı zamanda yapı, yaş ve cinsiyet açısından değişir. Buna bağlı olarak da gidilen yer de, terk edilen yer de değişen dengelerin sonucundan etkilenmektedir. Bu değişim sadece demografik boyutta bir değişim değil aynı zamanda göçü başlatan toplumsal, ekonomik, siyasi nedenlerin farklı ve yeni sonuçlarıdır. Örneğin; iş arayışında olan göçmen her türlü işte çalışmaya başlayıp yerli halkın iş olanaklarını azaltırken, iş için oluşan rekabet ortamı işçilerin ücretlerinin düşmesine neden olmaktadır. Çalışmada incelenen eserlerde göçün bu boyutu net bir şekilde anlatılmaktadır.

Mevcut durumu değiştirme amacıyla yer değiştiren göçmeni, gittiği yerde her zaman rahat ya da huzur içinde bir yaşam beklememektedir. Tam tersine, kültürel uyum veya ekonomik yönlerden zorluklar, farklı kültürlerin, yaşayışların bir araya gelmesiyle her iki taraf için de zorluklar ve sıkıntıları beraberinde getirmektedir. İncelenen eserlerde göçün getirdiği bu zorluklar ifade edilmektedir. Sıkıntılardan kurtulmak için bulunduğu yeri terk eden köylü sınıf gittikleri yerde de yeni sorunlarla karşılaşır. Burçak Demirkan göç sonrası sıkıntılar ile ilgili olarak şu cümleleri oluşturmaktadır:

Ülkelerini ya da bölgelerini terk etme nedenleri ne olursa olsun, ya da vardıkları yerde nasıl karşılanırlarsa karşılanırlar göç edenler özelliklerine bağlı olarak (göçün şekli, zamanı, nedeni, zorunlu ya da istemli olması, göç edenlerin cinsiyetleri, yaşları, göç edilen yerin özellikleri vb farklı derecelerde de olsa uyum güçlükleri yaşamaktadırlar. Öyle ki, göç edenlerin fiziksel ve ruh sağlıkları, kültürel ve psikolojik faktörlerden etkilenebildiği gibi çevrelerini meydana getiren coğrafik ve iklimsel değişikliklerden bile etkilenebilmektedir (Demirkan, Göç ve Göç Psikolojisi, 21 Mart 2013).

Buradan anlaşıldığı üzere farklı bir iklime gitmek bile göç edeni etkileyen bir durumdur. Göç sürecinde ya da göç edilen yere varıldığında değişen iklim hastalıklara hatta ölümlere yol açmaktadır. Duygusal anlamda zorluk içinde olan göçmenin bedeni de bu değişimden etkilenmektedir.

Göç, göç alan kesimde çevresel değişikliklerin yanı sıra fikirselsel ayrılıklara da neden olur. Yerli halk, güçsüz ve yardıma muhtaç durumunda olan göçmen hakkında farklı düşüncelere sahiptir. Russel King, göç yoluyla toplumların daha değişik ve farklı olarak yeniden şekillendiğini belirtirken; yerli halkın iki kutba ayrıldığını söyler (bkz. King, 2012: 6-7). İşlerin yapılması için duyulan ihtiyaç nedeniyle ve

ekonomik ve kültürel katkılarından dolayı göçmeni hoş karşılayanlar ile getirdikleri farklı yaşam tarzları yanında yerel halkın iş durumlarını tehdit oluşturan göçmene karşı olanlar göçmenle ilgili olarak farklı his ve düşüncelere sahiptirler. Göç istemeyen grup, siyasi olarak da güdülenip, sıklıkla göç edenlerin sayısını abartırken “*yasadışı göçmenler*” “*sahte mülteciler*” gibi önyargılı terimleri sıklıkla kullanırlar. Göçmenleri suç, uyuşturucu ve işsizlik gibi toplumun dertlerine dâhil olmaya can atan günah keçileri olarak görme eğilimdedirler. Gerekli iş gücü göç sayesinde sağlanırken, toplumda düzen bozan, huzursuzluk çıkaran ya da herhangi bir suçun akla ilk gelen şüphelisi yine göç edenlerdir. Benzer şekilde karşılaştırılan eserlerde, yapılması gereken zor ve zahmetli işlerde, pamuk toplama zamanında Kaliforniya’da ve Çukurova’da göçmenler istenen konumundayken, diğer taraftan da yerel halk tarafından pis ve ahlaksız olarak görülürler.

Her göç olayı, sebepleri, süreçleri ve sonuçları açısından benzerlikler gösterse de her biri diğerinden farklılıklar arz eder. Çağlayan, her göç olayının birbirinden farklı nedenlere, farklı bir içeriğe, farklı gerçekleşme ve yaşanma şekline sahip, teklik gösteren olaylar olduğunu belirtir (bkz. Çağlayan, 2013: 87). Zaten bu farklılıkların varlığı tek bir göç tanımı yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle her göç olayını kendi şartlarına ve bütünlüğüne bakarak açıklamak gerekmektedir. Çünkü göç anlık bir sosyal olgu olmaktan çok, uzun soluklu ve etki alanı geniş bir süreç olduğundan içerik ve yapısal olarak sürekli değişim göstermektedir. Bu değişen akışa ve yapıya bağlı olarak göçün özellikleri ve buna paralel olarak da göçün tanımı değişiklik göstermektedir. Göçün tanımı yapılmak istendiğinde ise bu özellikler göz önünde bulundurulmalı ve amaca uygun bir tanım yapılmalıdır.

Bütün bunların ışığında Çakır, göç olgusunu şu şekilde tanımlamaktadır:

ekonomik, toplumsal, siyasal, çevresel, kültürel ya da bireysel nedenlerle (boş zamanları değerlendirme / dinlenme, aile parçalanması, çatışma, şiddet, terör, korku ve töre vb.), bir yerden başka bir yere yapılan geçici, kısa ya da uzun süreli yerleşim ve barınma amacı güden, istemli / zorunlu bir yatay hareketlilik ve toplumsal değişme sürecidir (Çakır, 2011: 132).

Göç, nedenleri ve sonuçları ile bütünsel bir süreçtir. İster dışarıdan gelen bir zorlama, ister bireysel bir kararla olsun göç, bir değişim sürecidir. Bu değişim sürecinde göç eden kişi, göçmeni kabul eden toplum, terk edilen yer ve göç alan yer, ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik açılardan etkilenmektedir.

2.3.1. Göç Türleri

Göç türlerini belirlerken farklı esaslar üzerinde durulmuştur. Gezgin, mesafe, irade, siyasi sınırlar ve zaman gibi kıstasların esas alınarak sınıflandırmaların yapıldığını belirtir (bkz. Gezgin, 1991: 34). Göçün çok boyutlu ve karmaşık yapısı göçü sınıflandırırken de karmaşa yaratır. Çünkü bir göç türü birden fazla gruptandırmaya dâhil olabilmektedir.

Göç, ülke sınırları göz önünde tutularak sınıflandırılabilir. Bu şekilde süreye bakılmaksızın aynı toplumsal sistem içinde meydana geldiğinde “*iç göç*”, farklı toplumsal sistemler içinde gerçekleştiğinde ise “*dış göç*” olarak ifade edilir (bkz. Güllüoınar, 2013: 101). Dış göçte ülke sınırları aşıldığından başta dil ve kültür olmak üzere hayata dair pek çok şey değişmektedir. İç göç ise aynı ülke sınırları içerisinde kaldığından ez azından ortak dil ve benzer kültür paydası bulunmaktadır. İncelenen eserlerde, Oklahama’dan Kaliforniya’ya, Orta Anadolu’nun Ç. Köyü’nden Çukurova’ya giden kahramanlar için gidilen yer aynı ülke sınırları içinde olduğundan iç göç söz konusudur.

Göç süre açısından düşünüldüğünde “*geçici göç-sürekli göç*” olarak sınıflandırılır. Doğal afet ya da otoritenin zorlamasıyla meydana gelen göçler “*zorunlu göç*” ya da kişilerin kendi iradelerine dayanarak, serbest olarak gerçekleştirdiklerinde “*gönüllü göç*” olarak sınıflandırılmaktadır. Amaç açısından bakıldığında “*ekonomik göç-ekonomik olmayan göç*”; yapılan eylemin yasal olup olmaması açısından “*yasal göç-kaçak göç*”; son yerleşilen yer açısından “*transit göç- yerleşik göç*” ve göç edenlerin özellikleri dikkate alındığında “*beyin göçü-vasıfsız göç*” olarak kategorilere ayrılır. Tüm bunlara göz önünde bulundurulduğunda, bir göç olayının birden fazla grup içinde yer aldığı görülmektedir (bkz. Güllüoınar, 2013: 101). Örneğin, yurt dışına eğitim amaçlı giden bir kişi hem dış göç, hem de beyin göçü gerçekleştirirken; yurt dışına ekonomik nedenlerle giden vasıfsız bir işçinin göçü ise vasıfsız dış göç sınıfına konulmaktadır. Bu türler göz önünde bulundurulduğunda 1950’li yıllarda Türkiye’deki sosyal, ekonomik ve siyasal değişimler yurt içinde göç dalgaları yarattığı ve bununda köyden kente doğru bir akış başlattığı görülür (bkz. Güreşçi, 2011: 127). 1950’ler Türkiye’sinde, vasıfsız işçiler

ve köylüler tarafından, ekonomik nedenlerle geçici ya da sürekli olarak yapılan bir iç göç dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük Buhran dönemini yaşayan Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 1930'lar, ekonomik temelli olarak vasıfsız işçilerin, evsiz kalan pek çok kişinin, tarlasını kaybeden köylünün, kitleler halinde göç ettikleri, iç göçün yoğun olarak yaşandığı bir dönem olduğu görülmektedir.

Bu sınıflandırmaların yanında tayin nedeniyle ya da işgücü göçleri olarak ayrılan “*emek göçleri*” insanların çalışarak para kazanmak nedeniyle yaptıkları diğer bir göç türüdür (bkz. Koçak ve Terzi, 2012: 171). Ekecek toprağı bulunmayan Oklahamalılar, Kaliforniya'da ürün toplama mevsiminde iş bulabilme ümidiyle bu bölgelere göç ederler. Benzer şekilde pamuk toplama döneminde Çukurova'ya yapılan göçler mevsimlik emek göçleridir. Bu bağlamda eserlerde mevsimlik emek göçleri sorunu merkezde yer almaktadır.

Bu gruplandırmaların yanı sıra, bütün göç türleri farklı yaşlardan, cinsiyetten, sosyal sınıftan, dinden, eğitim seviyesinden ve medeni durumlardan bireyleri kapsamaktadır. Bu nedenle göç, yaşa, cinsiyete, sosyal sınıfa, dine, evlilik durumuna ve eğitime özgü olarak da bilinmektedir (bkz. Sinha, 2005: 410). Bulunduğun yerden başka bir yere yerleşme isteğı, göç esnasında veya göç sonrasında karşılaşılacak güçlüklerle başa çıkabilme zorlu bir uğraş olarak tanımlanabilir. Bu sebeple umutları olan, gittiğı yerde daha iyi ve farklı yaşamayı amaç edinen, genç yaşta kişiler göç kararını kolaylıkla verebilmektedirler. Kadın, göç sürecinin güçlüklerini aşabilmek için evlilik bağından destek almaktadır. Eğitimli insan, değişime daha açık olduğundan göçe karşı daha istekli bulunmaktadır. Bu durum eserlerin ortak teması olan göç olgusunda da kendini göstermektedir. Noah ve Connie, Büyük Buhran Dönemi'nin iş arayan diğer gençleri gibi tek başlarına daha rahat edebilecekleri için aileden ayrılırlarken. Ç. Köyü'nün erkekleri de eserin diğer kahramanları gibi ailelerini köyde bırakarak mevsimlik iş arayışı için yola koyulurlar.

2.3.2. Göç Kuramları

Önceleri sosyoloji biliminin araştırma alanında olan göç olgusu, artık *Göç Sosyolojisi* ya da *Göç Çalışmaları* denilen nüfus bilimciyi, sosyoloğu, ekonomisti, coğrafyacığı, tarihçiyi, psikoloğu ve tıp araştırmacısını bir araya getiren akademik bir disiplindir. Bu disiplinin amacı ise insanları, insanın her türlü yer değiştirme hareketini süreç, şekil, sosyal sonuçlar (maliyetler ve kazançlar) ve bireysel veya grup deneyimleri açısından anlamaya ve açıklamaya çalışmaktır (bkz. *Some Social and Economic Consequences of Migration*, 20 Ocak 2014). Nedenleri, süreci ve sonuçları ile karmaşık bir yapıya sahip olan göç olgusunun disiplinlerarası araştırmalarla açıklık kazanacağı ortadadır. Bu nedenle hayatın her yönünü ele alan edebiyat eserlerine de konu olan göçün, edebiyat açısından irdelenmesi dönemi anlaşılır kılmaktadır. Göçün toplumu ve yazarı nasıl etkilediğı ve bu durumun eserlerde nasıl işlendiğini incelemek faydalı olacaktır.

Göç kavramının pek çok farklı tanımı olduğu gibi göçü açıklamaya çalışan farklı teoriler de bulunmaktadır. Bunun nedeni, bu teorilerde temel alınan değerlerin farklı olması ve yukarıda belirtildiğı gibi, her göç hareketinin kendine özgü koşullar içinde ve farklı sebeplerden oluşmasıdır.

Göç kuramları, bireysel göç kararlarına odaklanan *mikro düzey kuramlar*; kitlesel göç eğilimlerini açıklayan *makro düzey kuramlar*; makro ve mikro düzeylerin arasında, aile ve topluluk göçler gibi, göçün hem nedenlerini hem de akışını açıklamaya yönelik *mezo kuramlar* olarak üç gruba ayrılmaktadırlar. Bir kuram birden fazla düzeye karşı gelen açıklamalara sahip olabileceğı gibi (bkz. Hagen-Zanker, 2008: 5) içgöçü ve uluslararası göçü farklı teorilerle açıklayan kuramlar da bulunmaktadır. İncelenen eserlerde göç türü içgöç olduğundan uluslararası göç olgusu üzerinde durulmayacaktır.

Literatürde en çok bilinen ve diğer teorilere öncülük eden Ravenstein'in 1885'te yayınladığı göç kanunlarıdır (bkz. Yalçın, 2004: 22). Ravenstein'in kanunlarına göre; göçmenler kısa mesafeli yerlere, büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğru, göç dalgaları yaratarak göç ederler. Eğer bir kentte hızlı bir

ekonomik gelişme meydana geliyorsa bu yakın çevreden göçleri başlatır. Nüfusu azalan yerlere daha uzak bölgelerden gelenler yerleşirler. Uzun mesafeye göç etmeyi göze alan göçmenlerin hedefinde çok büyük endüstri ve ticaret merkezleri vardır. Böylece göç dalgalar halinde bütün ülkeyi etkiler hale gelmektedir. Göç alan yerler aynı zamanda göç vermektedirler. Gelişmiş ekonomi ve ticaret imkânlarından faydalanma amacıyla yapılan göçte kent ihtiyacı olan işgücüne kavuşurken göçmen de ihtiyaç duyduğu işe kavuşmuş olmaktadır. Köylerde yaşayanlar kent ve kasabada yaşayanlara göre daha çok göç eğilimindedirler ve kadınlar kısa mesafedeki yerlere göçte erkeklerden daha çok göç eğilimindedir (bkz. Ravenstein, 1885: 198-199). Ravenstein'in bu kanunları göçe dair öz ve net bilgiler verirken pek çok kuramın da temelini oluşturmaktadırlar.

Lee'ye göre ise göçü belirleyen dört önemli etken vardır: göçmenin yurdundan kaynaklanan etkenler, gidilen yerdeki etkenler (nesnel belirleyiciler), mevcut engeller (mesafe, dil) ve bireysel (yaş, aile durumu gibi) etkenlerdir. İtme-Çekme kuramında göç edenin bu etkenlerle ilgili bireysel yorumu göç kararını belirlemektedir (bkz. Lee, 1966: 50). Birey bir kez göç etmeyi başardığında tekrar göç etmeye meyillidir ve deneyimleri bunu daha kolay hale getirmektedir. Bu etkenler göçün yönünü ve sürecini etkilemektedir. Göçe iten ve göçü çeken etkenleri birey kendi iradesiyle anlamlandırıp göç kararını bireysel olarak verdiğinden bu etkenlerin göç eden her birey üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır. Çocukları olanlar için eğitim olanaklarının varlığı çekici bir etkenken, bekâr birisi için bu durum o bölgeye göç etmek için geçerlilik arz etmemektedir çünkü işsiz bir bekâr için önemli olan bir iş bulabilmek ve hayatını devam ettirebilmektir. Bu bağlamda eserlerde ekonomik sebepler hem itici, hem de çekici etken olarak varlık göstermektedir. Eserlerdeki göçmenler bir kez yurtlarından ayrılınca göç devam eden bir süreç halini almaktadır.

Neo-klasik Makro Göç Teorileri ise göçü ekonomik gelişmenin bir parçası olarak açıklamaktadırlar. İç göç, iş gücü arz ve talebindeki coğrafik farkların bir sonucu olarak, daha çok geleneksel kırsal tarım sektörüyle şehrin modern üretim sektörü arasında meydana gelmektedir. Modern sektör sermaye birikimi ile büyürken geleneksel sektörden işgücü çalmaktadır. Olumlu yöndeki ücret farklarından etkilenen kırsal kesim işçileri şehirdeki iş sektörlerine göç ederler çünkü iş fırsatları

onları şehre doğru çekmektedir. Bu tarz modellerde ücret eşitliği sağlanana kadar göçün devam ettiği belirtilmektedir (bkz. Hagen & Zanker, 2008: 6). Bu kurama göre ekonomik durumun daha iyi hale getirilmesi ihtiyacı göç nedenidir. Kırsalla şehir arasındaki kazanç eşitlendiğinde artık göç oranı azalmaya başlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında eserlerde kırsal kesimdeki halk kente ekonomik amaçlarla göç eder. Kırsal kesimde iş olanakları azaldığından kentteki fabrikalar bu potansiyeli kendine doğru çekmektedir. Çukurova'daki sanayinin gelişimi köydeki tarım işçisini fabrikaya çekerek göçe neden olmaktadır. Benzer şekilde Kaliforniya da iş fırsatlarının fazla olmasından dolayı göç almaktadır.

Stouffer ise göçmeni ön plana çıkartan Kesişen Fırsatlar Kuramında birey kararının ve göçe iten sebeplerin üzerinde durmaktadır. Buna göre göç mesafesi azaldıkça ve göç edilecek yerdeki iş imkânları arttıkça daha fazla göçmen göç kararı vermektedir (bkz. Stouffer, 1940: 846). Bundan ötürü bir coğrafyada birden çok iş fırsatlarının ve diğer olanakların çokluğu hem göçü hızlandırmakta, hem de göçün sürekliliğini artırmaktadır. Çünkü fırsatların çokluğu göçü daha da anlamlı hale getirmektedir. Göçün dalgalar halinde büyümesi ise göç mesafesine ve iş imkânlarına bağlı olarak meydana gelmektedir. Ele alınan eserler incelendiğinde ise Kaliforniya ve Çukurova'nın bereketli topraklarındaki iş imkânlarının çokluğu haberi köylüleri göçe sevk etmektedir.

Başka bir göç kuramı olan İlişkiler Ağı Kuramı'na göre ise gidilecek yerde tanıdıkların bulunması göçü desteklemekte ve yönlendirmektedir. Göç, ataerkil yapıda değişiklikler meydana getirmekte ve böylece kadın ve çocuklar çalışma hayatının içine itilmektedir. Böylelikle, sosyal ağlar göçmen için bağlayıcı bir duruma gelebilmektedir (bkz. Çağlayan, 2006: 86-87). Göçmen ağlarının varlığı, göç olasılığı olan bireylere seyahat şekli, iş, kalacak yer ve eğitim imkânları bulma ve güvenlik konusunda destek olurken göç masraflarını azaltıp, iş imkânlarını artırmakta ve böylece başarısız olma ihtimalini azaltmaktadır (bkz. Jenissen, 2004: 54). Bu ağlar göçün devamında ve oluşum süreçlerinde etkili rol oynamaktadır. Göç edilen yerde tanıdıkların ya da akrabaların bulunması göçün yönünü ve sürecini doğrudan doğruya etkilemektedir. Gidilen yerde tanıdıkların olması, göç sürecinde karşılaşılabilecek sorunları aşmada yardımcı olacak dayanak noktası olarak görülmektedirler. *Gazap Üzümleri*'nin yazıldığı dönemde pek çok kişi de

tanıdıklarının olduğu yerlere göç etmektedirler, ancak eserdeki Joad ailesi ve diğer göçmenlerin böyle bir sosyal ağ yolu ile göçleri söz konusu değildir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde ise hemşehrilerinin varlığı ve onun fabrikasında çalışma umudu üç köylüyü göçe cesaretlendirir.

Maliyet-kazanç analizine dayalı Stres Eşiği modeline göre ise bireylerin arzuladıkları imkânlarda bir eşik seviyeleri bulunmaktadır. Nereye göç edilip edilmeyeceği konusunda karar vermek için gidilecek yerin imkânlarını bu eşik ile karşılaştırmaktadırlar. Buldukları yeri geçmiş ve gelecekte sundukları ile karşılaştırırken, gidilecek yerin imkânları beklentilere dayalı olmaktadır. Bu konudaki bilgi kişisel ve yetersiz olduğu durumlarda göç akımları, bireylerin kendi değerlendirmeleri sonucunda meydana gelmektedir (bkz. Hagen & Zanker, 2008: 11-12). Bu durumda daha iyi yaşam koşulları, eğitim olanakları, kısaca ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığı göç kararını etkilemektedir. Bu beklentilerle göç başlamakta, ihtiyaçlar karşılanırsa gidilen yere yerleşerek sona ermekte ya da ihtiyaçlar eşiğine ulaşılmadıysa yön değiştirerek (ileri ya da geriye doğru) devam etmektedir. Göçün temel amacı arzu edilen olanaklara ve yaşam standardına kavuşmaktır.

Diğer bir göç teorisi, Aile Göçü Teorisi'ne göre ise göç, bireysel bir karar olmaktan çıkmaktadır. Ailede her iki eşin de iş imkânına sahip olması kadınlara iyi iş imkânları sağlayan daha büyük merkezlere göçe eğilimi artırmaktadır. Diğer yandan çocukların eğitimi ve bakım olanaklarının sağlanıp sağlanmayacağı gibi konular ailelerin göç kararını etkilemektedir (bkz. Liebig, 2003: 7). Yeni imkânlara birlikte iken kavuşabileceğini düşünen aileler birlikte göç etmektedirler. *Gazap Üzümleri* adlı eserde hamile Rose of Sharon ve kocası daha iyi koşullarda yaşamak için Joadlarla birlikte göç ederler, ancak Connie, eserin yazıldığı dönemdeki pek çok genç gibi yalnız başına göç eder. *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde Ç. Köyü'nün erkekleri ailelerini köyde bırakarak göç ederler.

S. Kuznets ve D. Thomas'ın öncülüğünü yaptığı Seçkinlik Yaklaşımı'na göre ise göçmenler seçkin niteliklere sahip bireylerdir. Eğitim, yaş, medeni hal, cinsiyet, fiziki ve ruhi sağlık, zekâ, meslek, isteklilik ve ırk gibi unsurlar göç kararı vermekte etkili olmaktadır. Kadınlar daha çok evlilik yoluyla ya da göç eden ailelerinin yanında göç sürecine dâhil olmaktadır (bkz. Çelik, 2005: 179). Bu yaklaşım

açısından bakıldığında, eğitilmiş, genç, bekâr, sağlıklı, kavrama kabiliyeti yüksek, bir mesleği olan ve göç yoluyla gerçekleştirebileceği bir amacı olan erkek bireyler daha çok göç etme eğilimindedirler. Tabii ki göç kararı durduk yere macera olsun diye değil, mevcut durumu daha iyi hale getirmek için verilmektedir. Bu özellikler göçün başlamasında ve devamında etkili olmaktadır. Joad ailesinin yaşlı üyeleri göçe direnirken gençler heveslidirler. Ç. Köyü'nden yola çıkan gençler fiziki olarak güçlü kişilerdir ve göç yolunda o dönemde tarımda makineleşme ve sanayi gelişiminin sonucu oluşan yeni iş imkânlarından dolayı göç etmeye isteklidirler. *Gazap Üzümleri*'nde kadının evlilik yolu ile göçü söz konusu değilken, *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde Fatma önce ilk eşi Ömer ile daha sonra ise Ali ile göç sürecini yaşamaktadır.

Birikimli Nedensellik Teorisi'ne göre gelir ve toprak dağılımı, tarımsal üretim örgütlenmesi, göç etme kültürü, beşeri kaynakların ve sosyal etiketlerin bölgesel dağılımı göçe teşvik eden faktörlerdir (bkz. Massey, 1993: 451). Gelirin düşmesi ve toprak kullanımının tek elde toplanması, tarımsal üretime dayalı bölgelerde bundan herkesin faydalanamaması, tarımda makineleşmenin artması ile tarımda istihdam edilecek işçi sayısının azalması göçü başlatmaktadır. Bu nedenler bir araya geldiğinde göç kaçınılmaz hale gelmektedir. Amerika'da tarımda makineleşmenin artması Büyük Buhran döneminde işsiz kalan çiftçilerin göçlerine neden olurken, Çukurova'da tarım makinelerinin artışı yeni iş imkânları sunarak göçe yönelmektedir.

Stark'ın, Runciman'ın teorisine dayanarak geliştirdiği Akraba Yoksunluğu teorisine göre eşi dostu az olan fakir insanlar, aile gelirini yükseltmek, toplum içindeki ekonomik durumunu daha iyi konuma getirmek ve daha saygıdeğer görünmek için göç kararı vermektedirler. Bu durumda en fakir olan insanlar göç etmek için zengin olanlardan daha fazla istekli bulunmaktadır (bkz. Bhandari, 2004: 479). İş bulma, para ve toplum içinde saygınlık kazanabilme göç için itici nedenler haline gelebilmektedir. Ç. Köyü halkının kendisi hakkında söyleyeceği övgü dolu sözleri düşünmek Yusuf'un göç sürecinde sık sık hayal ettiği bir durumdur.

Geleneksel teorilerden farklı olarak Wallace'ın Tüketim Teorisi göç nedeni olarak geliri değil, mevcut değerleri artırmayı göstermektedir. Göç, alışılmış

sebeplerin yanı sıra maddi ve maddi olmayan değerler, akrabalara yakınlık, coğrafyanın elverişli olması, iklim, güvenlik, yaşam kalitesi gibi sebeplerden de kaynaklanmaktadır (bkz. Liebig, 2003: 9). Memleketinde yaşamının zorlukları ile göç sürecinin zorlukları arasında bir tercih yapmak gerektiğinde buna değer artırmak, daha rahat ve güvenli bir yerde yaşamak arzusu göç zorluklarına katlanmak pahasına göçü başlatmaktadır. Ailecek göç eden Joadlar için Kaliforniya'nın iklimi ve oraya yerleşebilme düşüncesi buraya göç fikrini desteklemektedir. İklimi yumuşak olan Çukurova'ya gitmek üç köylü için onları köylerinde daha itibarlı hale getirecektir.

Buraya kadar anlatılanlara dayanarak göç olgusunu özetlemek gerekirse, göç akımlarını başlatan dört değişken vardır. Bunlar çeken etkenler, ekonomik değişkenler, iş imkânları ve çevre değişkenleridir. Ekonomik sıkıntılar artan nüfusun iş bulma imkânını azalttığına göç başlamaktadır. Güvenlik, sosyal hizmetler, siyasi ve diğer nedenler de kişilerin göç kararı almasına neden olmaktadır (bkz. Etzo, 2008: 18). Kuramlar temelde bu dört unsura odaklanarak göçü açıklamaya çalışmaktadırlar. Göçü kuramlaştırmaya çalışan pek çok teorinin olması göçün ne kadar çok boyutlu bir olgu olduğunu ve her göç akımının birbirinden farklı olduğunu kanıtlamaktadır. Temelde itme-çekme ilişkisine dayanan teorilerde bir bölge eksileri ile göçe iterken, alıcı bölge artı yönleriyle çeken konumundadır. Yaşanılan yerdeki ekonomik, sosyal, çevresel eksilerin gidilecek yerde artıya dönüşme ihtimali göçe teşvik etmektedir. Bu eksileri her bireyin yorumlaması farklı olduğu için bir bölgede yaşayanların hepsi değil, bu süreçte yaşanılabilir zorluklara katlanmaya bireysel ya da aile olarak kararlı ve istekli olanlar göç kararı almaktadırlar.

Göç sadece hedef bölgeye ulaşma ile sonlanmamaktadır. Varılan yerde iş bulma, konaklama, hayat için gerekli hizmetleri alma konusu göçün diğer bir boyutudur. Varılan yerde tanıdıkların olması iş bulma, konaklama ve alışma sürecinde destek olurken, daha göç kararı vermeden önce de göçe çeken bir faktör olarak bulunmaktadır.

Aile olarak yapılan göçlerde tüm aile göç sürecinde sıkıntılara beraber göğüs germektedir. Çünkü göçe iten nedenlerden biri de tüm ailenin daha iyi bir geleceğe sahip olmasının istenmesidir. Fakat eşlerin her ikisinin de iş bulma imkânına sahip olmaması veya çocuk bakımı gibi iş bulmayı zorlaştıran etkenler eşleri ayırabilmektedir. Genellikle erkek göç ederken, eş çocukla memlekette kalmakta,

kadının göç durumu ise daha çok evlilik yolu ile ya da tüm aile göç ettiğinde meydana gelmektedir.

Göç nedenlerini birbirinden ayırıştırarak salt ekonomik ya da salt çevresel nedenler olarak kuramlaştırmak mümkün değildir. Bunun sebebi bu nedenlerin pek çoğunun bir araya gelerek göç kararını etkilemeleri, sebeplerin ve sonuçların birbirini her yönden etkiliyor olmasındandır. Yaşanılan yerin değişen iklim koşulları, toprak paylaşımı, o bölgedeki iş imkânlarının yeterliliği veya niteliği, hedeflenen gelecek için gerekli imkânları sunup sunmaması ve bulunduğu yerdeki sosyal statüsünü değiştirme isteği gibi insana özgü pek çok neden kişi ya da kişileri göçe itmektir.

Yukarıda değinilen kuramlar ışığında göç, her iki eserde de ortak bir olgu olarak görülmektedir. Bu çalışmada, her iki eserde göç olgusunun edebiyata nasıl aktarıldığı karşılaştırılacaktır.

3. BÖLÜM

YAZARLARIN HAYATLARI VE SANAT ANLAYIŞLARI

3.1. JOHN STEINBECK'İN YAŞAMI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

John Steinbeck, 27 Şubat 1902 yılında Kaliforniya eyaletinin Salinas kasabasında John Ernst Steinbeck ve Olive Hamilton'ın üçüncü ve tek erkek çocukları olarak dünyaya gelir. Steinbeck, baba tarafından Prusyalı, anne tarafından İrlandalı olan göçmen bir ailenin çocuğudur. Mutlu bir çocukluk geçirdiği Salinas Vadisi'nin verimli toprakları, çiftlikleri ve kasabaları, yazarın eserlerindeki mekân tasvirlerinde geniş yer tutmaktadır. Edebiyata olan ilgisini öğretmenlik yapmış sanata meraklı annesinden almış olsa da, San Francisco'ya tiyatro izlemeye gidebilecek kadar sanata meraklı bir ailede büyür. İyi bir okuyucu olan Steinbeck'e dokuz yaşında Mollie Teyzesi, Thomas Malory'nin *Le Morte d'Arthur* (Arthur'un Ölümü) adlı eserini hediye eder. Steinbeck, Malory'nin kullandığı eski kullanılmayan kelimelerden aldığı keyifle adeta büyülenir. Bu büyü yıllar sonra bile "*Tortilla Flat*" (*Yukarı Mahalle - 1935*) adlı eserinde Arthur tarzı mecaz ve başlıklara yer vermesine neden olur. Hatta 1950'lerin sonlarına doğru modern tarzda Arthur hikâyeleri yazmak amacıyla Arthur efsanelerini araştırmak için İngiltere ve Galler'e seyahat eder. Ölmeden önce bitiremediği eseri "*The Acts of King Arthur and his Noble Knights*" (1976) ölümünden sonra yayınlanır (bkz. John Steinbeck Biography, 3 Ekim 2016).

Gençlik döneminde yazmaya çok meraklı olan Steinbeck, Salinas'daki evlerinin çatı katındaki odasında gece yarısına kadar yazdıklarını arkadaşlarına okur. Bu dönemde yazdıklarını farklı isimlerle dergilere gönderir, ancak yazdıklarının beğenilmeyip geri gönderilmesinden korkarak, iade edilmesinler diye

üzerlerine adres bile yazmaz. Sadece içindeki yazma tutkusuna kulak veren Steinbeck, lisede okul gazetesine yazılar yazar ve böylece ne yapmak istediğini fark eder; yazar olmak istemektedir (bkz. National Steinbeck Center, Biography, 10 Mart 2017). Ne olmak istediğinin farkına varan Steinbeck, tüm yaşamını bu hayaline göre şekillendirir.

Hayalinde yazar olmak olan Steinbeck, sırf ailesini memnun etmek için 1919 yılında Stanford Üniversitesi'ne kayıt yaptırır. Altı yıllık üniversite hayatı boyunca bölümüyle ilgili dersler yerine, yazarlığına faydası olacak yaratıcı yazım ve dünya tarihi gibi dersleri alır. 1923 yılında Pasifik Grove'daki Hopkins Marine İstasyonu'nda biyoloji derslerine kayıt yaptırdığında hayatını derinden etkileyen ömürlük dostu William Emerson Ritter'la tanışır. Ritter, Steinbeck'in hayatının sonraki dönemlerinde de etkili olacak bir isimdir. Üniversiteyken geçinebilmek için laboratuarlarda ve tarım işçisi olarak çalışır. Gazetecilik ve yazarlık yapmak için eğitimini tamamlamadan 1925 yılında üniversiteden ayrılır (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). Böylece yazar olmak isteyen Steinbeck için eğitim hayatı bitmiştir.

Üniversiteyi bıraktıktan sonra New York'a giden Steinbeck, geçimini sağlamak için inşaat işçiliği, meyve toplayıcılığı, gazete muhabirliği gibi işlerde çalışırken bir yandan da yazmaya devam eder. İşçiler ve sokakta yaşayan insanlarla olan ilişkileri onda zayıf ve korumasıza empati kurmasına, işçi sınıfına, hak mahrumiyeti yaşayanlara, yalnzılara, yurdundan ayrılmışlara olan bu hissini derinleşmesine neden olur. Bu süreçte gözlemlediklerini daha sonra eserlerinde yer veren yazar işsizlik korkusu ve bulunduğu yerin kötü koşullarından dolayı Kaliforniya'ya geri dönüp Tahoe Gölü'ne yerleşir. Burada ilk romanı "*Cup of Gold*" (*Altın Kupa - 1929*) eserini bitirir. Ünlü korsan Henry Morgan'ın hayatını temel alan romantik masal, eleştirel ve ticari anlamda başarısız olur (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). Ancak bu durum onun yazmaya olan tutkusunu azaltmaz.

Bu dönemde Steinbeck edebi hayatını büyük ölçüde etkileyen ilk eşi Carol Henning ile Tahoe Şehri Balık Üretme Çiftliği'nde tanışır. Carol, adeta kendisini Steinbeck'in yazılarına adar ve Steinbeck'in peşinden San Francisco'ya gider. Oradan birlikte Los Angeles'a taşınırlar ve 1930 yılında evlenirler. Maddi

sıkıntılardan dolayı çift birkaç ay sonra Steinbeck ailesinin Pasifik Grove'daki yazlık sayfiye evine taşınırlar. Bir arkadaşına mektubunda “Maddi açıdan çok kötü durumdayız fakat ruhen bulutların üzerinde dolaşıyoruz” (bkz. National Steinbeck Center, Biography, 10 Mart 2017) diye yazar.

Amerika Birleşik Devletleri'ni vuran Büyük Buhran ve toz fırtınalı dönemi olan 1930'lar Steinbeck'in edebi hayatında tam tersine çok verimli bir dönemdir. En iyi eserlerini bu dönemde meydana getirir. Bunlar tarihsel sırayla; *The Pastures of Heaven* (Cennet Çayırı - 1932), *To a God Unknown* (Bilinmeyen Bir Tanrıya - 1933), *The Long Valley* (Uzun Vadi - 1938), *Tortilla Flat* (Yukarı Mahalle - 1935), *In Dubious Battle* (Bitmeyen Kavga - 1936), *Of Mice And Men* (Fareler ve İnsanlar - 1937) ve *The Grapes of Wrath* (Gazap Üzümleri - 1939) adlı eserleridir.

Steinbeck, insanoğlunun yaşadığı çevre ile arasında önemli bir bağ olduğunu söyler ve kariyeri boyunca karakterlerin buldukları çevre bağlamında görülmesi gerektiğini savunur. Romanlarını yazarken alışkanlık olarak günlük tutan yazar bu eserin günlüğünde şöyle der: “ağaçlar ve kaslı dağlar dünyadır- insandan ayrı bir bölüm değildir - dünya ve insan- birbirinden ayrılamaz tek bir öge insan ve çevre. Neden ayrıymış gibi düşünüldüğünü hiç anlamıyorum” (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017).

Steinbeck kariyeri boyunca karakterlerin buldukları çevre çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünür çünkü insan tek başına değildir ve aile, çevre ve doğanın bir bütün halinde insanı etkilediğine inanır. Kaliforniya vadisindeki sıkıntılı, yalnız ve korunmasız çiftçi ailelerin genel olarak birbiriyle bağlantılı hikâyelerini anlattığı *Cennet Çayırı*'nda olduğu gibi hayatı bilimsel bir bakışla gözlemler. Bu bakış açısı eserlerine realist-natüralist bir tarz olarak yansır. *Bilinmeyen Bir Tanrıya* eserinden *East of Eden* (Cennet Yolu - 1952) romanına kadar yaşadığı çevre tarafından şekillendirilen sıradan insanların hayallerini ve yenilgilerini anlatan Steinbeck'in bakış açısı genellikle Salinas tepelerinde geçirdiği çocukluk döneminin ve Edward Flanders Ricketts'la olan uzun ve derin arkadaşlıklarının izlerini taşımaktadır. Ricketts'in Steinbeck üzerindeki etkisi sadece nesnel gözlem tarzında genel bir etkiden daha fazlasıdır. Ricketts'ın insanları olduğu gibi ve hayatı bulduğu gibi kabullenmesi Steinbeck'i etkiler. Ricketts bunu “*non-teleolojik*” (her şeyin bir amacı ve kullanımını olduğu inancının karşıtı fikri) olarak ifade eder.

Steinbeck eserlerinde bu fikri uyarlar ve kurgusunda “nedir”i araştırır. Bu nedenle *Fareler ve İnsanlar*’ın (*Of Mice and Men*) ilk önce “*Olan Şeyler*” (*Something That Happened*) olarak adlandırır. (bkz. Shillinglaw, John Steinbeck, American Writer, 03 Ekim 2016). Olanın amacı ve nedenine odaklanmak yerine olan şeyleri olduğu gibi, hayatı akışıyla kabullenme fikri bu geçici isimde de görülmektedir.

Benzer şekilde Steinbeck’in Kaliforniya eserlerindeki ufuk açan “Doktor” tiplerinin hepsi bu idealleştirilmiş fikri özetlerler. *Bitmeyen Kavga*’da Doktor Burton, *Fareler ve İnsanlar*’da Slim, *Cennet Yolu*’nda Lee ve *Cannery Row*’da (*Sardalya Sokağı - 1945*) ve onun devamı olan *Sweet Thursday*’de (*Tatlı Perşembe - 1954*) Doktor, hayatın bilge gözlemcileridir. Onlar hayatın akışını analiz etmiş ve olanı olduğu gibi kabul etmiş tiplerdir (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). Bu çalışmada incelenen eseri *Gazap Üzümleri*’nde ise papaz Casy de Buhran Dönemi’nde olan biteni anlamaya çalışırken bir bütünün parçası olarak gördüğü insanları oldukları şekilde kabul eden bir karakterdir.

Steinbeck’in akıl hocası, dostu ve ruh eşi olan Ricketts, sabırlı ve düşünceli kişiliği, yazar ve bilim adamı yönüyle Steinbeck’in fikirlerinin temellenmesinde yardımcı olur. On sekiz yıl süren dostlukları sonucunda Steinbeck’in eserlerinde erkekler arasındaki dostluğun sık görülmesi bu nedenle şaşırtıcı değildir. (bkz. Shillinglaw, John Steinbeck, American Writer, 03 Ekim 2016). Yazarın incelenen eserinde Tom karakterinin hapse girmesini engellemek için onun suçunu üstlenen Casy, bu dostluğun yansıması olarak değerlendirilebilir.

Steinbeck’i etkileyen diğer bir kişi de karısı Carol’dır. Steinbeck’e 1930’lardaki sosyal durumu anlamasında yardımcı olan Carol, aynı zamanda yazarın nesirlerini gözden geçirmede, Latince öbeklerle ilgili tavsiyelerde bulunmada, el yazılarını daktilo etmede, başlıklar önermede ve eserleri yeniden yapılandırmada yardımcı olur. Bir yazarın rahat bir şekilde işine odaklanabilmesi için gereken rahatlığı Carol sağlar (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). Her başarılı erkeğin arkasında ona destek olan bir kadın vardır deyimi bu durumu gayet güzel özetlemektedir. Steinbeck de *Gazap Üzümleri* adını öneren karısına, bu eserini ithaf ederek onun desteğini bu başarıyla onurlandırır.

Ekmek kuyrukları, işçi ve işveren arasındaki kanlı tartışmaların dönemi olan 1930'ların sorunlarından Steinbeck de etkilenir. Kaliforniya romanlarından ilki olan *Cennet Çayırıları* ile *Bilinmeyen Bir Tanrıya* adlı eserleri iyi satış yapamaz. Bu çetrefilli dönemde annesinin felç geçirmesi yazma hevesini kırsa da, annesinin yatağının yanında nöbet tutarken *The Red Pony'nin* (*Kırmızı Midilli*) taslağını oluşturur (bkz. Daniels, Biography of John Steinbeck, 16 Nisan 2018). 1934'te *Murder* adlı hikâyesi ile O. Henry Ödülünü kazanan yazar, North American Review'de yayınlanan iki pony hikâyesi ile adını duyurmaya başladığı bu dönemde annesini kaybetmesinin üzüntüsünü yaşar.

Montereyli hemşehrilerinin hikâyelerini anlattığı ilk en ünlü romanı *Yukarı Mahalle* beş kere reddedilmesine rağmen 1935'te basılır. Karakterlerin sadakati Arthur tarzı hikâyelere benzetilen roman hızlı bir başarı elde eder ve bir Kalifornyalı'nın yazdığı yılın en iyi romanı ödülünü alır. Ancak kitap yayınlanmadan önce ölen babası oğlunun bu başarısını göremez. (bkz. CliffNotes, John Steinbeck Biography, 10 Mart 2017). Büyük Buhran'ın etkilerinin yavaş yavaş silinmeye çalışıldığı bu dönemde Steinbeck de edebi açıdan zirveye doğru yönelmektedir.

Elde ettiği başarı sonrasında Carol'ın teşvikiyle Carmel'in John Reed Kulüp toplantılarından birkaçına katılır. Ancak Steinbeck katıldığı toplantıda kulüptekilerin fanatizmini nahoş bulsa da, 1930'ların diğer pek çok aydını gibi "işçiler acı çekiyor" fikrinin tartışmasız bir gerçek olduğu düşünmektedir. Grev bozan birinin biyografisini yazmak için kaçak bir grev örgütleyicisi ile olan röportajından 20. yüzyılın en iyi grev romanı olarak adlandırılan *Bitmeyen Kavga* (1936) ortaya çıkar. Steinbeck, bu romanında merhametsiz grev örgütleyicileri ve açgözlü arazi sahiplerinin durumlarını tarafsız bir şekilde ortaya koyarken, grev örgütleyicileri ve çiftçiler arasındaki mücadeleyi kimin kazanacağından çok, bu iki taraf arasında sıkışıp kalan, her iki tarafın da çıkarlarına yönelik olarak kullanılan işçiler üzerindeki etkisine odaklanmaktadır (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). O zamanki işçi hareketleri, grevlerden endişe duyan büyük üreticileri sıkıntıya soktuğundan bu roman büyük endişeye yol açsa da iyi satar (bkz. CliffNotes, John Steinbeck Biography, 10 Mart 2017). Çünkü ezilene duyduğu empati ve sosyal adalet arzusu ile toplumdaki gerçekleri yansıtmaktadır.

Steinbeck, 1937 yılında *Fareler ve İnsanlar*'ın basımından sonra İngiltere, İrlanda, Rusya ve İsveç'e geziler yapar. Ünlü oyun yazarı George Kaufmann ile birlikte yazdığı *Fareler ve İnsanlar*'ın tiyatro oyunu ile New York Drama Eleştirmenleri Ödülü'nü kazanır. Oyun, Broadway'de gösterimdeyken Steinbeck yeni bir roman üzerinde çalışmakta ve aynı zamanda San Francisco News'de yazılar yazmaktadır. Gazete ondan mevsimlik hasat zamanında Kaliforniya nüfusunu artıran göçmen işçileri konu eden bir hikâye yazmasını ister. Bu nedenle kimliğini gizleyerek işçilerin hayatını gözlemlediği 1936'da *The Harvest Gypsies (Hasat Çingeneleri)* adı altında bir dizi makale yayımlar. Göçmenlerle geçirdiği bu günler onda sosyal adalete olan tutkusunu ve ilgisini daha da artırır (bkz. Daniels, Biography of Writer John Steinbeck, 16 Nisan 2018). Göçmenlerle geçirdiği bu zaman ve deneyimleri onun en iyi eserine zemin hazırlamaktadır.

Yeni bir roman hazırlığında olan Steinbeck, Oklahama'ya gidip, bir grup göçmene katılır ve onlarla birlikte Kaliforniya'ya yolculuk eder. "Hooverville"lerde¹ göçmenlerle birlikte kalan Steinbeck, onlarla birlikte iş arar. Böylelikle göçmenlerin yaşadığı koşulları ve hayatı yakından gözlemler. 1939'da çoğu eleştirmen tarafından başyapıt olarak nitelenen *Gazap Üzümleri* yayınlandığında en iyi satan eserler arasına girer. Yarım milyonun üzerinde satılan romanın yabancı dillere çevrileri yapılır. *Gazap Üzümleri* ile Amerikan Kitapçılar Ödülü'nü ve yılın en iyi romanı olarak Pulitzer Ödülü'nü kazanan Steinbeck, Ulusal Sanat ve Edebiyat Enstitüsü'ne üye olarak seçilir. *Gazap Üzümleri*'nin sinema filmi, dönemin ünlü filmleri *Rüzgâr Gibi Geçti (Gone with the Wind)* ve *Oz Büyücüsü (The Wizard of Oz)* ile yarışır durumdadır. Ancak dönemin sert sıkı denetimi Steinbeck'in sosyal adaletsizliğe dair eleştirilerini biraz törpüler (bkz. CliffNotes, John Steinbeck Biography, 10 Mart 2017). Tüm kısıtlamalara rağmen çok beğenilen film bundan sonraki eserlerinin *Gazap Üzümleri*'nden daha iyi olması beklentilerini yükseltmektedir.

Gazap Üzümleri filmi sansürlenirken, romanı da olumsuz eleştirilere maruz kalır. Belgesel tarzı, Steinbeck'in destansı ve kutsal öğeleri ortaya koyabilme

¹ *Hooverville denilen bu yaşam alanları fakir ve evsizlerin derme çatma, her türlü malzeme ile yaptıkları geçici konaklama yerleridir. Büyük Buhranın başlama döneminde yönetimde olan Herbert Hoover'ı buhranı engellemekle suçlayan Demokrat Charles Michelson tarafından kullanılmış bir ifadedir. Buhran döneminde Birleşik Devletler genelinde yüzlerce Hooverville yüzbinlerce göçmene ev sahipliği yapmıştır (bkz. u-s-History.com, Hooverilles, 11 Mayıs 2018.).

yeteneğinin birleşimi olan roman, ekonomik krizin zirve yaptığı bir döneme denk geldiğinden eleştirmenler kitabın kapsamını ve yoğunluğunu överken, diğer taraftan bazı kesimlerden tepkiler yükselir. Oklahomalılar'ın, yersiz yurtsuz kalan Joadlar'ın hikâyesini “pis, yalan, kirli bir eser” olarak görmektedirler. Kaliforniyalılar ise eyaletin merhametine vurulmuş bir kırbaç olarak değerlendirirler. Hatta göçmen nüfusu artmaya başlayan Ken bölgesi İkinci Dünya Savaşı'na kadar kitabı yasaklar (bkz. Shillinglaw, John Steinbeck, American Writer, 03 Ekim 2016). Aslında bu eleştiriler, kötü olan mevcut durumun edebi bir eserde gözler önüne serilmiş olması, bazı kesimleri rahatsız etmesi olarak algılanabilir. Göçmenlerin emek sömürüsüne maruz kalışlarının birlik olup direnerek aşılabileceği mesajını veren roman o dönemde bu sömürden çıkarı olanlar ve göçmenleri istemeyenler tarafından tepkiyle karşılanır.

İki yıl süren araştırma gezilerinden, göçmenlerin acılarını paylaşmaktan, *Gazap Üzümleri*'nin son halini yazma işini beş aya sıkıştırmaktan, Carol'la kötüye giden evliliğinden ve adlandırılmamış fiziksel hastalığından yorulan Steinbeck, bunlardan uzaklaşmak için dostu Ricketts'in yanına giderek, denizaltı biyolojisi çalışmaları ve Cortez Denizi'nde dinlendirici bir seyahat yapar. Yazmayı gençlik yıllarından beri hep seven yazar, bu gezinin sonunda arkadaşı Ricketts ile *Sea of Cortez*'i (1941) yayınlar. Aynı zamanda *The Forgotten Village* (1941) adında Meksika'da bir film üzerinde çalışır. Ricketts ve Steinbeck'in derin felsefi düşüncelerinin yanı sıra Meksikalı köylüleri, keşiş yengeçlerini ve sıkılmış bilim adamlarını anlatan *Sea of Cortez*, dostu Ricketts'in türler kataloğu olmadan *The Log from the Sea of Cortez*, 1951'de yeniden basılır (bkz. Shillinglaw, John Steinbeck, American Writer, 03 Ekim 2016). Bu dönemde yazdığı eserlerin konularına bakıldığında yazarın hayatındaki tecrübelerini eserlerine yansıttığı görülmektedir. Bu nedenle yazarın biyografisini bilmenin John Steinbeck'in eserlerini anlamak için gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Steinbeck'in 1940'larda ortaya çıkan eserleri öncekilerden daha az başarılı olur. Kendisi de *Gazap Üzümleri*'ni yazdıktan sonra, roman yazma işinin kendisi için artık bittiğini düşünmektedir. Farklı yol arayışına girerek, film yapımcılığına, biyolog, belgesel tarihçisi ve gazeteci olmaya soyunur. İkinci Dünya Savaşı zamanında dış işleri yazışmanı olarak hizmet eder. Bu tecrübenin sonunda *Bombs*

Away: The Story of a Bomber Team (1942) adında belgesel tarzında, kurgu olmayan bir yapıt ortaya çıkar. Savaş muhabiri olarak çalıştığı dönemdeki yazılar daha sonra *Once There Was a War (1958)* olarak yayınlanır. Savaş Sonrası Robert Capa ile gittiği Rusya ziyaretinden Capa'nın fotoğraflarının da yer aldığı *A Russian Journal (1948)* basılır (bkz. National Steinbeck Center, Biography, 10 Mart 2017). 1940'ların eserleri başarılı bulunmaz. Çünkü eleştirmenler ondan *Gazap Üzümleri*'ne denk bir eser beklemekteydiler.

1940'larda yazılan diğer eserler arasında Nazi kuşatmasına direnen Norveçlilerin hikâyesini anlatan *The Moon is Down (Ay Battı / Aysız Geceler - 1942)*'dir. İşgal altındaki ülkelerde yeraltı matbaalarında basılıp dağıtılan bu kısa roman Avrupalı okuyuculara ilham verirken, pek çok Amerikalıyı dehşete düşürür. Dönemin sözü geçen eleştirmenlerinden James Thurber ve Clifton Fadiman, en saygın sirkülerde Steinbeck'in Almanlara karşı "yumuşak" ve fazlaca insani yaklaştığını ve aslında yazarın direnmenin demokratik idealler için kararlı bir duruş olduğunu belirtmesinin savaş girişimini tehdit ettiğini ifade ederler. Eleştirmenlerin bu iğneleyici sözleri hassas yazarı derinden etkiler çünkü bu ve diğer deneysel tarzdaki 1950-1960 yılları arasındaki eserler için "tümünden değişme", "beklenmedik" şeklinde oldukları yönünde eleştiriler yapılmaktadır (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). 1930'larda ezilenin yanında olan bir yazarın bu yaklaşımı onlar için beklenmeyen bir değişimdir.

Aynı şekilde Yukarı Mahalle'nin hikâyesinin geçtiği yeri anlatan *Sardalya Sokağı (1945)* da eleştirmenler tarafından tam olarak anlaşılmaz. Meksikalı fakir bir balıkçının bulunduğu değerli incinin ailesine getirdiği kötü şansı anlatan kısa roman *The Pearl (İnci - 1947)* ve *The Wayward Bus (Aşk Otobüsü - 1947)* önemli bir yazarın zayıf eserleri olarak değerlendirilirler (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). *Gazap Üzümleri*'nin yarattığı etki nedeniyle daha sonra yazdığı eserlerin hep ondan daha iyi olması beklenmektedir.

1940'lar Steinbeck için hem mesleki açıdan, hem de özel yaşamı açısından duraklama yıllarıdır. 1943 yılında eşi Carol'dan ayrılır ve aynı yıl ikinci eşi Gwyndolyn Conger ile evlenir. Bu evlilikten iki erkek çocuğu olan Steinbeck, ikinci oğlunun doğumundan kısa bir süre sonra 1948'de ikinci eşi Gwyn'den de boşanır. Aynı yıl yakın dostu Ed Ricketts'in ölümü duygusal bir çöküş yaratır, ancak

Emiliano Zapata'nın hayatını anlatan Elia Kazan'ın filmi *Viva Zapata* (1952) için senaryo işine odaklanarak kendisine yeni bir rota çizer. 1949'ta tanıştığı Elaine Scott ile 1950 yılında evlenip New York'a taşınır. 1940'ların acıları ve yeniden toparlanmaları iki ayrı roman olarak ortaya çıkar: bir adamın karısının başka bir adamdan olan çocuğuna babalık etmesini anlatan üçüncü kısa romanı *Burning Bright* (*Alev - 1950*) ve 1930'lardan beri üzerinde düşündüğü büyük ölçüde otobiyografik romanı olan *Cennet Yolu* (1952) adlı eserini oluşturur (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). Aile kurup baba olmak Steinbeck'in eserlerinin konularını da etkiler. Bu durum yazarın yaşadıklarını eserlerinde yansıttığına da örnek olarak gösterilebilir.

Steinbeck'in 1930'lardaki toplumcu bakışı, *Viva Zapata*, *Cennet Yolu*, *Alev* ve sonrasında *Acı Hayat* ile artık bireyin kendine ve topluma olan ahlaki sorumluluklarına odaklanmaktadır. İkinci eşi Gwyn'den boşandıktan sonraki dönemde duygusal anlamda zor günler geçirdiğinden, *Cennet Yolu* bu zorlu dönemin bir yansıması şeklinde eş, çocuklar, aile ve babalık gibi konuları işlemektedir. Romanı yazarken tuttuğu günlüğünde şöyle yazar; "Bir bakıma iki kitap olacak. Ülkemin hikâyesi ve benim hikâyem. Ve ben bu ikisini ayrı tutmalıyım" (bkz. Shillinglaw, John Steinbeck, American Writer, 3 Ekim 2016).

Hamilton ailesini -annesinin ailesi- ve Trask ailesini anlattığı romanda Habil ve Kabil'in hikâyesini temel alır ve farklı karakterlerle suçluluk, sevgi, dostluk, nefret, bilgelik, özgürlük, bağlılık ve inanç gibi kavramları anlatır (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). Toplumun sorunlarına odaklanan yazar bu dönemde, kendi özel hayatında onu etkileyen olaylara odaklanmaya başlamıştır.

Steinbeck için *Cennet Yolu* da *Gazap Üzümleri* gibi bir dönüm noktasıdır. Bazı eleştirmenler tarafından *Cennet Yolu* 1930'ların toplumcu eserleriyle boy ölçüşebilecek nitelikte bir eser olarak değerlendirilmez. Ancak Steinbeck değişimden korkmaz ve romanın yapısı, kullandığı dil gibi konularda risk almaktan çekinmez. *Sardalya Sokağı*'nin devamı niteliğindeki *Tatlı Perşembe*'de dostu Ricketts'in yalnızlığını iyi kalpli bir hayat kadını ile mutlu sonla bitirir. 1957'de Fransız Monarşisi'nin güç kazanmasıyla ilgili hiciv hikâyesi *The Short Reign of Pippin IV* (1957) yayınlanır. 1961'e gelindiğinde ise son romanını yayımlar. *Acı Hayat* (1961)

çağdaş Amerika'nın açgözlü, tükenmiş ve esnek ahlaki yapısı hakkında bir eserdir (bkz. CliffNotes, John Steinbeck Biography, 10 Mart 2017).

Steinbeck duygusal, mizaha ve yoğun bir sosyal algıya sahip, gerçekçi ve yaratıcı yazımından dolayı 1962'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü alır (bkz. John Steinbeck, 15 Mart 2017). Ancak bir gün sonra *The New York Times*'da Arthur Mizener'in "1930'ların ahlaki görüşüne sahip bir yazar Nobel Ödülünü hak eder mi?" sorusu üzerine roman yazmayı bırakır. Bu haksız eleştiri Steinbeck'i sarstığından dostlarına ve iş arkadaşlarına mektuplar yazarak teselli bulmaya çalışır (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). Yazarın hayatındaki değişikliklerin fikirlerini değiştirebileceği gerçeği göz önünde bulundurulmadan yapılan bu eleştiriler insanların zaman içinde duygu ve düşüncelerinin değişebileceği gerçeğini göz ardı etmektedir.

1956 ulusal politik kararları ve 1966'daki Beyaz Saray'ın desteğiyle gittiği oğullarının görev yeri olan Vietnam'a yolculuğu ile ilgili olarak köşe yazıları yazmaya başlayan Steinbeck, 1950'lerin sonuna doğru ara ara bir kitap çevirisi üzerinde çalışır. Çocukluğunda en sevdiği eser olan Sir Thomas Malory'nin 15. yüzyılda yazdığı *Morte d'Arthur* (Arthur'un Ölümü) çevirisini tamamlamadan öldüğünden bu eser vefatından sonra *The Acts of King Arthur and His Noble Knights* (1976) adıyla yayınlanır. Çocukluğundan beri hayranlık duyduğu, otoritenin, tanrıların ve kahramanların olmadığı bir dönemin yazarının kaleminden çıkan Kral Arthur hikâyeleri, Steinbeck'in tüm hayat görüşünü ve eserlerini şekillendirmede etkili olmuştur (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). Edebi yaşantısının temelini oluşturan Arthur tarzı hikâyeler ölümünden sonra yayınlanan çevirisiyle edebi yaşantısını sonlandırmaktadır.

1959'da felç atlatan Steinbeck, 1961'de kalp krizi geçirdiği dönemde bile yazmaya devam eden yazar, *Travels with Charley in Search of America* (1962) adlı eserini yayımlar. Bu eserde bir yandan Amerikalı bireyleri överken, diğer yandan da Amerikan ikiyüzlülüğünü yerer. Seyahatinde beyazların okullarına giden siyahi insanlarla her gün alay edilmesine tanık olduğundan Amerikan halkının açgözlü, ahlaksız ve ırkçı tavrına olan inancı daha da kesinleşir. Amerikan halkını, ülkesini, ırkçılığını ve Amerikan halkının giderek yozlaşan ahlaki değerlerini yeniden gözden geçirdiği *America and Americans* (Amerika ve Amerikalılar - 1966) hayattayken

yayınlanan son eseri olur (bkz. CliffNotes, John Steinbeck Biography, 10 Mart 2017). Ezilene duyduğu duygudaşlık ile hep ezilenin yanında olup onun sesi olmaya çalışır.

1950'lerden itibaren bazı kesimler Steinbeck'i muhafazakâr olmakla itham ederler. Rahat bir şekilde harcama yapabilecek konumda olması ve Lyndon Johnsons'ı Vietnam savaşı konusunda desteklemesi 1930'ların "radikal"i için fikirlerine ters bir durum olarak görülür. Hâlbuki Sovyet Rusya'ya ve Doğu Bloku Ülkelerine yaptığı ziyaretlerde komünizm ve totaliter rejimlerin bireyin mutluluğunu nasıl engellediğini kendi gözleri ile gördüğünden uzun zaman önce komünizm fikrinden uzaklaşmıştır. Böylelikle sadık bir anti-komünist, demokrasi ve özgürlüğün sıkı bir savunucusuna dönüşür. Bu nedenle bazı kesimler tarafından taraf değiştirdiği için sert bir şekilde eleştirilirken, diğer taraftan başka bir kesim tarafından da olumlu bir şekilde karşılanır (bkz. Potter, 2003: 196). Aslında Steinbeck 1960'ların protestocularının çabalarının belli bir odak noktası olmamasını ve öfkelerinin yaratıcı çözümlere odaklanmayıp patlayıcı tarzda olmasını hoş karşılamamaktadır. İnsanlar onun *Gazap Üzümleri*'ni yazan bir yazar olarak adalet için direnen, hükümet karşısında biri olarak görmek isterler. Bu nedenler onu muhafazakâr olmakla suçlarlar (bkz. Shillinglaw, Steinbeck, John, 08 Mart 2017). Eserlerinde haksızlığa karşı çıkması, ezilenin hakkının savunulup herkesin eşit bir şekilde yaşamasını istemesini komünizm çağrısı olarak niteleyenler onun bu yeni halini eleştirirler. Oysaki Steinbeck, çözüm getirmeyen bağrıışmaları değil, çözüme götüren yolları desteklemektedir. Komünist fikirleri destekleyenlerin zengin olmaması gerektiğini düşünen bu kesim onun refah içinde yaşamasını eleştirirler. Yazdığı eserlerden elde ettiği kazancı israf etmeden istekleri doğrultusunda rahat bir şekilde harcayan bir yazarı komünist olmamakla suçlamak, onun eserlerinde söylemek istediklerini fanatik bir tarzda algılamaktan kaynaklanmaktadır.

Steinbeck sadece edebi yönüyle ünlü olan bir yazar değildir. Başkan Lyndon Johnson'a Demokratik Ulusal Kongresi konuşmasını hazırlamasına yardım ettiği için kendisine Başkan Johnson tarafından Başkanlık Özgürlük Madalyası (1964) verilir. (John Steinbeck, 15 Mart 2017). Amerikan halkının olumsuz yönlerini eleştirse de bu ülkesini sevmediğinden değil her toplumcu yazar gibi sorunlara gözlerini kapatamamasındandır.

Steinbeck gücü ve servetini göstermek için müsriflik yapmadan mütevazı bir yaşam sürer. Seyahatlerinde sıradan insanlarla konuşur çünkü her zaman ezilen, hakları elinden alınana sempati duyar. 1950'lerde tam bir demokrat olan Steinbeck, 1930'larda bile asla bir komünist olmamıştır. Öyle ki Rusya'ya yaptığı ziyaretlerden sonra birey üzerindeki Sovyet baskısından daha da nefret eder hale gelir (bkz. Shillinglaw, John Steinbeck, American Writer, 03 Ekim 2016). Ancak grevdeki işçileri desteklemesi, ezilenin yanında olması onun bir komünist gibi algılanmasına neden olmaktadır.

Eserlerinde toplumun sorunlarına işaret eden yazarın Buhran Dönemi ve sonrası toplumun içinde bulunduğu gerçeklere şahit olmaktan yıpranan kalbi geçirdiği krizlerle iyice zayıflar. 20 Aralık 1968 yılında New York'ta geçirdiği kalp krizi sonucunda hayata veda eder (bkz. Daniels, Biography of Writer John Steinbeck, 16 Nisan 2018). Hayatı boyunca yazdığı eserler ise mutlaka okuması gereken eserler arasında yer alarak hala okunmakta, onu örnek alan pek çok yazarı etkilemeye devam etmektedir.

Steinbeck hakkında yazılan makalelerde kendisinin herhangi bir edebi akımla tanınmak istemediğini ifade eder çünkü eserlerinde genellikle farklı akımların karakterlerini bir araya getirmektedir. Eserleri modernizmin en üst düzeyde olduğu bir döneme denk geldiğinden öncelikle modernisttir. Pek çok eserinde kullandığı dil ve söz dizimi, bilinen ve tahmin edilen kalıpların dışına çıkmasıyla modernizmi yansıtır. Buna uygun olarak da dönemindeki diğer ünlü yazarlar gibi dil ve anlatımda geleneksel tekniklerin dışına çıkmaktadır. Geleneğe, şekillenmiş tepkilere ve tahmin edilebilir biçimlere meydan okuyarak modernist tarzda yazar. Ancak eserlerinde aynı zamanda realist ve natüralist unsurlar da bulunur. *Gazap Üzümleri* onun natüralizmi en açık şekilde yansıtan eseridir. Çünkü yazar Büyük Buhran Dönemi çiftçilerinin ve kırsaldaki işçilerin yaşadığı zorlukları, o dönemde tanık olduğu tüm gerçekleri anlatır. Öte yandan *Gazap Üzümleri* klasik sosyal protesto romanı olarak da değerlendirilir; çünkü toplumdaki olayları, sınıf kavgalarını, göçü, dönemin sosyal durumunu anlatırken, haksızlığa direnmeyi, zorluklar karşısında pes etmemeyi istemektedir (bkz. Modernism, Naturalism, and Realism: The Literary Movements of Steinbeck's Works, 10 Mart 2017). *Gazap Üzümleri* o dönemin tüm sosyal gerçeklerine ışık tutan bir eserdir. Çok beğenilmesi de toplumun içinde bulunduğu

karmaşayı açık bir şekilde anlatmasındandır. Romana itiraz edenler bile gerçeklerle yüzleşmek istemediklerinden karşı koyarlar. Bu nedenle bazı yerlerde yasaklanır.

Eserlerini yazma aşamasında günlükler tutan Steinbeck, bir bilim adamı gibi çevreyi gözlemler ve notlar alır. Bu alışkanlığı sayesinde *Gazap Üzümleri* eserini yazmadan önce Büyük Buhran Dönemi'nde yaptığı gezilerdeki gözlemleri sonucunda bu natüralist, toplumcu gerçekçi eseri ortaya çıkar. *Gazap Üzümleri*, dil ve anlatımıyla modernist, kum fırtınaları ve kuraklıkla geçen ve büyük bir ekonomik kriz dönemini yaşayan sıradan insanı, onun yaşamını konu edinmesiyle realist bir eserdir. Aynı zamanda toplumsal olaylara, göçe, köylülerin ve çiftçilerin hayatlarına ve sınıflar arası çatışmalara yer vermesiyle de toplumcu gerçekçi bir romandır. Çünkü o zamana ışık tutar ve içinden bulunulan durumdan çıkabilmenin yollarını gösterir. Öte yandan Steinbeck, bazı çevrelerce marksist komünist propagandacı olarak düşünülür; fakat daha önce de belirtildiği gibi, yazar 1947'de Rusya'ya yaptığı ziyaretler sonrası yayınladığı *A Russian Journal*'da Sovyet yönetiminin halka yaptıklarını onaylamadığını belirtir (bkz. Kavita, 2015: 191-194). Steinbeck *Gazap Üzümleri*'nde Büyük Buhran Dönemi'nde görülen olumsuzluklara işaret eder, mevcut durumu tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer. Ancak çözüm için de komünist bir düzenin gelmesini desteklemez. Demek istediği, mevcut sorunların birlik olarak, insanlık için iyi şeyler yaparak ve çözüme odaklanılarak aşılabileceğini vurgular.

Steinbeck kelimeler ve tarzlarla denemeler yapar fakat eleştirmenler çoğunlukla onun ne yaptığını anlamayıp sembolik tarzının sıkıcı ve duygusal olduğunu belirtirler. Oysa Steinbeck, eserlerinin katmanları olduğunu ifade etmektedir. Çevreci kimliği ile bilinen Steinbeck, entelektüel bir adamdır; icatlara, caza, politikaya, tarihe ve mitlere ilgi duymaktadır. 20. yüzyılın en önemli Amerikan yazarları içinde dünyaca tanınan yazarlarından. Eserleri arasında 16 roman, bir kısa hikaye derlemesi ve dört senaryo (*The Forgotten Village*, *The Red Pony*, *Viva Zapata!*, *Lifeboat*), dört derlemeyi de içeren gazete makaleleri (*Bombs Away*, *Once There Was a War*, *America and Americans*, *The Harvest Gypsies*), dört seyahat öyküsü (*Sea of Cortez*, *A Russian Journal*, *Travels with Charley*), bir çeviri ve iki basılmış günlük (çoğu basılmamış olarak kalır), Broadway'de oynayan üç oyun-kısa roman (*Fareler ve İnsanlar*, *Ay Battı / Aysız Geceler*, ve *Alev*) bulunur. *Gazap Üzümleri*'nin filizlenmeye başladığı zamanlarda, 1938'de günlüğünde şöyle yazar:

Dünyada her tür dürüst yazımda temel bir konu vardır. İnsanları anlamak. Birbirini anlarsan birbirine kibar davranırsın. Bir adamı iyi tanımak asla ondan nefret etmeye yol açmaz; neredeyse her zaman onu sevmeye neden olur (Syracuse Stage, 10 Mart 2017).

İnsanı tanımak onun için önemlidir. O nedenle gezilerinde sıradan insanları tanımak için onlarla sohbet eder ve tanıştığı insanları eserlerinde yansıtır. Ona göre nefretin nedeni tanımamaktır. İnsanları tanısak onları mutlaka severiz diye düşünür.

3.2. ORHAN KEMAL'İN YAŞAMI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Orhan Kemal'in gerçek adı Mehmet Raşit Öğütçü'dür. Babası o dönemin önemli siyasi isimlerinden biri olan avukat Abdülkadir Kemali Bey, annesi rüştiye mezunu, bir süre öğretmenlik yapmış olan Adanalı Azime Hanım'dır. Siirt'e savcı olarak atanan Abdülkadir Kemali Bey daha sonra Kirmasti (Mustafa Kemal Paşa) kaymakamlığına atanır. Fakat ailesinin burada yaşamak istememesi üzerinde iki ay sonra istifa ederek Ceyhan'a döner. İttihat ve Terakki Bilecik sorumlu yazmanı olur ve gönüllü olarak Çanakkale'ye gider. Topçu teğmeni olarak Çanakkale'de savaştığı sırada 15 Eylül 1914'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde çiftin beş çocuklarından ilki olan Mehmet Raşit doğar. 21 Kasım 1918'de Fransızların Adana'yı işgal etmesinin ardından Abdülkadir Kemali ailesini önce Niğde'ye, sonra Konya'ya; Delibaş İsyanı çıkması üzerine de Ankara'ya taşır (bkz. Eyigün, 2006: 5-7). Böylece Orhan Kemal babasının mesleğinden ve zorunluluktan ötürü çocuk yaşta göçle tanışmış olur.

1920-1923 Birinci Büyük Millet Meclisi döneminde Kastamonu Milletvekiliği yapan Abdülkadir Kemali Bey, 1923'te ailesi ile birlikte Adana'ya döndükten sonra Toksöz Gazetesi'ni çıkarır. Hükümet tarafından hoş görülmemeyen bir yazısı nedeniyle tutuklanıp Elazığ'a İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilir ve 1925'te Bakanlar Kurulu kararıyla Toksöz Gazetesi kapatılır. Abdülkadir Kemali on bir aylık tutukluluktan sonra beraat ettikten sonra Adana'ya gelir ve avukatlığa başlar. Çok partili döneme geçiş sürecinde Abdülkadir Kemali de 26 Eylül 1930'da, Adana'da Ahali Cumhuriyet Fırkası'nı kurar. Ancak dönemin çok partili yaşama geçiş için uygun olmaması üzerine partilerin kapatılmasına karar verilmesine rağmen Abdülkadir Kemali ise muhalefeti sürdürmekte ısrar eder ve bu yüzden de kendi ve ailesi için

sekiz buçuk yıl sürecektir Beyrut, Şam, Halep ve Kudüs'te bir sürgün dönemi başlar. Orhan Kemal, babasının bu siyasi ve otoriter kişiliğini *Baba Evi*, *Avare Yıllar*, *Cemile*, *Dünya Evi*, *Kırmızı Küpeler* ve *Eski Toprak* adlı eserlerinde konu edinir (bkz. Masdar, 2011: 41-44). Orhan Kemal de Steinbeck gibi yaşantılarını eserlerinde aktarmaktadır.

Orhan Kemal'in okul yaşantısının ilk yılları tayin nedeniyle Niğde, Konya ve Ankara'da geçer. Adana'ya dönünce yerleştikleri çiftlikte çok rahat bir çocukluk evresi geçirir. Babasının zorlu hayatından ve hayatın gerçeklerinden uzak bir çocuktur. Babasının otoriter tavrı ve zorlamalarıyla ilkokulu bitirir ancak ortaokul son sınıftayken babasının sürgüne gitmesiyle okulu bırakıp bir süre futbol ve atletizmle ilgilenir. Babası Abdülkadir Kemali Bey bir süre sonra ailesini yanına çağırınca ailece çalıştıkları bir lokanta açarlar. Çalışma hayatından memnun olan Orhan Kemal, Beyrut'ta dolaştığı yerleri, gözlemlediği kadınlı, çocuklu işçileri ve onların yaşamlarına eserlerinde yer verir. Ailece işlettikleri lokanta iflas edince babası Orhan Kemal'i bir tanıdığı aracılığıyla Matbaat-ül Haceriye adında bir basımevine işçi olarak sokar. Haftalığı yüz elli kuruştan kâğıt kesme makinesinin kolunu çevirirken işçilerle ilk olarak tanışır. Türkiye'de bulunduğu dönemde maddi açıdan ortalama bir konumda olan aile, sürgünde tek göz odalı bir evde yaşamaktadır (bkz. Bezirci, 2006: 18). Zorlu hayat koşullarına sınır ötesinde de tanık olan Orhan Kemal, fakir hayatını bizzat yaşayarak deneyimler ve ileride eserlerinde aktarır.

Orhan Kemal işe gidip gelirken görüp beğendiği çikolata fabrikasında çalışan güzel Rum kızı Eleni'den hoşlanır fakat fakir görüntüsünden utanarak kızıdan uzak durur. Bir gün kız gelip onunla konuşur ve arkadaş olduklarında eski kıyafetlerinin halinden dolayı ondan utandığını söyleyen Orhan Kemal'e '*Sen ne utanıyorsun, zenginler utansın. Aldırma böyle şeylere, boşver*' diyen Eleni onda sosyal uyanışı başlatan kıvılcımı ateşler (bkz. Bezirci, 2006: 18). Fakirliğin utanılmaması gereken bir şey olduğunu, asıl kötü olanın zenginlerin olduğu yerlerde hâlâ fakirlerin olabilmesi düşüncesi o yaşta yazarın belleğinde yer etmeye başlar.

Eleni işi bırakıp Beyrut'tan ayrılınca Orhan Kemal de çalışmayı bırakır. Zor koşullara aşkınlıkla yitirmek de eklenince Beyrut'ta duramaz hale gelir. Baba baskısı ve özel eğitimi süreci onu iyice bunaltmaya başlayınca 1932 Haziran'ında tek başına Adana'ya babaannesinin yanına döner ve çok sevdiği futbolla ilgilenir. Bedriye

adında bir kızla tanışan Orhan Kemal, onunla evlenmeyi düşünür. Ancak Bedriye onun okumasını isteyince, yarım bıraktığı ortaokul öğrenimini tamamlamak için İstanbul'a halasının yanına gider fakat Bedriye'nin başka erkeklerle gezip dolaştığı haberi gelince Adana'ya döner ve tartıştığı Bedriye'yle ayrılır. Sevdiği kızdan ayrılan Orhan Kemal kendini tamamen futbola ve kahvehanelere verir.

İşte o yıllar!.. Yığınla futbol hastasından biri de bendim. Ağustos güneşinin kasıp kavurduğu sıcak altında oynanan futbol.. Mahalle futbol kulübümüz.. Laf aramızda iyi penaltı atardım..İyi bir santrfordum ha.. Bir, iki gol her maç sağladı. Sonra Giritli'nin kahvesi... Okula filan bir tekme yallah, dediğimiz yıllar... (Uğurlu, 2002: 30).

Bol bol gözlem yaptığı, sıradan insanlarla muhabbet ettiği, onun edebi yaşantısı için sanki bir laboratuvar olan kahvehane alışkanlığı bu dönemde başlar. Sık sık gittiği kahvehanelerde okuyan insanlarla ve kitaplarla tanışan Orhan Kemal'in İstanbul'da sık gittiği İkbâl Kahvesi "Orhan Kemal'in İkbâl Kahvesi" olarak bilinir. Kahvehanelerde garsonla, ocakçıyla, kahvehane sahibiyle, kahveye gelen işçiler ve yaşlılarla muhabbet edip arkadaş olan Kemal, burada edindiği arkadaşlarına eserlerinde karakter olarak yer verir (bkz. Masdar, 2011: 52). İnsanları, onların ilişkilerini ve hayatlarını gözlemlediği bu yerlerde, o zamanlarda yaygın bir gelenek olan kahvehanelerde kitap okuma alışkanlığı ona da bulaşır.

Yirmi yaşındayım... Kafam bir türlü çözemediğim sorularla yara olmuştu. Sanki yere basmıyor havada boşluktaydım. Ve birgün bir kahve köşesinde tanıdığım işçi dostum İsmail Usta. Sonra kitaplar... Birçoğu İsmail ustanın hediye ettiği kitaplar... Serseriler, Stepte, Istrati Mordasti, La Dam O Kamelya, Madam Bovari, Jerminal, Benim Üniversitelerim, Kroyçer Sonat, Umumi Tarih, Fransız İnkılâbı Tarihi...(Uğurlu, 2002: 30).

Eserlerinde yer verdiği işçilerle Orhan Kemal işte bu kahvehanelerde tanışır. Arkadaşı İsmail Usta'nın yanı sıra onu okumaya ve sosyal açıdan uyanmaya teşvik eden sol görüşlü işçilerle arkadaş olur. Bu dönemdeki arkadaşlıkları ve okuduğu eserler onun hayata bakış açısını şekillendirir. Eserlerinde görülen bilinçli işçiler, yoksul olmalarına rağmen umutlu kişiler, Orhan Kemal'in bu dönemde zihninde oluşmaya başlar. Geceleri felsefe, sosyoloji, edebiyat kitaplarını, dünya klasiklerini en çok da Maxim Gorki'yi okur. Sol görüşlü işçi arkadaşları ve okuduğu Rus edebiyatı eserleri toplumcu gerçekçi bakışının şekillenmeye başladığı bu dönemde okuduğu şairlerin şiirlerinin tarzında şiirler yazmayı dener (bkz. Bezirci, 2006: 19). Edebi yönünü şiirle ifade etmeye çalışan Orhan Kemal, Nazım Hikmet'le tanışana kadar bu denemelerine devam eder.

Orhan Kemal, Bedriye'den ayrılınca okul hayatını yarıda bırakıp çalışmaya ve kahvehanelere gitmeye başlamıştır, ancak bu değişikliğin asıl geçerli nedeni ailenin maddi durumudur. Babasının sürgünde olması, yaşlanan annesinin ekonomik açıdan aileye yetememesi ve kız kardeşlerinin bakımsız hali onun okulu bırakıp çalışmasını gerektirir. Bir süre ırgatlık yapan Orhan Kemal daha önceden de dokumacılık yaptığı için bu işlerin zorluklarını bizzat kendi tecrübe ederek bilir. Bu tecrübelerini işçilerin hayatlarına yer verdiği eserlerinde gerçekçi bir şekilde yansıtmaktadır. *Avare Yıllar* adlı romanında işçi hayatının zorluklarını “Bu türlü ırgatlık dokumacılıktan da zordu. Bu işleri görenlerin ben ve benim gibilerden çok başka, demirden çelikten insanlar olduklarını anlamıştım” (bkz. Kemal, 2000: 14) diyerek aktarır.

Bir süre sonra annesi kardeşleriyle Kudüs'e babasının yanına gidince, Orhan Kemal babaannesi ile Adana'da kalır. İplik fabrikasında çalıştığı bu dönemde ailesiyle Zagreb'ten göç etmiş fabrika işçisi Nuriye adında bir kıza tutulur. Babası mektubunda babaannesinin kızı onaylaması durumunda kızla evlenebileceğini yazınca, tek başına Nuriye'yi istemeye gider. Kendi kendine kız istemeye giden damada Nuriye'nin babası, kızının getirdiği paradan mahrum kalmak istemediği için önce kızını vermek istemez. Fakat Orhan Kemal Nuriye'nin aylığından babasına yardım etmeyi teklif edince Mayıs 1937'de evlenip Orhan Kemal'in babaannesinin evinde yaşamaya başlarlar. On beş gün sonra annesi ve kız kardeşleri de yanlarına gelen Orhan Kemal, eşi Nuriye'ye olan aşkını ve onun çocuk yaşta fabrikada çalışmasını *Cemile* adlı eserinde dile getirir (bkz. Bezirci, 2006: 22-23).

Milli Mensucat Fabrikasında kâtip olarak çalışırken babasının kim olduğunu öğrenen fabrika sahibi Nuri Ağa (Has) tarafından imalat ambar memurluğuna geçirilir. Bu görev değişikliğinin ona duyulan güvenden mi, yoksa onu lekelemek için yapılmış bir hamle mi olduğunu anlayamaz çünkü daha önce bu işi yapan ambar memurları tüccarlardan aldıkları rüşvet ile durumlarını rahatlatmış kişilerdir. Ona da aynısını yapması için teklif geldiğinde o bu durumu kabul etmez ve uğradığı iftira sonucu 1938 Şubat'ında işinden olur (bkz. Bezirci, 2006: 24). O dönemde rüşvet ve yolsuzluklara birebir şahit olan Orhan Kemal'in *Bereketli Toprak Üzerinde* adlı eserinde o dönemde fabrikalarda yaşanan yolsuzlukları, ırgatbaşı ve odacı karakterleriyle yansıtır.

1938 Nisan ayında kızı Yıldız'ın doğumundan yirmi gün sonra askere alınır. Tezkere almasına kırk gün kala iftiraya uğrar ve Nazım Hikmet'in kitaplarını okuduğu için mahkemeye sevk edilir. Kayseri VI. Kolordu Komutanlığı'nın son tahkikat kararına göre yargılanır ve beş yıl hapis cezasına çarptırılan Kemal, kararı temyiz etmez. Karısından kendine yeni bir yol çizmesini istediği mektubuna cevabında Nuriye Hanım onu bekleyeceğini yazar (bkz. Bezirci ve Albayrak, 1977: 16). Öyle de yapar, ölene kadar elini tutmaya devam eder.

Orhan Kemal, Kayseri hapishanesindeyken yazdığı şiirleri 'Yedigün' ve 'Yeni Mecmua' dergilerine gönderir. 25 Nisan 1939'da Reşat Kemal mahlasıyla yayınlanan şiiri ile ilgili olarak derginin "Yedigün'ün Cevapları" adlı öğüt ve eleştiri köşesinde incelenmesi onu daha da yazmaya cesaretlendirir. Tüm bunlar olup biterken halen siyasi olarak sürgünde olan Abdülkadir Kemali Bey 1939 yılında af çıkınca Adana'ya geri döner ve oğlunun hapishanede olduğunu öğrenince büyük uğraşlarla onu Kayseri'den Adana cezaevine getirtir. Abdülkadir Kemali Bey, Bergama'ya Ağır Ceza Reisi olarak atandığında oğlunu yalnız bırakmak istemediğinden bu seferde Bursa'ya naklini sağlar. Bu değişiklik Orhan Kemal'in hayatında bir dönüm noktası olur. Onun edebi yönünün şekillenmesinde büyük payı olan Nazım Hikmet de 1940 Aralık'ta Bursa cezaevine gelir (bkz. Bezirci, 2006: 24-26). Üç buçuk yıllık hapishane arkadaşlıkları boyunca Orhan Kemal, Nazım Hikmet'ten edebiyat ve sanata dair pek çok şey öğrenir. Aslında Orhan Kemal'in içindeki cevheri bulmasına Nazım Hikmet yardım eder. Öyle ki Nazım Hikmet, Orhan Kemal'in şiirlerini özgün bulmaz. Ancak bir gün Orhan Kemal'in önceden yazıp bir kenarda bıraktığı bir romanı okuyunca Orhan Kemal'in şair değil, yazar olması gerektiğini belirtir. Böylece Orhan Kemal edebi yönünü hikâye ve roman tarzında şekillendirmeye başlar.

Bir gün, çok eskiden kaleme alıp bir kıyıda unuttuğum bir romanımı bulur. Okur, yer yer çok beğenir. Koşa koşa geldi, bunları benim mi yazdığımı sordu. Korka korka "Evet" dedim. Dehşetli bir sevinçle, "Aman kardeşim, bırak şiiri. Sen nesir adamısın. Hikâye yaz, roman yaz!" dedi (Ümit ve Öğütçü, 2012: 12).

Orhan Kemal'in güçlü olduğu edebi yönü fark eden Nazım Hikmet, onu Fransız, Rus ve İtalyan edebiyatından hikâye ve romanlar okumaya yönlendirir. Bu eserler ve daha önce kahvehanelerde okuduğu eserler sayesinde gerçekçi bakış açısının gelişmesine de yardımcı olur. Türk edebiyatında daha önce hiç işlenmemiş,

çocukluk ve gençlik yıllarından beri çok iyi bilip deneyimlediği fabrika ve işçi hayatını kendi üslubu ile birleştirmesiyle eserleri daha o hapisteyken tanınmaya başlar. Orhan Kemal'in yazdıklarını dergisinde yayınlayan Kemal Sülker, sıkıyönetim zamanında derginin soruşturma geçiriyor olması nedeniyle, hapisshanede olan Orhan Kemal'in başına daha fazla iş açılmasın diye Orhan Raşit yerine Orhan Kemal adını kullanır. Sonuçta Nazım Hikmet okuduğu için düştüğü hapiste onunla birlikte kalırken yazdığı eserleri doğrudan yazarın adını vererek sıkıyönetim zamanında yayınlamak benzinle ateşe yaklaşmak gibi olacaktır. İlk başta Orhan Kemal adını yadırgasa de sonradan hoşuna gider. Artık o Türk Edebiyatının hikâyecilerinden Orhan Kemal'dir. Akıl hocası, yol göstereni Nazım Hikmet'le olan arkadaşlığı hapisshaneden çıktıktan sonra da mektup yoluyla devam eder (bkz. Ümit ve Ögütçü, 2012: 12). Öyle ki Nazım Hikmet ondan doğacak oğluna Nazım ismini vermesini isteyebilecek kadar samimidirler.

26 Eylül 1943'te tahliye olup Adana'ya döndüğünde bir süre iş bulamayan Orhan Kemal çeşitli işlerde çalışır; bir ay toprak taşıma işinde amelelik, Devlet Demiryolları'nda muvakkat hamallık ve nakliyat ambarında iş bulur. 1944'te doğan oğluna Nazım Hikmet'in ricası üzerine *Nazım* ismini koyar. Fakirlik yüzünden arkadaşının evinde kalan Orhan Kemal, Malatya Mensucat Fabrikası'nda iş bulur, fakat fabrikadan askerlik tezkeresi istenince ailesini Adana'ya bırakıp, Kilis'e askerliğini tamamlamaya gider. Ancak askerliği bitse bile Çorum'a sürgüne gönderilir. Babasının dönemin başbakanına çektiği telgraf sayesinde serbest bırakılır. Adana'ya döndükten sonra bir süre sebze nakliyeciliği ve Verem Savaş Derneği'nde memur olarak çalışır, fakat işsizlik bir türlü yakasını bırakmaz. 1949 Aralık'ta üçüncü çocuğu Kemali doğduğunda yine işsizdir. Geçirilen bu sıkıntılı günlerde yazmaya ve yazdıklarını dergilere göndermeye devam eder. Ancak hükümetin değişmesiyle birlikte az paraya da olsa çalıştığı işlerden de çıkarılır. Durum böyleyken babasının ölümüyle artık onu Adana'da tutacak bir neden kalmayınca 1951 yılının Nisan ayında ailesi ile birlikte İstanbul'a göç eder. Bu göç sonrasında da hayatındaki zorluklar açısından değişen pek bir şey olmaz. İstanbul'a geldikten sonra yine kalemiyle geçinmeye çalışan Orhan Kemal'in pek çok hikâyesi dergilerde yayımlanır. 1951'de *Sarhoşlar*, 1952'de *Cemile* ve *Çamaşırcının Kızı*, 1952'de Vatan gazetesinde *Murtaza* ve 1953'de Dünya gazetesinde *Bereketli Topraklar Üzerinde* yayımlanır. 1954 yılında kitap halinde basılan *Bereketli Topraklar Üzerinde* basından

olumlu eleştiriler alır. Bu çalışmada incelenen bu eserde o dönemdeki Çukurova'daki mevsimlik işçileri toplumsal gerçekçi bir bakışla yansıtır. Aynı yıl *Grev* ve *72. Koğuş* adlı romanları da basılır. Bu dönemde durmadan üretilen Orhan Kemal, 1956 yılında *Dünya Evi*, *Hanımın Çiftliği* ve *Arka Sokak* gibi eserleri basıma hazırlar. Edebi yaşantısının eserlerle zenginleştiği bu yıllarda gerçek hayatta yoksulluk hüküm sürdüğünden dördüncü çocuğu Işık'ın (1957) doğumundan sonra geçim derdi iyice belirgin hale gelir (bkz. Masdar, 2011: 56). Yaşadığı zorluklar o dönemde pek çok ailenin de tecrübe ettiği sorunlardandır. Durmadan göç eden ve işsiz kalan bir aile babası için hayat çok zor olsa da Orhan Kemal bu tecrübelerini edebi yeteneğiyle birleştirerek eserlerine aktarmaktadır.

Fakirlik ve işsizlikle mücadele ederek ailesini geçindirebilme zorlukları yetmezmiş gibi siyasi sorunlar da Orhan Kemal'in yakasını bırakmaz. Siyasi nedenlerle işsiz kalmanın yanı sıra yazdıklarından dolayı resmi makamlarca sorgulanır. *Arka Sokaklar*'ın yayımlanmasından sonra hakkında kovuşturma açıldığında ifade vermek zorunda kalan Orhan Kemal, hâkime verdiği ifadeyi şöyle anlatır:

Konularımı neden hep fakir fikardan, işçilerden aldığımı, Türkiye'de varlıklı insanların, iyi yaşayanların olup olmadığını' sormuştu. İlk bakışta evet, çok doğru bir soru. Neden hep bu insanları, bu insanların yoksulluğunu ele alıyorum? O zaman hakime: 'Ben gerçekçi bir yazarım. En iyi bildiğim konuları alırım. Varlıklı yurttaşların yaşayışlarını bilmiyorum, nasıl yaşadıklarından haberim yok' demiştim ve beraat etmişim (Yeni İnsan Dergisi, 1965; akt. Bezirci, 2006: 35).

Bu kovuşturmadan beraat eder, ancak 1966 Mart ayında iki arkadaşıyla birlikte komünizm propagandası yaptıkları gerekçesi ile tutuklanıp Sultan Ahmet Cezaevi'ne gönderilir. Tutuklandıktan bir ay sonra, 7 Nisan 1966, Orhan Kemal'in 30. Sanat Yılı nedeniyle düzenlenen toplantıda Melih Cevdet Anday, Yaşar Kemal ve James Baldwin'in yaptıkları konuşmalar sonrası bilirkişi raporunda suç oluşturan bir durum söz konusu olmadığına karar verilerek, 13 Nisan 1966'da serbest kalır. 17 Temmuz 1968'e kadar devam eden dava, beraat kararıyla sonuçlanır (bkz. Masdar, 2011: 57).

Geçim sıkıntısı ve siyasi zorluklarla mücadele ettiği bu dönemde Orhan Kemal'in eserleri sahnelenmeye başlar. Önceden gazetelerde yayınlanan *İşsiz*, *Yalancı Dünya*, *Evlerden Biri* ve *Müfettişler Müfettişi* kitap olarak basılır. Sahnelenen *72. Koğuş*'un seyirci tarafından çok beğenilmesi onu mutlu eder ancak

bu fırsatlar onu maddi olarak çok rahatlatmaz, ancak borçlanarak bir ev alabilir. Bu kadar zorlu bir hayat beraberinde hastalıkları da getirir. Yorulan kalbi birkaç kere krizle sarsılır. Yatıp dinlenmesi gerektiği bu dönemde durmadan çalışır; çünkü dinlenmeye zamanı yoktur.

....Sinirlenmemem, aslına bakarsan daha birkaç ay evde, tam bir dinlenme halinde sırtüstü yatmam gerek...Hele yazı makinenim başına geçebilmem için aylara ihtiyacım var. Var ama nerde?.. Şu ara ne piyango çarptı, ne de Toto'dan yüklüce bir şey kazandım... Sağlık kurallarına titizlikle uymak, mutluların harcı... Hele yatmanız uzun sürsün de görün... Değil hatır gönül, işlemez hale gelirsiniz... Onun için hastalıktan sonra nekahetimi kısa kesip, yollara düşmek, kapılar çalmak, merdivenler inip, merdivenler çıkmak zorundayım... (Uğurlu, 2002: 466).

Hastalıkların birer birer ortaya çıktığı bu dönemde ödülleri de peş peşe gelir. Ankara Sanat Tiyatrosu'nda 372 kez sahnelenen 72. *Koğuş* ile 1968 yılının en başarılı oyun yazarı seçilir. 1969'da *Önce Ekmek* ile hem *Sait Faik Hikaye Armağanı*'nı, hem de Türk Dil Kurumu ödülünü kazanır. Bu başarısından dolayı Ankara Sanat Tiyatrosu, 22-29 Ekim tarihleri arasında "*Orhan Kemal'e Saygı Haftası*" olarak düzenler. Bu başarıların geldiği dönemde artan hastalıklarının tedavisi için yurtdışına gitmek ister fakat üç sene önce başvurduğu pasaportu ancak 1969 Temmuz'unda alabilir. Böylece Sovyet Yazarlar Birliğinin davetine eşyile birlikte gidebilir. Ancak Moskova'da beyin kanaması geçirir ve Yazarlar Birliği tarafından hastaneye kaldırılır. Uzun süre tedavi edilmesi gerekirken, on gün sonra yurt özlemi ve aslında en çok da çocuklarına yeteri kadar para bırakamadığı endişesiyle yurda döner. 1970 Nisan ayının sonlarına doğru yeniden kriz geçirmesine rağmen 5 Mayıs'ta Bulgaristan Yazarlar Birliği'nin davetiyle Sofya'ya uçar. Bir yandan tedavi olurken, bir yandan da babaannesinin atalarının topraklarında gezip notlar alır çünkü buradan aldığı ilhamla ve notlarla *93'ten Bu Yana* adlı aile hikâyelerini yazmak istemektedir. Planında Sofya'dan Romanya'ya geçmek vardır fakat geçirdiği beyin kanaması sonucu 2 Haziran 1970'te hayatı son bulur. Bulgaristan'da düzenlenen cenaze töreninin ardından cenazesi Türkiye'ye getirilir. Cenaze konvoyu Babaeski'ye geldiğinde yolda cenaze konvoyunu bekleyen bir işçi bir buket çiçek uzatır; üzerinde "Biz işçiler, hatıran önünde saygıyla eğiliriz" yazan bir not vardır (bkz. Bezirci, 2006: 44-46). Türk edebiyatında sesini duyurduğu işçiler onu unutmamıştır. Çocukluğundan ölümüne kadar durmadan göç eden, fakirlik, işsizlik nedir iliklerine kadar hissedilen, işçilerle ve yoksul halkla çok yakın ilişkileri olan bir yazar olarak eserlerinde işçilerin ve köylülerin hayatlarını betimlemiştir.

Orhan Kemal eserlerine insanı konu edinirken amacı halka önderlik etmek, baskılara eserleriyle ve davranışlarıyla karşı durmaktır. Bu karşı duruş, çok sevdiği ülkesinin daha huzurlu ve mutlu olabilmesi içindir. Milletinin gelişmesini engelleyenlere karşı koymak, halk bilinçlenirse toplumda düzen sağlanır diye düşünerek durmadan yazar. Ulusal olandan başlanırsa, evrensel olana ulaşabileceğini düşünen yazar çok iyi bildiği köylüyü ve işçiyi anlatır. Hayat tecrübelerini gözlemleriyle birleştiren yazar için gerçekçilik ise sadece toplumu yansıtmak değildir.

Gerçekçilik, içinde yaşadığı topluma yer yer ayna tutmaktan ibaret değil ki.. Asıl gerçekçilik, asıl yurtseverlik, içinde yaşadığı toplumun bozuk düzenini görmek, bozukluğun nereden geldiğine akıl erdirmek, sonra da bu bozuklukları ortadan kaldırmaya çalışmak (Uğurlu, 2002: 44).

Gerçekleri sadece gözler önüne sermek yeterli olmaz çünkü bu dile getirişin asıl amacı çözümler bulmaktır. Orhan Kemal eserlerinde toplumsal çarpıklıkların altını çizirken bunların nasıl düzeltilebileceğini de bulmaya çalışır.

Ben, hikâye, roman, tiyatro oyunlarıyla bozuk düzenimizin nedenlerini insanlarımızı göstermek, onları uyarmak, gösterip uyarmakla da kalmayıp bu bozuk düzeni düzeltmeye çaba göstermelerini, bu çabayı elbirliğiyle göstermemiz gerekliliğini yanıtlarım; yanıtlamaya çalışırım. (Varlık, 1966; akt. Bezirci, 2006: 53).

Orhan Kemal'e göre toplumun huzurunu, toplumun mutluluğunu belirler. Sosyalist tarzda eylemleri olmamasına rağmen, sosyal sınıflar arasındaki durumları eserlerinde anlatır. Bu sosyal sınıfların içinde yaşayarak, gözlemleyerek, ondaki değişimi takip ederek yazar. Böylece sanat toplumun değişimiyle uyumlu bir şekilde topluma hizmet eder (bkz. Uğurlu, 2002: 16).

Gözlemlerine eserlerinde yer verse de Orhan Kemal natüralizmi eksik bulduğundan toplumcu gerçekçi bir anlayışla yazar. Doğayı kopyalamak ona göre yetersizdir çünkü yazar kendinden de bir şeyler katıp insan sevgisini temel alarak topluma hizmet etmek için yazmalıdır. İşte bu nedenle *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eseri, 1950'ler öncesi ülkenin genel anlamda içinde bulunduğu durumun bir kısmını, Çukurova kesitini anlatır. Kendi yaşamından edindiği tecrübeleri kullanarak sanayileşme ve makineleşmenin getirdiği değişimlerle göç eden mevsimlik işçileri, bu değişimlerle ortaya çıkan burjuva sınıfını, işçinin ve köylünün nasıl emek sömürsüne maruz kaldığını anlatırken bir yandan da bu insanların bu durumu nasıl

değiştirebileceklerini anlatır. Zeynel'in dediği gibi birlik olarak hak aranması gerektiğini, patoz ustası gibi aydın işçilerin olması gerektiğini vurgular. Gültekin onun gerçekçiliğini şu şekilde açıklar;

Orhan Kemal, romanlarında, zamanı, mekânı ve bireyi toplumsal koşullarla ilişkilendirir. Birey, zamanının nesnel duvarıyla, somut gerçeklikle karşılaşarak parçalanır ki, bu da toplumsal değişimi yaratan etkenlerden başka bir şey değildir. Orhan Kemal'in büyük çalkantıların ve değişimlerin döneminde yaşamış olması, onun gerçekçiliği üzerinde de etkili olmuştur. Roman anlayışını belirleyen, zamana ve döneme tanıklık, onu bizzat olayların yaşandığı koşullarla yüzleştirir (Gültekin, 2011: 12).

Orhan Kemal'in eserlerinde öz kadar biçim de önemlidir. Ona göre salt sosyal endişe ile mesaj vermekten öte, eserin özüne en iyi yakışan biçimi vermek gerekir. Bu nedenle eserlerinde şivelere, karakterlerinin özelliklerine göre yer verir ancak biçim kaygısıyla özden uzaklaşmayı da istemez (Dost, 1958; akt. Bezirci, 2006: 54). Yaşadığı farklı yerlerde, çalıştığı işlerde gözlem yoluyla edindiklerini eserlerinin karakterlerine uygularken onların dil özelliklerine, şivelerine dikkat ederken, bir köylü nasıl konuşursa, bir işçi nasıl ifade ederse karakterlerini o şekilde konuşturur.

Steinbeck gibi Orhan Kemal de insan sevgisiyle doludur. İnsanları anlamak ve onları olduğu gibi kabullenmek gerektiğini düşünür. En kötü şekilde tasvir ettiği insanların bile masum olduklarına inanır. "Ben memleketimi, memleketimin insanlarını seviyorum.... Memleketimin insanları içinde en kötülerin bile suçsuzluğuna inanmaktan kendimi alamıyorum..." (Uğurlu, 2002: 446). Ona göre bu iyimser tavrının kaynağı içinden geldiği halkı, çok iyi tanımasındandır. Kötü olanı da yaratan o toplumun kendisidir ve toplumdaki düzensizlikler çözümlendiğinde kötü olanın da değişeceğini düşünür.

4. BÖLÜM

“GAZAP ÜZÜMLERİ” VE “BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE” ESERLERİNDE GÖÇ VE İNSAN OLGUSU

Çalışmanın bu bölümünde incelenen eserlerin kısa özetlerine yer verilecektir. Daha sonra *Gazap Üzümleri* ve *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserler göç ve insan olguları açısından sosyolojik ve pozitivist eleştiri yöntemlerinin bir araya getirildiği çoğulcu incele yöntemi kullanılarak karşılaştırılacaktır.

4.1. JOHN STEINBECK’İN “GAZAP ÜZÜMLERİ” VE ORHAN KEMAL’İN “BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE” ADLI ESERLERİNİN ÖZETLERİ

Karşılaştırmada *Gazap Üzümleri*’nin, Gülen Fındıklı’nın çevirisiyle Remzi Kitabevi’nin 480 sayfalık 2010 yılındaki 11. baskısı ile *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserin Everest Yayınları’ndan 2012 yılındaki 377 sayfalık 26. basımı kullanılmıştır ve bu bölümde karşılaştırılan eserlerin kısa özetleri yer almaktadır.

4.1.1. John Steinbeck’in “Gazap Üzümleri” Adlı Eserinin Özeti

Oklahoma köylüleri kuraklık nedeniyle ve sürekli pamuk ekmekten dolayı verimsizleşen topraklarda zor bir durumdadırlar. Toz fırtınaları, büyük buhranla gelen ekonomik sıkıntılar, bankaların borçlar karşılığında topraklara el koyması ve tarımda makineleşme, köylüleri istemeseler de göç etmek zorunda bırakır.

Joad ailesi de satılabilecek eşyalarını satarak aldıkları kamyonla “işçi aranıyor” yazan küçük el ilanlarının gösterdiği yere gitmek üzere hazırlanırlar. Joad ailesinin büyük oğlu Tom’un şartlı salıverildikten sonra eve dönerken karşılaştığı Papaz Casy’nin de katıldığı bu yolculuk esnasında önce büyükbabayı, sonra büyükanneyi kaybederler. Noah, Kaliforniya’ya varmadan önce aileden ayrılırken, ailenin büyük kızı Rose of Sharon’ın kocası Connie de çeker gider. Hoovervillede yaşanan kavgada Tom’un başı derde girmesin, tekrar hapse girmesin diye Casy suçu üstlenir.

Hem işsizlik, hem de Tom’un yeni gelişen durumundan dolayı kuzeye doğru giden Joad ailesi, Weedpatch adında, sağlıklı bir ortam sunan, polisin olmadığı, parası olmayana yardım edildiği bu kampta kaldıkları süre içinde bir nebze olsun rahat ederler ancak kampı kapattırmaya çalışan polis ve çiftçiler birliği ile mücadele ederler. Sosyal hayatın nasıl düzenlenmesi gerektiğinin bir modeli olan bu kamptan iş bulabilmek için ayrılmak zorunda kalan Joad ailesi, şeftali bahçelerinde çalışmaya başlarlar. Bir gece Tom, giderek düşen işçi ücretlerini protesto edenlerin arasında Casy ile karşılaşır. O gece Casy’i öldürür ve Tom onu öldüren adama saldırınca aile tekrar göç etmek zorunda kalır.

Yakalanmamak için saklanan Tom, Casy’nin yaptığı gibi direnmek ve halkı bilinçlendirmek için aileden ayrılır. Pamuk topladıkları bu yeni yerde sonbaharın gelmesiyle su taşkınları başlayınca Joad ailesi ve kamptaki diğer göçmen işçileri zorlu günler bekler. Sellerin hayatı çekilmez kıldığı bir zamanda Rose of Sharon ölü bir bebek doğurur. Daha güvenli bir yere gitmek için arkalarında motoru ıslanan kamyonu ve onun başında Al’ı kampta bırakarak bir samanlığa sığınır. Rose of Sharon, burada ölmek üzere olan yaşlı bir adamı emzirerek hayatını kurtarır.

4.1.2. Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" Adlı Eserinin Özeti

Orta Anadolu'nun Ç. Köyü'nden üç çocukluk arkadaşı, Köse Hasan, İflahsızın Yusuf ve Pehlivan Ali çalışmak için Çukurova'ya gelip hemşehrilerinin fabrikasında çalışmaya başlarlar. Köse Hasan'ın çalıştığı bölümün koşullarının sağlıksız olmasından ötürü Köse Hasan hasta olur. Diğer ikisi fabrikadaki ırgatbaşını, kendilerinden avanta aldığı için fabrika sahibi hemşehrilerine şikâyet etmek isteyince işten atılırlar ve inşaatta çalışmaya başlarlar. Hasta olan Hasan'ı ahırdan bozma evde bırakırlar ve daha sonrasında Hasan ölür. Yusuf inşaatta ustalığı öğrenirken, Ali orada tanıştığı Fatma adında evli bir kadınla kaçır. Gittikleri yerde Fatma çiftlikte, Ali tarlada çalışırken başka insanlar hayatlarına girer. Fatma ile Ali'yi ayırmak için Ali'yi uzak bir tarlaya harmana gönderirler. Ali'nin fabrikada çalışırken kaldıkları ahırdan bozma evde tanıştıkları Hidayet'in oğlu da onunla birlikte harmana çalışmaya gider.

Harmanda Zeynel adında bir ırgat, ırgatları birlik olmaya ve hak ettikleri şekilde yemekler yiyebilmeleri için karavanaları devirmeye çağırır. Ancak Kemal Cesur adında ailesini geçindirmek zorunda olan bir ırgat Zeynel ve Halo Şardin'i ağalara şikâyet edince bu ikisi işten atılırlar ve onların yerine patozda çalışmaya başlayan Ali acemi olduğu için kendini patoza kaptırır. Arabası kirlenmesin diye Ali'yi hastaneye götürmeyen ağa yüzünden Ali, kan kaybından ölür. Aynı gece ağalara ve ırgatbaşına kızan Zeynel, jandarmalar gelirken harmanı ateşe verip kaçır.

Usta olan Yusuf, almak istediklerini alıp köyüne geri dönmek için istasyonda beklerken Hidayet'in oğlundan Ali'nin de öldüğünü öğrenir. Üç kişi başladıkları yolculukta tek olarak geri döner ve arkadaşlarının ailelilerine onların başlarına gelenleri anlatır. Çukurova'ya para kazanmak için gidenlerden sadece biri zorlu koşullarla başa çıkıp memleketine geri dönebilir.

4.2. “GAZAP ÜZÜMLERİ” VE “BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE” ESERLERİNDE GÖÇ VE İNSAN OLGUSU

John Steinbeck *Gazap Üzümleri*'ni 1939'da, Orhan Kemal ise *Bereketli Topraklar Üzerinde*'yi 1954 yılında yayınladı. *Gazap Üzümleri* romanı, *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserden on beş yıl önce yazıldığından, Steinbeck'in Orhan Kemal'in eserinden etkilenme ihtimali bulunmamaktadır. Ancak Orhan Kemal'in *Gazap Üzümleri*'ni okuduğu da bilinmemektedir. Fakat Orhan Kemal'e eleştirmenler hakkındaki fikirleri sorulduğunda Steinbeck'in bir sözüyle yanıt verdiği için Steinbeck'e aşina olduğu görülmektedir.

“...bence sanatçı, önce eleştirmendir. Yani, onun sanatçı kişiliğinde her şeyden önce bir kendi kendine, kendi yaptığını haddeden geçiren, kolay beğenmeyen bir yanı vardır. Bu estetik yan, sanatçıya kendi kendinin ilk eleştirmeciliğini verir. Yani sanatçı, eserin mühendisi, mimarı, esteti, şusu busudur. Bu olmaza, konusunu nereden, nasıl, niçin alacağını, hangi biçimde vereceğini bilmez.”

“Peki eleştirmene gerek yok mu o halde?”

“Olmaz olur mu ? “

“Madem sanatçı aynı zamanda bir eleştirmen.”

“Steinbeck'in bir sözünü hatırladım: Ünlü romancı şuna yakın bir şeyler söyler: “Eleştirmen, evet lazım galiba ama, ben romanı yazıp bitirdikten sonra meydana çıkıyor ki, iş işten geçmiş oluyor” (Uğurlu, 2002: 439).

Orhan Kemal'in eleştirmenlerle ilgili düşüncelerini Steinbeck'in eleştirmen hakkındaki fikriyle yanıtlaması, onun Steinbeck'in sanat anlayışına yabancı olmadığını göstermektedir. Ancak Steinbeck'in eleştirmenlerle ilgili yorumu 1969 yılında bir röportajda söylediği düşünülürse Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanını yazmadan önce Steinbeck'in sanat anlayışından etkilendiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Her iki yazarın eleştirmenler hakkında benzer görüşlere sahip olmalarının yanı sıra diğer bir ortak yanıları da, her ikisinin de toplumcu gerçekçi tarzda eserlerinin bulunmasıdır. Her iki yazarın da toplumcu gerçekçi bakış açısı eserlerinin incelemesi yoluyla kesinlik kazanmış bir durumdur.

İncelenen eserlerin yazarları Marksist estetiğin 1934'ten sonra Toplumcu gerçekçilik diye adlandırılan sanat anlayışını benimsemektedirler. Toplumcu gerçekçilik, Batı'daki gerçekçilik akımından farklı olarak, toplumda var olan gerçekleri gözler önüne sererken sanat yoluyla toplumu eğitip bilinçlendirme,

böylelikle geleceğe ışık tutma amacındadır. Marx ve Engels'in Marksist estetik anlayışını kuramlaştıran Plehanov'a göre asıl amacı ideolojiyi yansıtmak olan sanat, topluma faydalı olmalıdır. En temelde Platon'un yansıtma kuramına dayanan toplumcu gerçekçiliğe göre sanatçı bağlı olduğu sınıfın ideolojisi yansıtmalıdır. Yazarın görevi hayatı bütün yönleriyle gözlemleyip neden-sonuç ilişkisine dayalı bir biçimde olanı yazmaktır. Yazar dışarıdan bakarak olan biteni yansıtır, ancak Batı'daki müdahalesiz gerçekçilik akımından farklı olarak toplumcu gerçekçilikte, sanatın toplumla ilgilenmesi gerektiği savunulur. Yazar eserinde toplumda var olan gerçekleri açıklarken yargılar ve geleceğe ışık tutar. Böylelikle toplumda adaletsizliğe neden olan değerler zamanla değişime uğrar. Asıl amaçlanan ise yazarın da ait olduğu işçi sınıfının eğitimidir. Yazar dönemini somutlaştırarak anlatırken saygı duyulup taklit edilmek istenecek "olumlu kahramanlar" yaratır. Böylelikle bu kahramanlar planlanmış bir geleceğin adamları olarak tasvir edilirler (bkz. Moran, 2003: 59-61). Amaç toplumu aydınlatmak olduğundan bu yaratılan tipler üzerinden mesajlar verilmesi mümkün olmaktadır

Toplumcu gerçekçi eserlerin olumlu kahraman karakteri, *Gazap Üzümleri*'nde Casy ve Tom, *Bereketli Topraklar Üzerinde* ise Kılıç Usta, ırgat Zeynel ve patozun ustabaşı olarak eserlerde görülür. Eserlerdeki bu kişiler toplumun bilinçlenmesi, göçmen konumundaki işçilerin haklarını savunup daha insanca koşullarda yaşamaları için onları bilinçlendirmeye çalışırlar

"Buraya çalışmak için geldik. Bize de beş sent vereceklerini söylediler. Çok kalabalıktık. Sonra çıkıp iki buçuk sent vereceklerini söylediler. İnsan bu parayla kendi karnını bile doyuramaz. Bir de çocukları varsa... Biz de bu paraya çalışmayacağımızı söyledik. Bizi kovdular. Yeryüzünün tüm polislerini üstümüze saldılar. Şimdi size beş sent veriyorlar. Sen sanıyor musun ki buradaki grevi kırdıklarında size beş sent verecekler?" "Bilmiyorum" dedi Tom. "Şimdilik beş sent veriyorlar." "Bak" dedi Casy. "Birlikte kamp kurmak istedik üstümüze saldırdılar. Bizi dağıttılar. Birçoğumuzu dövdüler. Köpek gibi davrandılar bize. Size de aynı şeyi yapacaklar. Fazla dayanamayız. İçimizde iki gündür ağzına lokma koymayanlar var. Bu gece dönüyor musun?" "Niyetim o dedi Tom. "Peki... Oradakilere buradaki durumu anlat Tom. Onlara bizi aç bıraktıklarını, kendilerinin de arkadan bıçakladıklarını söyle. Çünkü grevi kırar kırmaz ücreti iki buçuk sente düşürecekleri kesin." "Anlatırım" dedi Tom. "Ama nasıl bilmiyorum...." (Steinbeck, 2010: 404)

Gazap Üzümleri'nde işçi ücretlerinin düşürülmemesi için grev yöneten Casy, Tom'dan kamptaki işçileri bu konuda uyarmasını ister. Diğer yandan, *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde patoz ustabaşı da ırgatbaşının işçileri çok çalıştırmasına tepki gösterir. *Gazap Üzümleri*'nde ücret hakkı korunurken, *Bereketli*

Topraklar Üzerinde ise çalışma saatleri hakkı savunulmaktadır. Her iki hak konusunda da işçiler bilinçlendirilmek istenmektedir. “Heriflerin hakkı olduğu için vereceksin paydosu. Ağır işçi bunlar. İnsafsızca, çok çalıştırmakla daha fazla mı randıman alacağını sanıyorsun?” (Kemal, 2012: 208).

İşçilerin haklarını savunmalarının nedeni ise John Steinbeck ve Orhan Kemal’in de pek çok farklı işte çalışmış, fakiri ve işçiyi yakından tanıyan birer işçi olmalarıdır. John Steinbeck yazarlığa başlamadan önce inşaat işçisi, meyve toplayıcılığı gibi pek çok işte çalıştığından işçi olmanın ne demek olduğunu bilir. Gazetede çalıştığı dönemde de işçileri ve fakir halkı yakından gözlemler. Benzer şekilde Orhan Kemal de çırçır fabrikasında işçilik, dokumacılık, mensucat fabrikasında kâtiplik ve ambar memurluğu gibi işlerde işçiler ve fakirlerle yakın ilişkiler kurar. Müdavimi olduğu kahvehanelerde işçilerle muhabbet eder. Bu yüzden, her iki yazar da işçilerin nasıl bir yaşam sürdürdüklerinin farkındadırlar ve çalışmada incelenen eserlerde şahit oldukları göçmen bir hayat süren işçileri anlatırken, bir yandan da mevcut koşulları daha iyi hale getirebilmek için neler yapılması gerektiğinden bahsederler.

Toplumcu gerçekçilik, sosyalist ve komünist ülkeler ve partilerce benimsenmiş, edebiyatın amacını toplumsal sorunlara değinmek olarak gören ve bununla da sosyal paylaşımı ve adaleti hedefleyen realist bir kuramdır (bkz. Tekşan, 2011: 330). İncelenen eserlerin yazarlarının yaşadıkları ülkeler komünist devletler değildir fakat her iki yazar da göçmenlerin hayatlarını anlatırken göç olgusu etrafında gelişen olaylarda sosyal adalet ve paylaşımın gerekliliğini vurgularlar. Ancak bu durum eserde sosyal paylaşımı ve adaleti isteyenlerin toplum tarafından huzur bozucu insanlar olarak nitelenmesi şeklinde eleştirilir. *Gazap Üzümleri*’nde emek sömürüsü karşısında göçmenleri bilinçlendirmeye çalışanlara “kızıl, Bolşevik” gibi sıfatlar atfedilir. “Benimle uğraşmaktan vaçgeç. Seni hatırladım. Sen de o sorun çıkaranlardansın.’ ‘Çok haklısın,’ dedi Tom. ‘Ben Bolşeviğim” (Steinbeck, 2010: 200). Romanda önce “Bolşevik” ifadesi kullanılırken daha sonraki sayfalarda hak arayanların “kızıl” oldukları söylenir. “Kızılar gibi konuşuyor, huzursuzluk çıkarmaya çalışıyor” (Steinbeck, 2010: 274). Hatta toprak zengini Bay Hines hak ettikleri ücretleri isteyenlerin kızıl olduklarını söyler ve şöyle der: “Kızıl, biz yirmi beş sent verirken saatte otuz sent isteyen orospu çocuğudur!” (Steinbeck, 2010: 311).

Bereketli Topraklar Üzerinde adlı eserde de oluşturulan karakterler göçmen ırgatları bilinçlendirmeye, birlik olarak sorunları aşmaya çağırırlar. Fakat bu çağrı ne bir yenilik istemek içindir, ne de tamamen mevcut otoriteleri yok etmeye odaklı bir başkaldırıdır. “İsyan etmek ya da karşı çıkmak en temel insani gereksinimler üzerine yükselir” (bkz. Gültekin, 2011: 201). Yalnız bu isyan edenler için “kızıl, komünist” gibi kelimeler kullanılmaz. Ancak, onların hak arayışları da huzursuzluk çıkarmaya çalışan kışkırtıcı kişiler olarak görülmelerine neden olur. “Onun meramı, karavanaları devirtmek ırgada. Irgadı ayaklandırmak” (Kemal, 2012: 155). Zeynel, işçilerin daha iyi yemekleri hak ettikleri düşüncesiyle işçileri örgütlemeye çalışır. Ancak onun bu isteği de ırgat başları tarafından sadece isyan olarak algılanır. Başka bir alıntıda da Zeynel gibi hak arayan insanların diğer işçileri kışkırtıp, işçileri ayaklandırdıkları belirtilir. “Sonra bu Zeynel gibi bir i.e girdi içlerine, üç beş günde baştan çıkardı herifleri...” (Kemal, 2012: 233).

Orhan Kemal’in, eserinde oluşturduğu bu karakterlerin bilinçlendirme çabaları bazı eleştirmenlerce o döneme ait olmayan bir bilincin aşılmanaya çalışılması olarak yorumlanır. 1953 yılında gazetede yayınlanan eserin, bir yıl sonra 1954’te kitap olarak ilk baskısı yapılır. Bu eleştirilerin nedeni eserin 1964 yılında bazı eklemelerle ikinci baskısı yapılan eserin ilk baskısı ile bu baskısı arasında farklar olmasındandır. Fethi Naci bu farklarla ve Orhan Kemal’in işçileri bilinçlendirme kaygısı ile ilgili olarak şu yorumda bulunur;

Romanın birinci baskısı 1954’te, ikinci baskısı 1964’te. Başka türlü söylersek, biri Demokrat Parti dönemine, biri de 27 Mayıs ertesinde. Birinci baskı 288 sayfa, ikinci baskı 427 sayfa. İkinci baskının kapağında yayınevi şöyle demiş: “Yayımlandığı sıralar ‘yılın en başarılı romanı’ sayılan bu kitabı Orhan Kemal, ikinci baskısı için tam bir yıl çalışarak, adeta yeniden yazdı.” Orhan Kemal gerçekten çalışmış roman üzerinde. Önce, birinci baskıdaki şive taklitlerini kaldırarak çok akıllıca bir iş yapmış. Sonra romana yer yer bazı eklemeler yapmış. Bunlardan bazıları gerçekten yararlı, bazı hareketleri ya da psikolojik durumları daha bir aydınlatan ekler; bazıları romanın örgüsündeki yoğunluğu bozan gereksiz uzatmalar (genellikle Pehlivan Ali ilgili olan ekler); bazıları da 27 Mayıs sonrasının getirdiği nispi özgürlük ortamında, Orhan Kemal’in romanla daha fazla sosyal görevler yerine getirmek kaygısıyla yaptığı ekler. Romandaki kişilerin sömürü bilincinden uzak olduklarını belirtmişim. Birinci baskıda Orhan Kemal, belirli şartların sonucu olan bu gerçek duruma sonuna kadar bağlıdır. Oysa ikinci baskıda, “romanyla bilinçlendirme çabası”, zaman zaman var olmayan, var olması mümkün de olmayan bir bilinci göstermesine yol açmış (akt. Ögütçü, 2012: 440).

Fethi Naci ise, bir yandan Orhan Kemal’in söz konusu eserindeki işçiyi bilinçlendirmesini yetersiz ve bireysel çabalara dönük bulunarak eleştirirken, diğer yandan da Orhan Kemal’in bu konuda tamamen gerçekçi davranarak, o dönemdeki

ırgatların anlayabileceği düzeyde ve şekilde bu bilinçlendirmeyi yapmak istediğini belirtir;

Gözleri bireysel çıkar perdesi ile örtülüdür; el yordamıyla bireysel kurtuluş yolları ararlar. Bu bilinç düzeyi, belirli şartların belirlediği bir bilinç düzeyidir. Bunu çok iyi bilen Orhan Kemal, sosyal gerçekliğe, biraz da onların görebildiği, anlayabildiği ölçüde yaklaşmaktadır. Sömürü bilincinden uzak emekçiler, sömürünün en belirgin en yüzeydeki, en somut biçimlerini görebilirler genellikle... (akt. Ögütü, 2012: 439).

Her iki eserde ortak olan bu bilinçlendirme çabaları, toplumcu gerçekçi sanat anlayışının olumlu kahraman tiplerinin yapmak istedikleri açısından benzerlik gösterir. Casy ve Tom'un istediği ile Zeynel ve patoz ustabaşının istekleri aynı amaca hizmet etmektedir; sosyal paylaşım ve adalet. Buna karşın Casy, ücretlerin düşmemesi için grev yaparken öldürülürken, Zeynel ise kötü yemeklerin değişmesi için ırgatları karavanaları devirmeye kışkırttığından ötürü işinden uzaklaştırılır. Esasında onların amacı evlerinden uzakta çalışan işçilerin emeklerinin karşılığı olan ücreti alabilmeleri, hak ettikleri yemekleri yiyebilmeleri için işçileri bilinçlendirmektir:

Buraya çalışmak için geldik. Bize de beş sent vereceklerini söylediler. Çok kalabalıktık. Sonra çıkıp iki buçuk sent vereceklerini söylediler. İnsan bu parayla karnını bile doyuramaz. Bir de çocukları varsa...Biz de bu paraya çalışmayacağımızı söyledik söyledik. Bizi kovdular...Şimdi size beş sent veriyorlar. Sen sanıyor musun ki, buradaki grevi kırdıklarında size beş sent verecekler? (Steinbeck, 2010: 404)

Casy'nin grev yapmasının amacı, ücretlerin düşürülmesini engellemektir ve bu mücadele için grev yapan bir grubun lideridir. Ancak Tom'la bulunduğu gece öldürülünce grev de sona erer. Benzer şekilde Zeynel de ırgatların çok çalıştırılmasına tepki gösterir:

Benim derdim ne? Ekmeklerle yemekler...Bir de patoz dalgası. Kırk beş kişilik patozda otuz beş kişi çalıştırıyor. Günde yirmi saat çalışıyoruz. Ne bu? Makine miyiz? Ben sövüp sayıyorsam, hepimizin menfaatına. Ben de ses çıkarmasam, sonra? (Kemal, 2012: 261).

Bu çalışmada incelenen ve toplumcu gerçekçi bakış açısıyla yazılan her iki eserin ortak olgusu olan göç, eserlerin yazıldıkları dönemde ve yazarların hayatlarında belirgin bir şekilde görülmektedir. John Steinbeck, Pulitzer ödülü alan *Gazap Üzümleri* romanını yazmayı beş ayda tamamlar. Ancak, bu başyapıt iki yıl süren gezilerinin, göçmenlerle kurduğu yakınlığın ve onları gözlemlemesinin bir eseri olarak ortaya çıkar. Yazarın bu gözlemleri ve sürekli farklı yerlere göç ederek

yaşadıkları, onun edebi gücüyle birleşince her dönemde okunması gereken kitaplar içinde olan edebi bir şahesere dönüşür. Diğer yandan Orhan Kemal, daha çocukken zorunlu olarak göç etmiş, daha sonra memleketi Adana'ya gelerek Çukurova yöresine olan göçleri çok iyi gözlemleyebilmiştir. Tüm hayatı boyunca ailesini geçindirebilmek için göç etmiş farklı işlerde çalışmıştır.

Her iki yazarın eserlerini yazdıkları dönemde göç, toplum yapısını derinden etkileyen bir olgudur. *Gazap Üzümleri*, 1929 yılında ülkeyi sarsan borsa çöküşü ile hızlanan ekonomik krizin bir sonucu olarak bankalardan aldıkları borçları ödeyemedikleri için topraklarını kaybeden çiftçilerin ve başkalarının topraklarında kira ile çalışan ancak tarımda makineleşme sonucu işsiz kalan köylülerin Kaliforniya'ya göçünü anlatır. *Bereketli Topraklar Üzerinde* ise köyde toprakları olmadığından para kazanabilmek amacıyla köylerinden Çukurova'ya bir süreliğine göç eden üç arkadaşın ve onlar gibi başka yerlerden gelmiş ırgatların anlatıldığı bir romandır. Gültekin, *Bereketli Topraklar Üzerinde* eserinin göçe dair bütün olguların iç içe anlatıldığı göç romanlarının ilki olduğunu ifade eder (bkz. Gültekin, 2011: 201).

Eserlerdeki göç olayında, göç kuramlarından İtme-Çekme Kuramı'na göre her iki eserde de işsizlik, göç için itici etkindir. Çekici faktör ise Kaliforniya ve Çukurova'nın ılıman iklimi ve verimli topraklarıyla sundukları iş imkânları, her iki eserin yazıldığı dönemde çok fazla sayıda göçmen almasıdır. “Neden batıya, Kaliforniya'ya gitmiyorsunuz? Orada iş her zaman bulunur, havalar da soğuk değildir. Oraya gidip portakal toplayabilirsiniz. Toplanacak bir ürün her zaman bulunur” (Steinbeck, 2010: 36) ifadesiyle Kaliforniya'nın iklimi ve verimli topraklarının göçmenleri göçe teşvik ettiğini belirtir. Benzer şekilde *Bereketli Topraklar Üzerinde* eserinde “ ‘Çukurova'ya gidiyoruz.’ ‘Ben de. Lakin iyi yerdir. Kış ortasında bile günlük güneşlik olur. Suyu tatlı, ekmeği bol’ ”... (Kemal, 2012: 10) ifadeleri de Çukurova'nın iklimi ve verimiyle göçü çektiğini gösterir. Karşılaştırılan eserlerde Kaliforniya ve Çukurova'nın göç almasında her iki bölgenin benzer iklim koşullarına ve verimli topraklara sahip olmaları bulunur.

Başka bir göç kuramı olan Tüketim Teorisi de coğrafi koşulların ve iklimin elverişliliğini göç nedeni olarak görür. Her iki eserde göç edilen yerler benzer şekilde ılıman iklime sahip, pek çok meyvenin yanı sıra pamuk yetiştirilen yemyeşil ovaların

olduğu yerlerdir. Bununla birlikte, hem Kaliforniya’da, hem de Çukurova’da pamuk üretimi göçmenlere iş olanağı sağlar:

Arabalar pamuk tarlalarına doğru gider. Pamuk kampları kurular. Koca kamyonlar treylerler, pamuk yığınlarıyla tepelemesine dolar. Pamuklar tel çitlere yapışır, rüzgâr estikçe topak topak yolda yuvarlanır. Bembeyaz pamuklar çırçır makinesine gider. Koca balyalar sıkıştırılmaya hazırlanır. Pamuklar üstüne başına, sakallarına yapışır. Burnunu sümkür içine kaçmış. Hadi Elini çabuk tut. Karanlık basmadan çantayı doldur. Usta parmaklar topakları arar (Steinbeck, 2010: 431).

Kaliforniya’nın pamuk tarlalarına çalışmak için gelen göçmenler olduğu gibi, Çukurova’nın pamuk tarlalarına çalışmak için Anadolu’nun farklı yerleşim yerlerinden gelen göçmenler de bulunur:

Pehlivan Ali safin sol başındaydı. Yanında Aptal kızı, onun yanında Hürü’nün kızı, onun yanında Hürünün kocası, sonra sırasıyla Kel Meryem, İncirlikli Asiye, Adıyamanlı Fatma, Hüseyin Boşboğaz, Çocuk Fethi ve başkaları. Boy atmış pamukların ince uzun sapları arasındaki zararlı otları çapalayan kazmaların keskin ağızları kupkuru toprağa hep birlikte inip hep birlikte kalkarken, kuru toprak kazmaların altında haş haş ediyordu (Kemal, 2012: 183-184).

Diğer bir göç kuramı olan Birikimli Nedensellik Teorisi de göç olgusunu toprak ve gelir dağılımının dengesizliği ile açıklar. Bu teori açısından bakıldığında da toprakları elinden alınan ortakçılarla, köyde toprağı olmayan köylüler, daha verimli ve gelir seviyesinin daha yüksek olduğu yerlere göç ederler. Nedeni Kaliforniya ve Çukurova’nın gelir dağılımı açısından daha iyi koşullar sunmasıdır. “Belki baştan başlayabiliriz, zengin yeni ülkede... Meyve yetişen Kaliforniya’da. Yeniden başlarız” (Steinbeck, 2010: 91). Bu alıntıyla Kaliforniya’nın zenginliği göçmenleri buraya çekerken, Çukurova’nın zenginliği de ekmeğinin bereketli oluşuyla ifade edilir: “Lakin ekmeği bereketlidir Adana’nın...” (Kemal, 2012: 25). Bir başka alıntıda da Çukurova’nın verimli toprakları için şöyle denir: “Çukurova’da bahar harikadır! Gök masmavi, kırmızı topraklar yemyeşildir. Çukurova’nın bereketli toprağına dört kilo çiğit at, seksen kilo kütlü, yani tohumlu pamuk versin” (Kemal, 2012: 165). Kısacası her iki bölgenin topraklarının verimli oluşu, yoğun olarak göç çekmelerine neden olur:

Ve topraklarından kovulan üç yüz bin göçmen Kaliforniya’ya akın etti. Arkalarında yeni traktörler toprağı kazıyor, ortakçıları kovmaya devam ediyordu. Ve hala akın akın, toprakları ellerinden alınarak evsiz bırakılan, sert, dikkatli ve tehlikeli insanlar geliyordu. ...yeni barbarlar sadece iki şeyin peşindeydi; yiyecek ve toprak (Steinbeck, 2010: 242).

Gazap Üzümleri'nde göçmenler Kaliforniya'ya akın akın gelirken, *Bereketli Topraklar Üzerinde* de trenler dolusu ırgat topluluğu Çukurova'ya gelmektedir. "Mavi şimşekler çakan koyu karanlıklara sicim gibi bir yağmur yağıyor, ırgat yüklü tren, aydınlık pencereleriyle, bozkırda Çukurova'ya doğru akıyordu" (Kemal, 2012: 9).

Eserlerdeki göç olgusu, göçü ekonomik gelişmenin bir parçası olarak açıklayan Neo-klasik Göç Teorileri açısından ele alındığında ise, her iki eserde de göçün temel nedenin ekonomik koşullar olduğu görülür. Bu teoriye göre, yeterli para kazanamayan bireyler, ekonomik olarak daha rahat olabilecek bölgelere göç ederler. "...ben Kaliforniya'nın güzel olacağını düşünmekten kendimi alamıyorum. Hep sıcak orası. Her yer meyveyle dolu, (...) yani hepimiz iş bulur çalışırsak, belki o beyaz evlerden birini satın alırız..." (Steinbeck, 2010: 95). Aynı şekilde Çukurova'ya göç edenlerin de amacı ekonomik olarak daha rahat bir konuma ulaşmaktır. "Yusuf dedim, köyden şehire ne demiye indin? İş gücü sahibi olup için için beşin yoluna bakmak için..." (Kemal, 2012: 360). Sonuç olarak, göç edilen yerlerde iş bulup çalışmak ve para kazanmak göçün temel nedenidir.

Kesişen Fırsatlar Kuramı açısından eserlerdeki göç olgusu değerlendirildiğinde ise farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu kurama göre, göç mesafesi azaldıkça ve göç edilecek yerlerdeki iş imkânları arttıkça daha fazla göçmen göç kararı vermektedir. Ancak *Gazap Üzümleri*'nde, Joad ailesi kamyonları ile yaklaşık bin kilometrelik yolu göze alırlar çünkü Kaliforniya'daki iş imkânlarının çokluğu onları bu bölgeye göçe sevk ederken, ulaşım aracına sahip olabilmeleri bu mesafeyi göze alabilmelerini sağlar:

"Gideceğimiz yolun bin kilometre olduğunu söylüyorlar. Sen ne dersin Tom? Haritada gördüm, koca koca dağlar var. Onları aşacakmıyız. Oraya gitmek ne kadar sürer dersin Tommy?" "Bilmem. Belki iki hafta, eğer şansımız yaver giderse belki de on gün" (...) "Babanda ne kadar çok işçi aradıklarını gösteren bir el ilanı var. Eğer iş çok olmasaydı, bu kadar derde girerler miydi?" (Steinbeck, 2010: 95).

Benzer şekilde, Çukurova ise tarımın endüstrileşmesi sonucu artan fabrikalar ve geniş tarım arazileri nedeniyle eserin yazıldığı dönemde göç alan bir bölge olma özelliği gösterir. Buna karşın, o dönemde Türkiye'de şehirlerarası ulaşım yaygın olarak trenle sağlandığından işçiler trenle göç ederler:

Ertesi gün sabah Adana'ya gelindi. Tıka basa ırgat yüklü tren yorgun bir fişiltıyla durdu. Aralarında Şarkışlalı Yunus, Veli, İflahsızın Yusuf, Köse Hasan, bir de Pehlivan Ali'nin bulunduğu yüzlerce ırgat, beyaz torbaları, kınnapla çeke çeke bağlı yorganlarıyla istasyon betonuna döküldü. Bundan önce Çukurova'ya gelenler önden yürüyerek yol gösteriyorlardı (Kemal, 2012: 28).

Kaliforniya ve Çukurova'ya göçlerin diğer bir nedeni de orada işçi ücretlerinin yüksek olduğu haberinin göç potansiyeli olan bölgelere iletilmesidir. Kaliforniya'da işçi ücretlerinin yüksek ve iş fırsatlarının fazla olduğunu gösteren el ilanları pek çok işsizi ve yoksulu Kaliforniya'ya göçe sevk eder. "Kaliforniya'da ücretler yüksek. Böyle diyen bir el ilanı gördüm" (Steinbeck, 2010: 96). Bu ilanların etkisi şu alıntıda da görülebilir: "Bu adam sekiz yüz işçi istiyor. Kalkıyor bu ilanlardan beş bin tane bastırıyor, yirmi bin kişi de görüyor. Sırf bu ilan yüzünden iki-üç bin kişi kalkıyor oraya gidiyor (Steinbeck, 2010: 197). Çukurova'da ise toprak sahiplerinin görevlendirdiği kişiler çevre illere giderek oradaki halka Çukurova'da o sene iş imkânları ve ücretlerinin fazla olduğunu sözlü olarak iletirler:

Büyük toprak sahipleri doğu illerimize elçiler gönderip tellallar çağırırlar ki: 'Çukurova'da bu yıl iş çoktur. Haftalıklar yüksek, bildikleri gibi değil!' Pek pek birkaç hafta sonra "Urumdan Şamdan" çekilip çekilip gelen ırgat kafilelerin akını başlar (Kemal, 2012: 162).

Ancak her iki eserde insanları göç etmeye yönelten iş ilanları, göçmenlerin emek sömürüsüne maruz kalmaları şeklinde sonuçlanır. Bu duyurular sebebiyle iş ve yüksek ücret için göç edenlerin sayısı çoğalırken bu durum ücretlerin düşmesine neden olur ki asıl istenen de göç sayesinde artan işçi sayısı, ücretleri düşürmektir. İşveren en düşük ücreti verirken, göçmen işçiler de çok zor durumda olduklarından dolayı, az da olsa para kazanabilmek için bu duruma boyun eğerler. Eserlerin yazıldığı dönemlere dair yapılan araştırmalarda iş ilanları ile ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır ancak her iki eserde de iş ilanları göçmenleri o bölgelere çekmektedir. "Ne kadar çok adam toplarlarsa ve topladıkları insanlar ne kadar aç olurlarsa, o kadar az ücret verirler" (Steinbeck, 2010: 197). Aşağıdaki alıntıda da bu durum açık olarak görülmektedir.

Ve göçmenler otoyollarda akmaya devam ettiler. Açlıkları gözlerinde okunuyordu. Satılarının çokluğu ve ihtiyaçlarından başka ne bir iddiaları, ne bir düzenleri vardı. Tek bir iş için on adam kavga ediyor... kavga ederek de ücretleri düşürüyorlardı. O otuz sente çalışmak istemiyorsa, ben yirmi beş sente çalışırım. O yirmi beş sent istiyorsa, ben yirmiye de razıyım.... İşte bu çok iyiydi. Ücretler düşüyor, fiyatlar değişmiyordu. Büyük toprak sahiplerinin keyfi yerindeydi. Yeni göçmenlerin gelmesi için daha çok el ilanı dağıtılıyorlardı. Ve ücretler düşüyor, fiyatlar değişmiyordu. Çok geçmeden hepimiz yeniden köle olacağız (Steinbeck, 2010: 295).

Bereketli Topraklar Üzerinde ise benzer duruma aşağıdaki alıntılarda rastlanmaktadır:

Taşköprü'nün bu yakasında, yüzyıllar görmüş ırgat pazarının ırgat kaynaşan kalabalığına sigaralarının neşeli dumanlarını salarak kahve, çay, nar, koruk şurubu, limonata, buzlu ayran içen 'ağa'lar memnundurlar. Irgat boldur, Çukurova tarlalarındaki işe yetecek insan sayısı insan gücünün çok üstündedir. Haftalıklar düşecek, pamuk ucuza elde edilecektir (Kemal, 2012: 162).

Göçmen işçilerin hak ettiklerinden çok daha azına razı gelmek zorunda kaldıkları şu alıntıda anlaşılır: “Kuru, taş gibi birer kara somun karşılığı, tarlada sabahtan akşama kadar çapa çapalamaya hazırdırlar” (Kemal, 2012: 164).

Göç nedenleri açısından benzerlikler gösteren her iki eser, göç türü açısından da benzerlikler ve farklılıklar arz eder. *Gazap Üzümleri* romanında anlatılan göç gibi *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserdeki göç olgusu tür açısından içgöçtür. Ancak, memleketinde artık kalacak yeri olmayan Joad ailesi, topraksız ve evsiz kaldıkları için zorunlu göç ederler. “Sözcüler kızmaya başlamıştı artık. Gitmeniz gerek. Ama toprak bizim diye bağırıyor ortakçılar. Biz... Hayır toprağın sahibi banka, yani canavar. Gitmeniz gerek” (Steinbeck, 2010: 36).

Bereketli Topraklar Üzerinde romanında ise Yusuf, Hasan ve Ali mevsimlik emek göçünü gönüllü yaparlar ve içlerinden sadece Yusuf memleketine geri dönebilir:

Çukurova'nın mavi göklerinde hafif, beyaz bulutların telaşla geçmeye başladığı sonbaharın fırtınalı günlerinin birinde, İflahsızın Yusuf tahta bavuluyla Adana garına, Ceyhan'dan gelen trenden indi Sağa baktı, sola baktı...Trenler, kara vagonlar sıra sıra diziliydi ama, Sivas'a hangisi gidecekti? (Kemal, 2012: 359).

Romanın bir diğer karakteri Kılıç Usta da para kazanmak için geçici olarak farklı yerlere göç eden başka bir mevsimlik emek göçmenidir:

Kırk beşlik Kılıç Usta, sağlam yapılı, kırpık bıyıklı, Tonyalı biri, beş çocuk babasıydı. Her yıl elinde tahta bavulu, bavulunun içinde malası, su terazisi, şakulü, gurbete düşer, yurdun neresinde ş bulursa gider, aylar ve aylarca o işten öteki işe dolaşır, sonra koynunda çocuklarının rızkı, köyüne döner, pek pek bir, bir buçuk ay, sonra tekrar düşerdi gurbete (Kemal, 2012: 133).

Yusuf her mevsimlik göçmen gibi memleketine geri döner fakat dönecek bir evi olmayan Joad ailesi için göç sürekli hale gelmiştir. “Kovulduk. Traktörle evimizi yıktılar.” “Yani geri dönemezsiniz” (Steinbeck, 2010: 196). Aslında yolculukları esnasında Kaliforniya'da aradığını bulamayıp geri memleketlerine dönen pek çok

göçmenle karşılaşır ancak gidip durumu bizzat kendileri görmek, şanslarını denemek için göçe devam ederler. “Batıya mı gidiyorsunuz?” diye sordu Baba kibarca. “Hayır. Oradan geliyoruz. Eve dönüyoruz. Orda iş bulamadık” (Steinbeck, 2010: 211).

Zorunlu olarak göç eden göçmenleri Kaliforniyalıları mevsimlik göçmen işçiler olarak istemektedirler. Bu yüzden de pamuklar oluncaya kadar göçmenlerin ortalıkta olmalarını istemezler ve onları kovarlar. “Geri dönüp kuzeye gidin. Pamuklar oluncaya dek de geri gelmeyin” (Steinbeck, 2010: 292).

Karşılaştırılan eserlerin yazıldığı dönemde Kaliforniya ve Çukurova bölgesinde göç hareketleri yoğun bir şekilde meydana gelmektedir. Her iki yazar da o dönemdeki kitlesel göç hareketini eserlerinde yansıtmaktadırlar. “İki yüz elli bin kişi dökülmüş yollara...” (Steinbeck, 2010: 125) ve “Sanki tüm ülke hareket ediyor...Tüm ülke göç ediyor. Biz de göç ediyoruz” (Steinbeck, 2010: 174) ifadeleriyle Steinbeck o dönemdeki kitlesel göç hareketini aktarmaktadır. Oklahoma’dan Kaliforniya’ya, Amerika Birleşik Devletleri’nin doğusundan batısına uzanan göç hareketini şu alıntı anlatmaktadır. “Göçmenlerin arabaları ülkeyi boydan boya kat eden otoyola çıktı ve batıya doğru göç yoluna devam etti” (Steinbeck, 2010: 201). Bu kitlesel göçün nedeni ise aşağıda aktarıldığı gibi iş bulabilmektir:

Kampta haber kulaktan kulağa dolaşıyordu. Shafter’de iş varmış. Gece arabalar yükleniyor, altına hücum edercesine, işe doğru büyük bir kalabalık yola çıkıyordu. Ve Shafter’e gerekenin beş katı insan geliyordu. Altına hücum edercesine. İş bulabilmek için gece gizli gizli yol alıyorlardı (Steinbeck, 2010: 244).

Çukurova’ya yapılan kitlesel göç hareketi ise aşağıdaki alıntıda ifade edilmektedir:

Ertesi gün sabah Adana’ya gelindi. Tıka basa ırgat yüklü tren yorgun bir fişiltıyla durdu. Aralarında Şarkışlalı Yunus, Veli, İflahsızın Yusuf, Köse Hasan, bir de Pehlivan Ali’nin bulunduğu yüzlerce ırgat, beyaz torbaları, kınnapla çeke çeke bağlı yorganlarıyla istasyon betonuna döküldü. Bundan önce Çukurova’ya gelenler önden yürüyerek yol gösteriyorlardı (Kemal, 2012: 28).

Çukurova’ya yapılan bu kitlesel göçün nedeni de Kaliforniya’ya olan kitlesel göçle aynı nedenden dolayıdır, yani iş bulabilmek içindir:

Pek pek birkaç hafta sonra “Urumdan Şamdan” çekilip çekilip gelen ırgat kabilelerin akını başlar (...) Analar erkek yüzlü analar, avuçları nasırlı analar, gözlerinde

dökecek yaş kalmamış kupkuru analar, iş ve ekmek haberleriyle dönecek erkeklerinden yana dikmişler gözlerini (Kemal, 2012: 162).

Göçmenlerin göç süreci boyunca pek çok zorlukla karşılaştıkları gerçeği karşılaştırılan her iki eserde de yer almaktadır. Bu ortak zorluklardan bir tanesi konaklama yerlerinin kötü koşullarıdır. Büyük Buhran'ın getirdiği işsizlik ve fakirlik sonucu göç edenlerin şehir kenarlarında kurdukları derme çatma barakalar, dönemin Amerika Birleşik Devletleri başkanı Herbert Hoover'ı ekonomik krizi önlememekle suçlayanlar tarafından Hoover köyü anlamına gelen Hooverville adıyla çağrılmaktadır: "...çünkü her kentin dışında bir Hooverville vardı. Bu sefalet kenti, suyun yanına kurulmuştu; evler çadır bezlerinden, sazlardan ve mukavva kutulardan yapılmıştı...Nedense bu kentlere hep Hooverville diyorlardı" (Steinbeck, 2010: 243). İşte Joad ailesinin göç sürecinde konaklama yerlerinden biri de bu Hooverville denilen yerlerden biridir. Steinbeck, gözlem gezileri sırasında bu yerlerde göçmenlerle birlikte kalıp iş aradığından eserinde bu durumu çok canlı bir şekilde tasvir eder. "Tom, pis çadırlara, kırık dökük eşyalara, külüstür arabalara, güneşin altına serilmiş yataklara, insanların yemeklerini pişirdikleri ateşten kararmış deliklerin üstüne konulmuş kara tencerelere baktı" (Steinbeck, 2010: 254).

Göçmenlerin konaklama yerlerinin kötü koşullara sahip olması durumu Çukurova'ya göç edenler için de söz konusudur. Yusuf, Ali ve Hasan, Köse Topal'ın ahırdan bozma pislik içindeki evinde başka göçmenlerle birlikte kalırlar:

Oturdıkları "ev", iki mahalle aşağıda, mahalle muhtarının bir zamanlar hayvanlarını bağladığı, tabanı hala gübre örtülü, genişçe bir ahırdı. Atsinekleri vızıltılı daireler çizerek uçuşuyorlardı. Harap kerpiç yarı bellerine kadar ıslaktı. Oda ekşi fişki kokuyordu. Üç arkadaştan başka burada daha sekiz ırgat barınıyordu. Bu sekiz ırgat da çalışmak için Çukurova'ya inmiş, Orta Anadolu ya da doğu illerimizdendiler; yakın çırçır fabrikalarında çalışıyorlardı. Ahırın üstü iki kattı. Harap yapının sahibi muhtar, eskiden şalgam turşusu satan fakir biri, Ermeni tehcirinden sonra bu evi nasılsa eline geçirmişti. Sonraları yeni kurulan fabrikalar işçiyi çoğaltmış, barınak sıkıntısı başlamıştı ki, muhtar, ahırdan hayvanlarını çekmiş, işçilere kiraya vermişti (Kemal, 2012: 65).

Çukurova bölgesindeki göçmen işçilerin duraklayıp dinlendikleri konaklama yerleri arasında mezarlıklar da yer alır. "Mezarlıkta ameleler... hayvan ahırlarında yatan ameleler..." (Kemal, 2012: 25). Kitleler halinde göç eden işçilerin ilk konaklama yeri olarak mezarlıkların olduğu aktarılır "...yeni bir ırgat kafilesi yorgun argın geldi, kendini mezarlığın nemli toprağına bıraktı..." (Kemal, 2012: 284).

Her iki eserde saptanan başka bir benzerlik ise, göçmenlerin konaklama ihtiyaçlarından kendine çıkar sağlamaya çalışan insanların varlığıdır. Joad ailesi Kaliforniya yolunda bir kamp alanında kaldıklarında araba başına yarım dolar verirler. Çünkü şerifler yolda park eden arabalara ceza yazdığından göçmenler kamp alanında kalmak zorunda kalırlar.

“Eğer arabayı içeri çekip kamp yapmak isterseniz yarım dolar vermeniz gerek. Su ve odun var. Kimse sizi rahatsız etmez.”

“Biz yolun kıyısında uyuruz, paramız da cebimizde kalır.”

“Geceleri buraya şerif gelir. Başımıza dert açabilir. Eyalette geceleri yolda uyumak yasaktır. Serserilik yasalara aykırıdır.”

“Demek sana yarım dolar verirsem serseri oluyorum ha?” (Steinbeck, 2010: 193).

Diğer yandan, Köse Topal da, evinde kalan ırgatlardan onların yemeklerini yapmak için para alır ancak aldığı paralarla çok ucuza aldığı sebzeler almak için kullanarak kâr eder:

“Toplayın paraları, verin bana, tencerenizi kaynatıvereyim sevabıma!” Paralar toplanır, Köse Topal emmiye verilirdi. Köse Topal sevinçle koşardı pazara. Topla bacağıyla uzun uzun dolaşır, bedavaya yakın düşürdüğü soğuklamış patates, çürümeye yüz tutmuş lahana, pırasaları omuzlar, tutardı ahırın yolunu. Temizlikten filan da anladığı yoktu. Bıçak yerine kullandığı paslı çember parçasıyla sebzeleri leş gibi kokan zifirli tenekesine doğrar, üzerine doldururdu suyu. (Kemal, 2012: 68).

Evinde kalanlar için yaptığı yemekleri, onların izni olmadan başkalarına da satarak, yani onların ödediği yemek parasını sermaye olarak kullanıp para kazanır. “Sahiplerinden habersiz yemek satınca günah olmaz mı?... ‘... Haydar’ın Veli’ye her gün satmıyor musun sahiplerinden habersiz?” (Kemal, 2012: 104).

Göçmenlerin içinde buldukları zor koşulları fırsata çevirenler, aralarında kilometrelerce mesafe de olsa, farklı zamanlarda da olsalar, göçmenlerin içinde bulunduğu koşulları ahlak dışı yollarla para kazanmak için kullanan insanların varlığını her iki yazar da eserlerinde aktarırlar.

Her iki eser arasındaki konaklama koşulları ile ilgili fark ise o dönemde Amerika Birleşik Devletleri’nde göçmenler için devlet eliyle kurulan devlet kamplarıdır. Büyük Buhran’ın izlerinin silinmeye çalışıldığı bu dönemde yeni hükümet evsizlere yardım etmek için farklı yerlerde kamplar kurar. Joad ailesi de bunlardan biri olan Weedpatch kampında kalırlar. Bu kamplarda yaşam düzenli ve rahattır. Tuvalet, banyo ve çamaşır yıkama ihtiyaçları sağlık birimlerinde karşılanır. Öyle ki tuvalet kâğıdı ayrıntısına kadar düşünülen bu kamplarda göçmenlere sosyal

açıdan da destek verilirken dayanışmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Her cumartesi yapılan dans gecesiyle dertler unutulurken, gençler dans edip eğlenmektedirler.

Buradaki kamp bir örgüt. Oradaki insanlar kendilerine bakıyorlar. Bu bölgenin en iyi orkestrası orada. Kantin, aç insanlara kredi açıyor. Beş dolar. Bu kadarlık yiyecek alabilirler ve kamp buna dayanabilir (Steinbeck, 2010: 310).

Öte yandan, Çukurova’da devlet eliyle göçmenlere sağlanan herhangi bir konaklama yeri yoktur. Fabrikada çalışanlar kendi imkânlarıyla kalacak yer bulurken, inşaatta ve tarlada çalışan işçiler konaklama için para ödemezler, gösterilen yerlerde, ahırlarda ya da açık arazide yatarlar. Fakat Çukurova’daki mevsimlik göçmen de güzel banyolarda yıkanabilme, pijama giyip karyolada yatabilme hayalini kurar. “Gece diyorum. Paydostan sonra, güzel duşlar, banyolar olmalı. İnsan güzelce yıkanıp arınmalı, pijamasını giymeli, karyolasına uzanmalı, ooh... Öyle değil mi?” (Kemal, 2012: 268).

Hem *Gazap Üzümleri*, hem de *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserlerde tarımda makineleşmenin göçe olan etkilerinden bahsedilir. Çünkü eserlerin yazıldığı dönemler, her iki ülkede de tarımda makinanın kullanılmaya başlandığı dönemlerdir. Gelişen teknoloji ile tarımın endüstriyelmesi toplumda bazı değişimleri de beraberinde getirmektedir. Makineleşen tarımın toplum ve göçe dair etkilerini her iki yazar da ele almaktadırlar. *Gazap Üzümleri*’nde, tarımda makinelerinin kullanımıyla işsiz kalan ortakçı aileleri göçe iter. “Ve sonra birdenbire makineler onları topraklarından atmış, onlar da otoyollara dökülmüşlerdi (Steinbeck, 2010: 298). Çünkü tarım makineleri pek çok kişinin yaptığı işi yaparak onları işsiz bırakmaktadır. “Ortakçılık sistemi daha fazla yürümeyecekti. Traktörlü bir insan, on iki ya da on dört ailenin yerini alabilirdi” (Steinbeck, 2010: 35) .

Tarımda makine kullanımı ise o dönemde bankaların borç karşılığında topraklara el koymasıyla, arazilerin büyük şirketlerin eline geçmesi ve tek elde toplanan geniş arazileri sahiplerinin makinelerle işlemek istemesindedir. Geniş toprak arazilerinde makinelerin kullanımı bir kesimi işsiz bırakıp göçe zorlaması ve sınırlı sayıda insana o bölgede iş imkânı tanınması durumu *Gazap Üzümleri*’nde ayrıntılı bir şekilde anlatılır. John Steinbeck tarımdaki makineleşmenin ekonomik ve

sosyal yapı üzerindeki etkilerini, böylelikle göçe nasıl ittiğini, aşağıdaki alıntıda görüldüğü üzere eserinde aktarır:

“Günde üç dolar. Bir lokma ekmeğin için sürünmekten bıktım, üstelik onu bile kazanamıyordum. Karım, çocuklarım var. Yemek yemek gerek. Günde üç dolar, hem de trink para”... “Senin üç doların yüzünden hemen hemen yüze yakın insan sokaklara döküldü. Doğru değil mi?” ...“Zaman değişiyor bayım, biliyor musun? Bir-iki ya da beş bin dönüm toprakla bir traktörün olmazsa geçinemezsin” (Steinbeck, 2010: 39).

Tarımda makineleşmenin göçe etkileri *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde de yer alır. Yalnız *Gazap Üzümleri*'nden farklı olarak, tarım makineleri göçmenlerin buldukları bölgelerde değil, gidecekleri yerlerde iş imkânı yaratarak göçe neden olmaktadır. Orhan Kemal, Marshall yardımlarıyla sağlanan tarım makinelerinin o dönemdeki göçlere olan etkisini eserinde yeniliğe ayak uyduranların iş bulabilme durumuyla aktarır. Tarımın endüstrileşmesi, hem makine kullanımında, hem de fabrikalarda göçmenlere iş sağladığından, o dönemde pek çok kişi Adana yöresine göç eder. Traktör kullanmayı öğrenen Yunus Usta, patoz ustaları ve fabrikada iş bulan göçmenler o dönemde tarımda makineleşme sonucu gelişen iş imkânları için göç eden insanlardır. “Çukurova'ya gidiyorum. Kursta on beş kişiydik. İçimizde şehir uşakları da vardı. Lakin imtihanda ben üçüncü geldim. Ben şimdi bütün traktörlerin dilinden anlarım” (Kemal, 2012: 20) alıntısında traktör kullanmayı öğrenen Yunus Usta iş için Çukurova'ya gittiğini belirtir. Diğer yandan Adana'daki çırçır fabrikasında çalışan göçmenler olduğu romanda aktarılır. “...Bu sekiz ırgat da çalışmak için Çukurova'ya inmiş. Orta Anadolu ya da doğu illerimizdendiler; yakın çırçır fabrikalarında çalışıyorlardı” (Kemal, 2012: 65). Orhan Kemal de gençliğinde bu fabrikalarda çalışmış ve işçilerin hayatlarını yakından gözlemlemiştir.

Karşılaştırılan eserlerde tarımda makineleşmenin başka bir sonucu olarak, insanın toprakla olan bağının kopması vurgulanmaktadır. Toprak büyük araziler halinde tek elde toplandığından toprağa sahip olanın toprakla ilişkisi maddi bir ilişkiye dönüşmektedir. Toprak ve ürün ile ilgilenme işini, toprağın sahibinin adına başkaları yapar:

Sonunda çiftçiler, çiftliklerinde hiç çalışmaz oldular. Onlar kağıt üstünde çalışıyorlardı; toprağı, kokusunu, ona dokundukları zaman kapıldıkları duyguları unutturdular; yalnızca ona sahip olduklarını, onunla para kazanıp yitirdiklerini anımsadılar. Kimi çiftlikler öylesine genişledi ki, artık onları bir kişi yönetemiyordu...işçilerin bütün güçleri çalışıp çalışmadıklarını denetleyecek kalfalar gerekliydi (Steinbeck, 2010: 241).

Gazap Üzümleri'nde toprağı yönetenler arabalarla gelip durumu kontrol eden iyi giyimli temsilciler iken *Bereketli Topraklar Üzerinde* eserinde ise spor arabalarla gelen ağalar olarak betimlenir:

...Bir ara küçük ağanın spor arabasının yeniden çalıştığını, tarlaya girdiğini, ağır ağır yürüdüğünü gördü, durdu... “Nasıl gidiyor işler?” “Geçende söyledim gene söylüyorum, buranın işini yirmi günde bitirirsen, dile benden ne dilerse!” ... “Yirmi güne biter mi dersin?” Usta, ırgatbaşıya baktı. Irgatbaşı, “Sen hiç merak etme,” dedi. “İrgada soluk aldırđığım yok sayende” (Kemal, 2012: 247).

Farklı kültürlere sahip insanların göç yoluyla bir araya gelmesi, aynı dili konuşsalar bile, her iki taraf için de zorluklar yaratır. Göç alan yerin halkı göçmeni isteyen ve istemeyen olarak farklı fikirlere sahip olabilirler. Çünkü göçmen yerli halk için iş imkânlarını azaltırken istenmeyen, ama diğer yandan yapılması gereken işler için gerek duyulandır. Göçmeni istemeyenler her türlü toplumsal sorundan göçmeni sorumlu tutarken, onun içinde bulunduğu koşulların zorluklarını onu aşağılayan tarzda dile getirirler. Toplumdaki hırsızlık, suç ya da başka kötülükler için göçmen ilk suçlanacak kişi durumundadır. Büyük Buhran Dönemi'nde göç edenlere “Okie” denilmektedir. Bu lakap, sadece Oklahomalıları değil o dönemde genel anlamda bütün göçmenleri kapsayan bir isimdir (bkz. SAAM, The Great Okie Migration, 14 Mayıs 2018). Yerli halkın Okileri kendinden daha aşağı konumda görmekte olduğı *Gazap Üzümleri* 'nde farklı yerlerde aktarılmaktadır:

“Neyse sen ve ben mantıklı insanlarız. Bu Okilerde ne duygu ne de mantık var. İnsan değiller sanki. Bir insan onlar gibi yaşayamaz. Bu denli pis ve sefalet içinde olmaya dayanamayız. Maymundan farkları varsa ne olayım” (Steinbeck, 2010: 229).

Yerli halk, aynı ülke sınırları içinde doğmuş olsalar bile gelen göçmenleri yabancılar olarak kabul etmektedir:

“Yabancılar. ... Evet bizimle aynı dili konuşuyorlar ama bizden değiller. Nasıl yaşadıklarına bir bak. Hiç biz böyle yaşayabilir miyiz? Asla!..... Güneydeki zenciler kadar tehlikeli bunlar” (Steinbeck, 2010: 245).

Yabancı kabul ettiğı göçmenlerin kitleler halindeki göçü batıdaki yerli halkı korkutur. Aşağıdaki alıntıda göçmeni aşağılarken onlarla birlikte yaşamak istemediklerini de belirtirler:

Otoyollarda göçmen sayısı artmaya başlayınca, batıyı panik kapladı. Mülk sahipleri, mülkleri ellerinden gidecek diye dehşete düştüler... Hiç aç kalmamış insanlar, açların gözlerini gördüler. Hiçbir şeyi asla tutkuyla istememiş olanlar, göçmenlerin gözlerindeki tutku kıvılcımlarını gördüler. Ve kasabalılarla kenar mahallelerde oturan yumuşak başlı insanlar, kendilerini savunmak için birleştiler; savaştan önce

bir insanın yapması gerektiği gibi kendilerinin iyi, işgalcilerin ise kötü olduğuna inandırdılar. Onlar yozlaşmış, cinsi sapıklardı. O lanet olasınca Okiler hırsızdı. Her şeyi çalarlardı. Mülkiyet hakkı diye bir duyguları yoktu.... Buraya pislik, hastalık getiriyorlar. Onları okullarımıza alamayız. Kız kardeşinin onlardan biriyle gezmesini ister misin? (Steinbeck, 2010: 294-295).

Benzer şekilde, *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı romanda ırgatlara iş için ihtiyaç duyulurken onlara köpek gibi muamele yapılması gerektiği ifade edilir:

“İrgata hele ırgata!”
“Heye kardaş...”
“İtoğlu itleri şımartmıyık giden yıllar gibi ha!”
“Tövbe demen mi?”
“İt kapıda zebun gerek hemşerim” (Kemal, 2012: 163).

Şehri kirletmekle suçlanan köylüden memleketine geri dönmesi istenmektedir:

“Hem sana bir şey diyeyim mi? Köyünden de çıkmaya kulak asma!”
Yusuf küçük memurun gerçek yüzüyle karşılaşınca şaşırması:
“Niye?”
“Şehri pislettiğiniz yeter!”
“Biz mi pisletiyoruz?”
“Fazla konuşma, gözü açıklığa da lüzum yok. Yallah, marş!” (Kemal, 2012: 365).

Her iki eserde göçmenlerin yaşadığı diğer bir ortak zorluk, ekonomik olarak zor duruma düşen göçmenlerin açlıkla yüz yüze gelmeleridir. Fakirlik nedeniyle göç edenlerin gittikleri yerde iş bulamayıp paraları bitince açlık sorunu başlar:

Kansas’tan, Oklahama’dan, Texas’dan, New Mexico’dan, Nevada’da ve Arkansas’tan, topraklarının üstüne toz yağın, traktörlerin yerle bir ettiği evlerinden kovulan aileler geldi. Arabaları tıka basa dolu, evsiz barksız ve açtılar. Yapacak bir iş bulma kaygısı içinde, karıncalar kadar huzursuz olan aç insanlar, dağlardan aktılar. Karınlarını doyurabilmek için her türlü zorluğa göğüs germeye hazır dılar (Steinbeck, 2010: 242).

Bereketli Toprak Üzerinde eserinde ise parasız kalan göçmenlerin açlık çekmeleri aşağıdaki alıntıda görülmektedir:

Torbalardaki tandır, yufka dürümleri tükenip çarşı ekmeğine verilecek son kuruşlar da suyunu çektikten sonra, aç çocukların feryadı göğe yükselir... hiç önemli değildir aç çocukların göğe yükselen feryadı. Ölseler bile ne? (Kemal, 2012: 163).

Açlık içinde yaşayan göçmenler, iş bulup para kazanmaya çalışırlar. Ancak, göçmen sayısının çokluğu ücretleri düşürdüğünden sadece biraz ekmek için bile çalışacak haldedirler. Ekonomik açıdan daha iyi konuma gelmek için göç edenler muhtaç oldukları için en azına bile razı olurlar. Onlar için göç, hayatta kalabilme mücadelesine dönüşmektedir. *Gazap Üzümleri* romanında “Ama aç olduğu için para

değil bir somun ekmek karşılığında çalışmaya razı olan beş yüz kişi orada kalmış olacak” (Steinbeck, 2010: 197) alıntısı ile *Bereketli Toprak Üzerinde* eserinde “Kuru, taş gibi birer kara somun karşılığı, tarlada sabahtan akşama kadar çapa çapalamaya hazırdırlar” (Kemal, 2012: 164) alıntısı bu ortak durumu göstermektedir.

İş bulamayan göçmen babaların çocukları, açlık giderek dayanılmaz bir hale geldiğinde, yeterli beslenemediklerinden hasta olup ölürlür. Her iki eserde de yazarlar açlıktan ölen çocukların bulunduğunu aktarırlar. “Çocukları uykusunda bağırıp çağırıyormuş. Barsaklarında kurt var sanmışlar. Müshil vermişler ve çocuk ölmüş. Aslında bütün bağırıp çağırmaları açlıktanmış” (Steinbeck, 2010: 247). Orhan Kemal de göçmenlerin açlıktan ölen çocuklara eserinde yer verir. “Analar, bir deri bir kemik analar, kucaklarında açlıktan ölen yavrularına kana kana gözyaşı bile dökemezler” (Kemal, 2012: 163).

Her iki eserde de göçün zorlu koşulları, toprağından uzak olma, açlık gibi sorunlar sadece çocukların değil, onlar kadar zayıf ve korunmasız olan yaşlıların da ölmesine neden olur. Joad ailesi Kaliforniya’ya gitmek için yola çıktıklarında ilk önce Büyükbabayı kaybederler. “Büyükbaba bu gece ölmedi. Onu evinden ayırdığınız an öldü” (Steinbeck, 2010: 151). Daha sonra Büyükanne vefat eder. “‘Büyükanne öldü.’... ‘Büyükanne’ye elimizden bir şey gelmeyeceğini söyledim. Ölürken ona ailenin çölü geçmesi gerek, dedim” (Steinbeck, 2010: 237). *Bereketli Toprak Üzerinde* eserinde ise “Yaşlılarla aç çocuklar ölür” (Kemal, 2012: 164) ifadesi göç sürecindeki zorluklardan dolayı ölen yaşlıların varlığını ortaya koymaktadır.

Göç süreci, yurdunu terk eden göçmeni ait olduğu yer konusunda ister istemez farklılaştırır. Toprağından kopmuş olan kişi bir yandan gurbette olmanın verdiği üzüntüyü yaşarken, diğer yandan da artık evine de ait olmadığı farkındadır. “Keşke artık evimizi düşünmesem,” dedi Anne. “Artık orası bizim evimiz değil zaten. Keşke unutsam” (Steinbeck, 2010: 340) alıntısında Anne Joad evini özlemekte ancak oraya dönemeyeceğini de bilmektedir. Çünkü onların göçü topraksız kaldıkları ve toprağın yeni sahipleri onları istemediği için zorunlu bir göçtür. Diğer yandan *Bereketli Toprak Üzerinde* romanında Yusuf memleketinden göç eden birinin değişim yaşadığını, artık yurdunda eskisi gibi olamayacağını şöyle ifade eder:

“Ayağın gurbete düştü de alıştın mı, bırak. Her zaman gidersin. Gurbet çağırır, duramaz, mümkünü yok duramaz gidersin. Gitmesen köy yeri batır, bunalırsın. Kendir kement tutamaz seni, gidersin. Gidince de durabilir misin? Ne mümkün? Bu kez sıladır içinde yaf yaf eser, burcu burcu kokar, düşlerine girer. Ah bir gitsem diye can atarsın, ipe çekersin sılayı. Gidersin de, gitmeye gidersin...bu kez gurbettir el eder, çağırır seni. Köydür batır, yüreğindir daralır, daralır, ceviz kabuğu gibi daralır. Buraya ne demeye geldim dersin” (Kemal, 2012: 7).

Gazap Üzümleri romanında Joad ailesi zorunlu göç ettiğinden memleketine dönme gibi bir ihtimalleri bulunmamaktadır. Ancak, Yusuf, Ali ve Hasan mevsimlik olarak göç ettiklerinden evlerine döneceklerdir. Fakat mevsimlik göçmenler de bir başka kültürde belirli bir süre yaşadktan sonra yurtlarına döndüklerinde artık eskisi gibi olamayacaklarının, tamamıyla her iki yere de ait olmadıklarının farkındadırlar. Steinbeck, o dönemde zorunlu göç edenlerin durumlarına bizzat gözlemleyerek tanık olmuştur. Orhan Kemal ise sürekli göç etmek zorunda kalan biri olarak bu hissi eserinde yukarıdaki alıntıdağı gibi aktarmaktadır.

Zorlu göç süreci, birlikte göç edenlerin zaman içinde ekonomik nedenler söz konusu olduğunda birbirlerinden ayrılmalarına neden olur. Bu ayrılmaların temelinde göçün en önemli etkeni iş bulabilme bulunmaktadır. Yalnız bir insanın iş bulması da, barınma sorununu çözmesi de daha kolaydır:

“Ben ve karım ailemle birlikte geldik, dedi. Evdeyken onlardan ayrılacağımızı aklımıza bile getirmezdik. Kuzeye hep birlikte gittik. Sonra biz buraya geldik, onlar yollarına devam ettiler. Şimdi kim bilir nerededirler” (...) “Annem gitmemden hoşlanmayacak.” “Yalnız bir insanın daha fazla iş bulma şansı var gibi geliyor bana.” (Steinbeck, 2010: 272).

Bu durumun *Bereketli Toprak Üzerinde* eserindeki göçmenler için de söz konusu olduğu görülmektedir. “...Hasta hemşeri bekâr damında konulup gidilir mi? Günah be!” “Ne yapsınlar? Onlarınkı de ekmek derdi, geçim derdi. Gözü çıksın” (Kemal, 2012: 101-102).

Karşılaştırılan eserlerde birer doğum gerçekleşmektedir. Rose of Sharon ölü bir bebek doğururken, Hürü ahırda kendi başına sağlıklı bir erkek bebek dünyaya getirir. İki yazar da doğumu, içinde buldukları toplumun değer yargılarına uygun olarak aktarırlar. Rose of Sharon ilk bebeğini doğururken herkes ona yardımcı olmaya çalışmaktadır. Doğurmak, kadın olmanın normal bir sonucu olarak kabul edilir. “Sancılar sıklaşmıştı. Yirmi dakikada bir geliyordu. Rose of Sharon kendini tutamaz olmuştu artık. Sancı geldikçe avazı çıktığı kadar bağıyordu. Komşu

kadınlar, ona bakıp usulca okşuyor ve yeniden arabalarına dönüyorlardı” (Steinbeck, 2010: 467).

Ancak ikinci çocuğunu doğurmakta olan Hürü ise sancının verdiği acıyla sessizce ve yalnız başına kıvrınmaktadır. Eserlerin yazıldığı dönemler düşünüldüğünde, aralarında on beş yıllık fark olmasına rağmen, doğuma bakış açısı olarak Türk toplumu Amerikan toplumundan daha kapalıdır. Özellikle eserde yer verilen koca karakteri kadın konusunda daha da tutucudur. Karısının doğum sancısından kaynaklanan acı dolu inlemesine, dini inançların getirdiği toplumsal baskı nedeniyle kızar:

Yeni bir sancı, iki kat oldu,...Öyle bir an geldi ki, sancıya dayanamadı, derinden derine inledi. Bu inleyiş, yani sesini namahreme duyuruş kocasını deliye çevirdi bir an. Kendini deyyus, pezevenk yerinde görmekten gelen bir öfkeyle karısına öyle bir baktı ki, kadın orada durmaması gerektiğini anladı. Ne yapabilirdi? Bacaklarının arasında ılık ılık bir sızıntı. Kan. Sancı da durmuştu. Az sonra yeniden, hem de öncekilerden daha güçlü geleceğini biliyordu (Kemal, 2012: 180-181).

1954 Çukurova’ında göç halindeki kadın doğum gibi zor bir olayla kendisi başa çıkarken, 1939 Kaliforniya’ında göçmen kadının doğum sancılarına etrafındaki kadın erkek, herkes destek olmaya çalışır. Zaten *Gazap Üzümleri*’nde, Rose of Sharon çok gerekli olmadıkça ya da kendisi istemedikçe çalışmazken, Hürü çapa tarlasından son dakika doğurmak için giderken ayrılır. Doğumdan sonraki gün, ağalar birkaç gün dinlensin dese de, yine tarlada çapa yapmaya başlayacaktır. Çünkü para kazanmak için çalışması gereklidir ve mevsimlik iş bitmeden para kazanmalıdır.

Farklı kültürlerin göç yoluyla bir araya gelmesi, bölgesel anlamda nüfusun ani artışı genellikle ilgili sorunları da beraberinde getirir. Ancak eserlerde güvenlik güçleri, huzursuzluk çıkmasını diye göçmenlere kontrol altında tutmak için sert yöntemlere başvuran güçler olarak tasvir edilir. *Gazap Üzümleri* adlı eserde zayıf olan göçmen halk, hakkını aramak istediğinde ilk önce polis müdahalesi ile karşılaşır:

“Bütün gün bağırdılar. Eyalet polisi duruma el koydu. O kurnaz insanların canlarını çıkartıyorlar. İşittiğime göre uzun boylu zayıf bir orospu çocuğu varmış herifleri kıskırtıyormuş. Bu gece yakalayacaklarını söylüyorlar. Herhalde onu ele geçirince parçalarlar” (Steinbeck, 2010: 398).

Ancak, *Bereketli Topraklar Üzerinde* eserinde jandarmanın göçmenleri kontrol altında tutmak için şiddet kullandığı iddiası sadece ırgatlar arasında korku

salarak olası bir başkaldırıyı engellemek için yayılmış bir söylenti şeklindedir. “Karavaneleri devirince cendirmeler gelirmiş, pek döverlermiş, kötü döverlermiş” (Kemal, 2012: 277).

Her iki eserde de yazarlar, göçmenlerin içinde buldukları durumdan yola çıkarak kültürlerin dini inançlarını sorgularlar. Steinbeck, bir papaza inancını sorgulatırken, bundan sonra neye inanması gerektiğini bilmeyen papazın ağzından Tanrı'nın olaylara müdahale etmediğini ifade eder.

“İnsanlar bir parça kemiğe açlar, bulduklarında da karınları doymuyor. Açlığa dirençleri kalmayınca da kendileri için dua etmemi istiyorlar. Kimi zaman yapıyorum bu işi....Dua ederdim ve tüm dertlerin sinek kâğıdı gibi duaya yapışacaklarını ve duayla birlikte dertlerin de geçip gideceğini sanırdım. Ama artık dua etmenin de bir işe yaramadığını anlıyorum. ... Dua insanların karnını doyurmaz.... Yüce Tanrı da ücretleri hiç yükseltmiyor” (Steinbeck, 2010: 259-260).

Orhan Kemal ise, eserinde halkın dini inancını eleştirirken, açlıktan ölen çocuklarına sabır gösteren insanların, bu durumu değiştirmeye çalışmamalarını, dini inançlarının sabır ve tevekkül denen kavramlarından kaynaklandığını belirtir. Bu durumu değiştirmeyen yaratıcının onları unuttuğunu belirtir. “Kul acımaz bunlara, Allah acımaz. Allah'ın unuttuğu insanlardır bunlar. Peygamberler kitap dolusu sabır, tevekkül, kanaat getirmişlerdir bunlara. Hiçbir işe yaramayan, hiçbir işe yaramayacak olan sabır, tevekkül, kanaat!” (Kemal, 2012: 162). Her iki eserde mevcut koşulların zorluğundan habersiz, müdahale etmeyen bir yaratıcı anlayışı dillendirilir.

Alıntılardan da görüldüğü üzere, her iki eserin yazıldığı zamanlar on beş yıllık bir fark arz ederken, birbirinden çok uzaklarda olan bu iki ülkenin insanları, iş bulup ailelerini geçindirmek için kitleler halinde, verimli topraklara ve ılıman iklime sahip, iş imkânlarının bol olduğu yerlere göç ederler. Her göç olayı birbirinden farklılıklar gösterse bile her iki yazar da, eserlerinde göçe dayalı olarak meydana gelen toplumsal değişimi gözlemlerine ve hayat tecrübelerine dayanarak benzer şekilde aktarırlar.

SONUÇ

Bu karşılaştırmalı edebiyat çalışmasında Amerikan edebiyatının dünyaca ünlü yazarı John Steinbeck'in Pulitzer ödüllü orijinal adı *Grapes of Wrath* (1939) olan ve Türkçe'ye *Gazap Üzümleri* olarak çevrilen romanı ile Türk edebiyatının önemli yazarlarından Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1954) adlı romanı çoğulcu inceleme yöntemi kapsamında, sosyolojik ve pozitivist inceleme yöntemlerinden yararlanılarak göç ve insan olgusu açısından ele alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde öncelikli olarak karşılaştırmalı edebiyat bilimi üzerinde durularak, çalışmanın amacına uygun olarak kullanılacak yöntemler sunulmuştur. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin kapsamının açıklandığı bu bölümde karşılaştırmalı edebiyat ekollerine de yer verilerek karşılaştırmalı çalışmaların nasıl ve neden yapıldığı açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan çoğulcu yöntemle birlikte onun kapsamında kullanılacak olan sosyolojik ve pozitivist yöntem hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde eserlerin yazıldığı dönemler anlatılmıştır. Buna göre *Gazap Üzümleri* romanının yazıldığı 1939 yılı öncesinde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ekonomik, sosyal ve siyasi koşullar üzerinde durulmuştur. Bu bölüm iki alt başlığa ayrılarak o dönemde Amerikan halkını derinden etkileyen Büyük Buhran Dönemi'nin ekonomik ve siyasi nedenleri ile toplum üzerindeki etkilerine ve sonuçlarına değinilmiştir. 1939 öncesinde Amerikan halkının başka bir sorunu olan toz fırtınalarının ve tarımda makineleşmenin etkileri de diğer bir alt başlıkta ele alınmıştır. Bu bölümün ikinci ana başlığında ise *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserin yazıldığı 1954 yılı öncesinde Türkiye'deki ekonomik, siyasi ve sosyal koşulları ele alınmıştır. Bu bölümün üçüncü ana başlığı altında ise eserlerin ortak olgusu olan göç kavramı açıklanmıştır. Göç kavramının alt başlıkları olarak göç kuramları ve göç türleri de kısaca anlatılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yazarların hayatları ve incelenen eserleri göz önünde bulundurularak sanat anlayışları hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın karşılaştırma bölümünü oluşturan dördüncü bölümde ise ilk önce karşılaştırılan eserlerin kısa özetlerine yer verilmiştir. Daha sonraki alt başlıkta ise

Gazap Üzümleri ve *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı romanlarda göç ve insan olgusu tek bir başlık altında göç kuramları ve tipleri, eserlerin yazıldığı dönemdeki ekonomik, siyasi ve toplumsal koşullar ile yazarların biyografileri esas alınarak çoğulcu inceleme yöntemiyle karşılaştırılmıştır.

Eserlerin arasındaki benzerliklerin ortaya konulduğu bu bölümde, öncelikle her iki eserin de toplumcu gerçekçi tarzda romanlar olduğu üzerinde durulmuştur. Her iki eser de dönemin koşullarını sunarken, dönemin işçi sınıfının içinde buldukları kötü koşulları nasıl değiştirebileceklerini anlatmaktadır. Her iki eserde de toplumun bilinçlendirilmesi ve işçi sınıfının değişip dönüşmesi için onlara öncülük eden ve yol gösteren toplumcu gerçekçi eserlerin karakterlerinin yaratıldığı görülmüştür. *Gazap Üzümleri*'nde Casy ve Tom, *Bereketli Toprak Üzerinde* ise Zeynel ve patoz ustabaşı işçilerin zor koşulları birlik olup direnerek değiştirebileceklerini aşarlar. Bu birlik olup direnme çağrıları, *Gazap Üzümleri*'nde huzur bozucu komünistlerin çağrısı olarak değerlendirilir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* eserinde ise siyasi çağrışım yapan kelimelere yer verilmeden, olumlu kahraman tiplerinin kışkırtıcı ve huzur bozan kişiler olarak nitelendirildikleri görülmektedir. İşçileri bilinçlendirmek her iki eserde de “kışkırtıcılık” olarak benzerlikler gösterse de “komünizm, kızıl” gibi sıfatlara Orhan Kemal eserinde yer vermez. Bu durum yazarın hayat hikâyesine bakıldığında, Nazım Hikmet kitapları okuduğu için cezaevine düşmesinden dolayı mevcut koşullarda bu kelimeleri kullanmayı sakıncalı görmüş olması ve eserin ikinci baskısı yapıldığı dönemde de böyle kelimelerin kullanımına çok rahat bir ortam sunmaması ile açıklanabilir. Ancak her iki eserdeki kışkırtıcı olma durumlarına bakıldığında, benzer şekilde karakterler sosyal adalet için halkı bilinçlendirmek istemektedirler.

Bu bölümde eserlerin karşılaştırılması sonucu göç ve insan olgusunun her iki eserde de benzer şekilde ele alındığı görülmüştür. Göç kuramlarında her göç olayının birbirinden farklılıklar arz ettiği belirtile de çalışmada karşılaştırılan eserlerde anlatılan göç olayları benzerlikler göstermektedirler.

Bu benzerliklerin ilki, ekonomik olarak zor durumda olmanın insanı göçe itmesidir. Göçün itici nedeni olan işsizlik, farklı ülkelerde ve farklı zamanlarda yaşansa bile göçe neden olmaktadır. *Gazap Üzümleri* adlı eserde Joad ailesi ve başka göçmenler Büyük Buhran Dönemi ve toz fırtınaları sonucu işlerini kaybettikleri için

göç etmek zorunda kalırlar. Benzer şekilde *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde Ç. Köyü'nün gençleri gibi başkaları da köylerinde ekonomik durumları iyi olmadığından para kazanmak için göç ederler. Her iki eserin yazıldığı dönemlerde kitlesel göç hareketleri bulunmaktadır ve yazarlar eserlerinde bu durumu aktarmaktadırlar.

Eserlerdeki göç olgusu benzer şekilde yazarların hayatlarında da görülmektedir. Steinbeck, üniversiteyi bıraktıktan sonra bazı işlerde çalışmış ve evlendikten sonra ailesinin evine yerleşmiş ancak daha sonra yine defalarca yer değiştirmiştir. En önemlisi de *Gazap Üzümleri* adlı eserini yazmadan önceki iki yıl boyunca göçmenleri yakından gözlemleyip onlarla birlikte iş aramıştır. Bu tecrübesi gazeteye yazı yazmak amacıyla bilgi toplamak için bile olsa, sonuçta o da gazeteden para alabilmek için göç süreci içinde yer almıştır. Öbür yandan Orhan Kemal için göç, tüm hayatının şekillenmesinde en büyük etkenlerdendir. Babasının siyasi sürgünü ile başlayan göçmen hayatı sayesinde göçmenlerle ve işçi sınıfıyla tanışmıştır. Bir aile kurduktan sonra da iş bulmak amacıyla sürekli olarak yer değiştirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, iki eserde ortak olan göç olgusu, her iki yazarın hayat hikâyelerinde de ortaktır. Her iki yazar şahsen deneyimledikleri göçe ve göç sürecinde gözlemlediklerine dayanarak eserler ortaya koymuşlardır.

Eserlerin ortak olgusu göç, temelde ekonomik nedenlerle başlar ancak göçe dair başka bir ortak neden de tarımda makineleşmedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1930'lu yıllarda tarımda makineleşmenin mevcut tarım işlerini azaltması sonucu ortakçılar göç etmek zorunda kalırlar. İçlerinden sınırlı sayıda kişi tarım makinelerini kullanarak göç etmeden geçimini sağlayabilir. Diğer taraftan, Türkiye'de Marshall yardımı ile desteklenen tarımda makineleşme, bu alanlarda iş imkânları sağlar. Eserde traktör ve patoz kullanmayı öğrenenler iş için Çukurova'ya göç ederler. Ancak, görüldüğü üzere *Gazap Üzümleri* adlı eserde tarımda makineleşme işsizlik yaratarak insanları göçe iten bir etkenken, *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı romanda tarım makinaları yeni iş imkânları yarattığından insanları göçe çeken etken olarak bulunmaktadır.

Tarımda makineleşmenin insanlar üzerindeki bir başka etkisi ise insanın toprakla bağının kopmasıdır. Geniş araziler halindeki tarım alanlarının işlenmesi tarım makinaları ile sağlanırken toprak sahipleri toprakla uğraşmazlar. Benzer

şekilde onlar için toprakla ilgilenen kişiler bulunmaktadır. Toprak sahibi zenginlerin temsilcileri ya da küçük ağalar arabaları ile uğrayarak sadece üretim durumunu kontrol ederler.

Eserlerde göç etmek istenilen yerler, pek çok açıdan benzerlikler göstermektedirler. Kaliforniya ve Çukurova ılıman iklime ve verimli topraklara sahip yerler olmalarından dolayı benzer ürünlerin yetiştirilebildiği coğrafyalardır. Her iki eserde de tarım işçileri pamuk tarlalarında çalışırlar. *Gazap Üzümleri*'nde Joad ailesi pamuk toplarken, *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde de Ali, pamuk tarlasında çapa yapar. Bu bölgelerin verimli arazileri her iki yerdeki göçmenlere farklı iş olanakları sunar. Joad ailesi şeftali toplarken, Ali buğday tarlasında harmanda çalışır. Gelir açısından daha iyi koşullar ve daha fazla iş olanağı sunan yerler göç çeken coğrafyalardır ve her iki eserde de bu durum benzer şekilde aktarılmaktadır. Tek fark ise o dönemde Çukurova'da fabrikaların iş imkânı sunarak insanları göçe çekmesi durumudur. Kaliforniya'ya yapılan göçte ise fabrikalar göçü çeken etken olarak eserde yer almamaktadır.

Her iki bölgenin göç almalarındaki başka bir benzer neden ise bu bölgelerin iş fırsatları ile dolu olduğu haberinin göç etme potansiyeli olanlara duyurulmasıdır. Joad ailesi her yerde olan turuncu el ilanlarında Kaliforniya'da pek çok işçiye ihtiyaç duyulduğunu haber alırlar. Diğer taraftan Çukurova'da ağalar, çevre illere o sene çok fazla ırgata ihtiyaçları oldukları haberini yayarlar. Yazılı ve sözlü olan bu duyurular pek çok göçmeni iş umuduyla o bölgelere çekerken, bu duyuruları yapmalarındaki asıl niyetlerinin farklı olduğu sonradan öğrenilir. Bu niyetlerin ortak noktası ise her iki eserde de göçmen işçi sayısının çokluğundan faydalanarak işçi ücretlerinin düşürülmesi ve böylece üreticinin daha ucuza işini yaptırabilmesidir. Her iki eserde de işçi ücretleri düştükçe göç edenler daha azına razı olarak ve hatta sadece ekmek için bile çalışabilecek hale gelirler. Böylelikle bu duyular iki eserde de göçmen işçinin emek sömürüsüne maruz kalması şeklinde sonuçlanmaktadır.

Karşılaştırılan eserler göç türleri bakımından da benzerlikler ve farklılıklar gösterirler. *Gazap Üzümleri*'nde bahsedilen göç türü zorunlu, sürekli, içgöç olarak sınıflandırılırken, *Bereketli Toprak Üzerinde* ise gönüllü, mevsimlik, geçici içgöç olarak tanımlanır. *Gazap Üzümleri*'nde Joad ailesinin göçü sürekli hale gelir. Kaliforniya'ya giderken Kaliforniya'da aradığını bulamayıp memleketlerine geri

dönen ailelere rastlarlar, ancak Joadlar Kaliforniya’da şanslarını denemek için oraya doğru göç etmeye devam ederler. Diğer eserde ise Kılıç Usta ve Yusuf her mevsimlik göçmen gibi memleketlerine geri dönerler. Eserlerin anlattığı dönemlerde her iki coğrafyada da kitlesel göç hareketleri bulunmaktadır ve eserlerde bu durum yansıtılmaktadır.

Her iki eserde de göçmenlerin konakladıkları yerler benzer şekilde kötü koşullara sahiptir. *Gazap Üzümleri*’nde göçmenler kötü koşullarda, kendi yaptıkları derme çatma barakalarda kalırlarken, *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında ise ahırdan bozma, hayvan dışkılarının hala zeminde görülebildiği bir evde kalırlar. Konaklamaya dair eserlerdeki fark ise John Steinbeck’in o dönemde devlet yardımıyla yapılan göçmen kamplarını eserinde yer vermesidir. Orhan Kemal ise göçmen işçilerin mezarlıklarda konakladıklarını da aktarır.

Eserlerde başka bir benzerlik ise göçmenlerin ihtiyaçlarını para kazanmak için kullanan kişilerin varlığıdır. Kaliforniya yolundaki göçmenlerden yolda kamp kurmalarının kanuna aykırı olduğunu belirterek araç başına yarım dolar alan kamp yeri sahibi ile ahırdan bozma evinde kalan göçmen işçilerden yemek yapmak için para alıp daha sonra yaptığı yemekleri onların haberi olmadan başkalarına da satan Köse Topal, göç sürecindeki insanların sırtından geçinmeye çalışan insanlar olarak aktarılırlar.

İncelenen eserlerde göç sürecindeki zorluklar bakımından benzerlik göstermektedir. Her iki eserde de göç alan yerler göçmeni istemezler. Toplumda suçlu potansiyeli olarak görülen göçmenler, buldukları yeri kirletmekle suçlanırlar. Göçmenler her iki eserde aşağılanan, istenmeyen konumundadır.

Eserlerde göçmenler, göç sürecinde açlıkla karşılaşır. Ekonomik nedenlerle göç edenler gittikleri yerde ekonomik açıdan daha çok zorlukla karşılaşır. Her iki eserde ücretlerin düşmesi, onların kazançlarının azalmasına sebep olurken, açlık yüzünden sadece ekmek için bile çalışmaya sevk eder. Ancak, beslenme yetersizliğinden dolayı çocuklar daha fazla dayanamayıp ölürlere. Açlık ve göç sürecindeki zorlukların, yaşlıların ölümüne de yol açtığı her iki eserde tespit edilen benzerliklerdendir.

Eserlerde bir başka ortak nokta ise göçmenin gurbette olmanın hüznünü yaşarken, bundan sonra her iki yere de ait olmadığının farkına varmasıdır. Zorunlu olarak göç eden Joad ailesinin anne karakteri evini özlemektedir. Yeni koşullara alışmadığı gibi geri dönemeyeceğini bilmek onu üzer. Diğer yandan Yusuf, gurbette olmanın insanı değiştirdiğinin, mevsimlik olarak göç edilse bile memleketine döndüğünde artık kendisinin eskisi gibi olamayacağını bilincindedir.

Eserlerdeki bir başka benzerlik ise ekonomik nedenlerle başlayan göç sürecinde iş bulma ve para kazanma söz konusu olduğunda birlikte göç edenlerin ayrılmalarıdır. Noah dere kenarında yaşamak için, Connie yalnız göç etmek istediği için diğerlerinden ayrılırlar ve onların bu ayrılışları o dönemde ailelerin parçalanışı anlatmaktadır. Başka bir göçmen olan Floyd, yalnız bir insanın göç sürecinde daha çok iş fırsatı yakalayabileceğini söyler. Yusuf ve Ali ise hasta olan arkadaşlarını inşaatta çalışmak için arkalarında bırakıp giderler.

Karşılaştırılan eserlerde birer doğum gerçekleşmektedir. Her doğum, o kültürün doğuma bakışı ile aktarılmaktadır. *Gazap Üzümleri*'nde doğum, normal bir olay olarak algılanıp anlatılır. Hamile kadın istemedikçe ve gerçekten çok ihtiyaç olmadıkça çalışmaz. *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde ise doğumun utanılması ve bu nedenle saklanması gereken bir olay olarak görüldüğüne yer verilir. Bu durum baba karakterinin dini ve örfi açıdan kadına ve doğuma bakışını yansıtmaktadır. Hamile kadın doğuma kadar ve hatta hemen sonrasında çalışmaktadır.

İncelenen eserlerde güvenlik güçleri, göçmenler sorun çıkartmasın diye şiddete başvurarak kontrolü sağlayan güçler olarak anlatılır. *Gazap Üzümleri*'nde hak arayan işçiler polisin müdahalesi ile karşılaşırken, *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eserde ırgatın ayaklanması durumunda jandarmanın isyan edenleri dövdüğü ile ilgili sadece ırgatlar arasında bir söylenti bulunmaktadır.

Karşılaştırılan eserlerin son ortak noktası ise eserlerde her iki yazarın kültürlerde baskın olan dini inancı sorgulamalarıdır. Birinde Tanrı ve diğerinde Allah olarak anılan yaratıcılar, bu zor koşullara müdahale etmemekle eleştirilirler.

Kısaca özetlemek gerekirse, biri Amerikan edebiyatına diğeri ise Türk edebiyatına mensup yazarlar tarafından yazılan eserlerdeki göç ve insan olgusu karşılaştırıldığında pek çok benzerlik olduğu saptanmıştır. İncelen eserlerin toplumcu gerçekçi bakış açısıyla yazılmış eserler olmalarından dolayı yansıttıkları dönemleri ve yazarlarının biyografilerini göz önünde bulundurarak karşılaştırma yapılması gerekli görülmüştür.

Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ışığında yapılan bu çalışma, farklı ülkelerin yazarları olan John Steinbeck ve Orhan Kemal'in eserlerinde aktardıkları göç olgusunun, farklı coğrafyalarda gerçekleşse bile neden ve süreç açısından benzerlikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Ekonomik nedenlerle başlayan göç sürecinde, göçmenlerin tercih ettikleri coğrafyaların, iklim, üretim ve iş fırsatlarının çokluğu bakımından benzerlikler gösterdikleri tespit edilmiştir. Tarımda makineleşmenin toplumun üzerindeki etkisinin olduğu eserlerde aktarılırken, bu yeniliklerin toplumda bireyleri göç etmek zorunda bıraktığı görülmüştür. Bu zorunluluk iş imkânlarını azaltarak iş için başka yerlere göç etmek ya da tarım makinelerinin yarattığı yeni iş imkânlarına kavuşmak için göç etmek şeklinde sonuçlanabileceği eserlerde aktarılmıştır.

Her iki eser de toplumcu gerçekçi eserler olarak, göçmen işçilerin hakları konusunda bilinçlenmesi için yaratılan karakterler yoluyla birlik olma çağrısı yaparlar ve bu duruma benzer şekilde yer verirler. Ancak, her iki eserde de işçilerin emek sömürüsüne maruz kaldıkları saptanırken, bu bilinçlenme çağrılarının toplum tarafından huzursuzluk çıkarma çabaları olarak algılandığının eserlerde benzer şekilde aktarıldığı görülmüştür. Sonuç olarak, farklı coğrafyalarda benzer koşulların göçe ittiği insanların göç sürecinde benzer zorlukları yaşadıkları, toplumu gözlemleyerek ve hatta göç olayını bizzat yaşantılarında tecrübe eden yazarların da benzer eserler ürettikleri bu çalışma ile tespit edilmiştir.

Şu ana kadar yüksek lisans ve doktora tezi olarak John Steinbeck ve Orhan Kemal'in eserleri karşılaştırılmamıştır. Çalışılan yazarlar açısından bir ilk olan bu karşılaştırmanın, daha sonra aynı yazarların farklı eserlerinin karşılaştırılacağı çalışmalara zemin hazırlayacağı düşünülmektedir. Her iki yazarın toplumcu gerçekçi tarzda eserler vermelerinden dolayı ortak temaların olduğu başka eserleri de bulunmaktadır. Bu eserler detaylı olarak incelenip karşılaştırıldığında, farklı

toplumlardaki insanların, ortak olgularda insan olmanın gereği olarak benzer davranışlar sergiledikleri ve toplumcu gerçekçilik akımını benimseyen yazarların benzer eserler ürettikleri görülecektir.

Bu karşılaştırmalı çalışmada, Amerikan ve Türk edebiyatının iki önemli yazarının, yazdıkları dönemde büyük beğeni toplayan eserleri karşılaştırıldığında, farklı coğrafyalarda yaşayan insanların, toplumu değiştiren göç olayında, birbirlerinden farklı zaman ve mekânlarda olsalar bile, insan olmaktan dolayı benzer tepkiler verdikleri ve yarattığı eseri ile toplumun gerçeklerini olduğu gibi yansıtırken halkı bilinçlendirme niyetinde olan toplumcu gerçekçi yazarların göç olgusunu ve göç sürecindeki insanı benzer şekilde aktaran eserler yarattıkları sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Acar, M. (2008). "Kriz Kimin Krizi: Piyasanın mı, Devletçiliğin ve Kumandacılığın mı?" *Liberal Düşünce*, Yıl: 13, Say: 51-52,(Yaz-Sonbahar), ss. 5-24.

Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Akşin, S. Koçak, C. Özdemir, H. vd. (2007). "İktisat Tarihi", (Ed. Boratav, K). *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, ss: 297-379, Cem Yayınevi, İstanbul.

Aydın, K. (1999) *Karşılaştırmalı Edebiyat, Postmodern Bağlamda Algılanışı*, Birey Yayınları, İstanbul.

Aytaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Aytaç, G. (2003a). *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul.

Aytaç, G. (2003b). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul.

Bhandari, P. (2004). "Relative Deprivation and Migration in an Agricultural Setting of Nepal", *Population and Environment*, C: 25, No: 5, pp. 475-499.

Bezirci, A. (2006). *Orhan Kemal - Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları-*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

Bezirci A.ve Albayrak H. (1977). *Orhan Kemal*, Cem Yayınevi, İstanbul.

Bölükmeşe, E. (2009). "Barbara Frischmuth'un "Das Verschwinden des Schattens in der Sonne" Eseri ile Emine Sevgi Özdamar'ın "Seltsame Sterne starren zur Erde" Eserlerinde Yabancı İmgesi" Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir.

Çağlayan, S. (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen ilişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 17, ss. 67-91.

Çağlayan, S. (2013). "Göç Kavramı ve Kuramları". *Kent Sosyolojisi*, (Ed. Fatime Güneş). T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

Çakır, S. (2011). “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, ss. 129-142.

Çamurcuoğlu, G. (2009). “Türkiye Cumhuriyeti’nin Toprak Reformu ve Milli Burjuvazi Yaratma Çabası”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, ss. 161-178.

Çelik, F. (2005). “İç Göçler: Teorik Bir Analiz”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 14, S: 2, ss.175-179.

Çetişli, İ. (2008). *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Enginün, İ. (1999). *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Erkman-Akerson, F. (2010). *Edebiyat ve Kuramlar*, İthaki Yayınları, İstanbul.

Etzo, I. (2008). “Internal Migration: A Review of the Literature”, *University of Cagliari, Munich Personal RePec Archive*, May, No: 8783, pp.1-27.

Eyigün, R. Y. (2006). “Orhan Kemal’in Hayatı, Eserleri ve Orhan Kemal Uyarlamalarının Türk Sinemasındaki Yeri”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gezgin, M. F. (1991). “İşgücü Teorileri”, *İstanbul Sosyoloji Konferansları*, Sayı 23, ss. 31-50.

Güllüpınar, F. (2013). “Göç Olgusu ve Uluslararası Göç Kuramları” *İnsan ve Toplum*, (Ed. Nadir Suğur). Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.

Gültekin, M. N. (2011). “Orhan Kemal’in Romanlarında Modernleşme, Birey ve Gündelik Hayat”, Everest Yayınları, İstanbul.

Güreşçi, E. (2011) “Türkiye’de Köyden Kente Göç ve Düşündürdükleri”, *Sosyoekonomi*, 2011-MI, C: 15, No: 15, ss. 125-135.

Hornbeck, R. (2012). "The Enduring Impact of the American Dust Bowl: Short- and Long-Run Adjustments to Environmental Catastrophe", *American Economic Review*, 102849, ss.1477-1507/102849, ss.1477-1507.

Jennissen, R. P. W. (2004). *Macro-Economic Determinants of International Migration in Europe*, Dutch University Press, Amsterdam.

Kavita, (2015). *Social Realism In John Steinbeck's The Grapes of Wrath*, *International Journal of English Language, Literature And Translation Studies (IJELR)*, Vol. 2, Issue 4, pp. 191-194.

Kefeli, E. (2006). "Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C: 4, No: 8, ss. 331-350.

Kemal, O. *Avare Yıllar*, 11. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2000.

Kemal, O. *Bereketli Topraklar Üzerinde*, 26. Basım, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.

Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi, İİBF Dergisi*, C: 3, No: 3, ss. 163-184.

Lee, E.S. (1966). "A Theory of Migration", *Demography*, Vol. 3, No. 1, ss. 47-57.

Masdar, F. (2011). "Türk Sinemasında Orhan Kemal Uyarlamaları: Yedi Örnek", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi*, Van.

Massey, D. S. et. al. (1993). "Theories of International Migration: a Review and Appraisal", *Population and Development Review*, V: 19, N: 3, pp. 431-466.

Moran, B. (2003). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Oktar, S. ve Varlı, A. (2010). "Türkiye'de 1950-1954 Döneminde Demokrat Parti'nin Tarım Politikası", *Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi*, C: 28, No: 1, ss. 1-22.

- Öğütçü, I. (2012). *Zamana Karşı Orhan Kemal*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, M. (2010). “Türkiye’de İçgöçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, ss. 245-264.
- Potter, L.A. (2003). “Letter from President Lyndon B. Johnson to John Steinbeck”, *Social Education*, Washington, 67(4), pp. 196-199.
- Ravenstein, E. G. (1885). “The Laws of the Migration”, *Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 48, No. 2, pp. 167-235.
- Rousseau, A.M. ve Pichois Cl. (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat*, (Çev. M. Yazgan). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Sakallı, C. (2006). *Karşılaştırmalı Yazınbilim ve Yazınlararasılık / Sanatlararasılık Üzerine*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Sinha, B.R.K. (2005). “Human Migration: Concept and Approaches”. *Földrajzi Értésítő LIV. Évf. 3-4. FÜZET*, pp. 403-414.
- Steinbeck, J. *Gazap Üzümleri*, Çeviren: Gülen Fındıklı, 11. Basım Remzi Kitabevi, 2010.
- Stouffer, S. A. (1940). “Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance”, *American Sociological Review*, Vol. 5, No. 6. pp. 845-867.
- Tekşan, M. (2011). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Kriter Yayınları, İstanbul.
- Türkçe Sözlük, (2011). haz. Şükrü Haluk Akalın, (ve başk.), 11. Baskı, Türk Dil Kurumu, Ankara,
- Uğurlu, N. (2002). *Orhan Kemal’in İkbal Kahvesi*, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- Ümit, A. ve Öğütçü, I. (2012). “Yaşam ve Sanat Serüvenim” , *Orhan Kemal*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.

Ünal, Y. (2009). “1940–1950 Yılları Arasında Türkiye’de Fiyat Artışları ve Bu Dönem Ekonomisinin Genel Görünümü Üzerine Bir İnceleme”, *Tarih Okulu*, İlkbahar, Sayı III, ss. 69-107.

Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayınları, Ankara.

Yasa, İ. (1973). *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*, Sevinç Matbaası, Ankara.

Watts, D. (2010). *Dictionary of American Government and Politics*, Edinburgh University Press, Edinburgh, GBR.

İnternet Kaynakları

Bahçivan, M. (2011) “*Göç Yolları, Göçlerin Çukurova’ya Sosyal ve Kültürel Etkileri*”, www.altinsehiradana.com/Makale/goc-yolları-goclerin-cukurovaya-sosyal-ve-kulturel-etkileri/177/, 15 Mayıs 2018.

CliffNotes, John Steinbeck Biography, <https://www.cliffsnotes.com/literature/o/of-mice-and-men/john-steinbeck-biography>, 10 Mart 2017

Daniels, P. (2018). *Biography of Writer John Steinbeck*, <https://www.thoughtco.com/john-steinbeck-1779839>, 16 Nisan 2018

Debnam, B. *The Dust Bowl*, The Mini Page, 2010, http://cie.chron.com/minipage/mini_page_pdf_archive/mp17_100424tab_co.pdf, 3 Aralık 2015.

Demirkan, B. (2011). *Göç ve Göç Psikolojisi*, <http://www.tavsiyeediyorum.com/makale7838.htm>, 21 Mart 2013.

FDR Library, Great Depression Facts, <http://www.fdrlibrary.marist.edu/facts.html#depression>, 11 Mayıs 2018.

Hagen- Zanker, J. (2008) “Why do people migrate? A review of the theoretical literature”, Maastricht Graduate School of Governance, Munich Personal RePec

Archieve, January. (Çevrimiçi) <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/28197/>, 04 Şubat 2014.

History.com, Hooverilles, <https://www.history.com/topics/hooverilles>, 11 Mayıs 2018.

History.com, Stock Market Crash of 1929, 2010, <http://www.history.com/topics/1929-stock-market-crash>, 11 Mayıs 2018.

History.com, The Great Depression, 2009, <http://www.history.com/topics/great-depression>, 11 Mayıs 2018.

HistoryLearningSite.co.uk.2014, Causes of Great Depression, <https://www.historylearningsite.co.uk/modern-world-history-1918-to-1980/america-1918-1939/causes-of-the-great-depression>, 11 Mayıs 2018.

John Steinbeck, <http://www.famousauthors.org/john-steinbeck>, 15 Mart 2017.

John Steinbeck Biography, <http://www.notablebiographies.com/Sc-St/Steinbeck-John.html>, 03 Ekim 2016.

King, R. (2012). “Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer” Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations. 3/12. Malmö University, Sweden.

<http://www.mah.se/upload/Forskningscentrum/MIM/WB/WB%203.12.pdf>, 20 Ocak 2014.

Kınık, K. (2010). “Göç, Sürgün ve İltica”, (Çevrimiçi) <http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1538>, E.T., 29 Ekim 2013.

Liebig, T. (2003). “Migration Theory From A Supply-Side Perspective”, *Research Institute for Labour Economics and Labour Law*, Discussion Paper, No. 92 / July, <http://www.faa.unisg.ch/~media/Internet/Content/Dateien/InstituteUndCenters/FAA/Publikationen/Diskussionspapiere/2003/dp92.ashx>. 09 Aralık 2014.

Modernism, Naturalism, and Realism: The Literary Movements of Steinbeck's Works, (2012). <http://thelifeandliteratureofjohnsteinbeck.blogspot.com.tr/2012/04/modernism-naturalism-and-realism.html>, 10 Mart 2017.

National Drought Mitigation Center, <http://drought.unl.edu/DroughtBasics/DustBowl.aspx>, 11 Mayıs 2018.

National Steinbeck Center, Biography, <http://www.steinbeck.org/about-john/biography/>, 10 Mart 2017.

Nealand, D. Archival Vintages for the Grapes of Wrath, *Prologue Magazine*, V: 40, No. 4, (2008). <https://www.archives.gov/publications/prologue/2008/winter/grapes.html>, 12 Mayıs 2018.

Romer, C. D. Forthcoming in the Encyclopædia Britannica, 2003, https://eml.berkeley.edu/~cromer/Reprints/great_depression.pdf. 11 Mayıs 2018.

SAAM, The Great Okie Migration, <http://americanexperience.si.edu/wp-content/uploads/2015/02/The-Great-Okie-Migration.pdf>, 14 Mayıs 2018.

Some Social and Economic Consequences of Migration, A Curriculum Paper for Samoa, Unesco Social Science Programme, 2000, <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Migration-in-Samoa.pdf>, 20 Ocak 2014.

Shillinglaw, S. Steinbeck, John, 2000, <http://www.anb.org/articles/16/16-01561.html>, 08 Mart 2017.

Shillinglaw, S. John Steinbeck, American Writer, [http://www.sjsu.edu/steinbeck/biography/biography biography in depth/BIOGRAPHY Biography in Depth.pdf](http://www.sjsu.edu/steinbeck/biography/biography%20biography%20in%20depth/BIOGRAPHY%20Biography%20in%20Depth.pdf), 03 Ekim 2016.

Syracuse Stage, 2004-2005 Study Guide. *John Steinbeck*. pp.51-58. <https://issuu.com/syracusestage/docs/seasonstudyguide04-05>, 10 Mart 2017.

Trueman, C. N. (2015). America in the 1920's, The History Learning Site, <https://historylearningsite.co.uk/modern-world-history-1918-to-1980/america-1918-1939/america-in-the-1920s/>, 11 Mayıs 2018.

u-s-History.com, Hooverilles, <http://www.u-s-history.com/pages/h1642.html>, 11 Mayıs 2018.

Weedpatch Kamp, http://wikimya.com/l-en/Weedpatch_Camp, 11 Mayıs 2018.

